

Годъ издавiя II-й.

კავკასიის
ქალაქი

КАВКАЗСКИМ
ГОРОДАМЪ

ჟანი ნომრისა 10 მან.

Цѣна номера 10 руб.

№ 18—19.

თფილისი
ТИФЛИСЪ

1 ნომბერი
ноября 1919 წ.
г.

კავკასიის ქალაქი

ორკვირეული გამოცემა

თვითმართველობათა კითხვების შესახებ.

რედაქციის ადრესი: ტფილისი, პუშკინის ქუჩა, № 3.
ქალაქთა კავშირი.

ხელის მოწერის პირობანი: ერთი წლით—60 მან., ექვსი თვით—35 მან., სამი თვით—15 მ., ერთი ნომერი ტფილისში—3 მ. სხვა ქალაქებში—3 მ. 50 კ. მისამართის გამოცვლა—50 კ. განცხადებების ფასი: პეტიტის სტრიქონი ტექსტის ბოლოში—1 მ. 50 კ. ვინც ქალაქთა თვითმართველობებში ალაგს ექვს მათ გადახდებთ ნახევარი.

„Кавказскій Городъ“

Органъ Главнаго Комитета Союза Городовъ Республики Грузіи.

Двухнедельное изданіе по вопросамъ муниципальной жизни.

Адресъ редакціи и Конторы: Тифлисъ, Пушкинская ул. № 3.
Союзъ Городовъ.

Условія подписки: на 1 годъ—60 руб., на 6 мѣснц.—35 руб., на 3 мѣснц.—15 руб. За перемѣну адреса—50 коп. Цѣна отдѣльнаго номера: въ Тифлисъ—3 руб., въ другіихъ городахъ 3 руб. 50 коп. Плата за объявленія: за строку петита позади текста—1 руб. 50 коп. Для лицъ, ищущихъ труда въ городскихъ Управленіяхъ, въ половинномъ размѣрѣ.

При сношеніяхъ съ редакціей просить прилагать свой точный адресъ. Приемъ редакціею ежедневно, кромѣ праздниковъ, отъ 1 до 3 ч. дня.

სტამბა საქართველოს რესპუბლიკის ქალაქთა კავშირისა.

კავკასიის
ქალაქი

საქართველოს რესპუბლიკის ქალაქთა კავშირის მთავარი კომიტეტის

ორგანო

ორგანიზებული გამოცემა თვითმართველობათა კითხვების შესახებ.

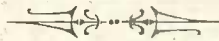
6114

КАВКАЗСКИЙ
ГОРОДЪ

Органъ Главнаго Комитета Союза Городовъ Республики Грузіи.

Двухнедѣльное изданіе по вопросамъ муниципальной жизни.

№ 18—19.

თბილისი
Тифлисъ

1 ნომბერი 1919 წ.
ноября г.

შ ი ნ ა ა რ ს ი:

ქ ა რ თ უ ლ ა დ:

- 1) ტიტე მარგველაშვილი—სართავ-საქსოვი მრეწველობა საქართველოში.
- 2) ვიქ. ლლონტი—მრეწველობის განვითარების შესაძლებლობა გურიაში.
- 3) ქრონიკა.

ჩ უ ს უ ლ ა დ:

- 1) იაკობ პეტრაკოვსკი—სამუნიციპალო კონტროლის მუშაობის შესახებ (დასასრული).
- 2) გ. მეფფერტი—ახალი სკოლა გერმანიის ქალ. თვითმართ. პრაქტ.
- 3) ა. გონჩაროვი—თფილისის გუბერნიის ქალაქები.
- 4) ა. ბაბოვი—სანოვაგის ფალსიფიკაცია და მასთან ბრძოლა.
- 5) ბ. უვაროვი—საერობო აგრონომიული მუშაობის ძირითადი მიზნები (გაგრძელება).
- 6) დ. კორენევი—ადგილ. თვითმართველობანი სამხრეთ რუსეთში.
- 7) ქრონიკა.

С о д е р ж а н и е:

На грузинскомъ:

- Т. Маргвелашвили. Текстильная промышленность въ Грузіи.
В. Глonti. Возможность развитія промышленности въ Гуріи.
Хроника.

На русскомъ:

- Я. Петраковский. Замятки о работѣ муницип. контр. (Оконч.).
А. Бабовъ. Фальсиф. питательн. прод. и борьба съ нею. (Окон.).
Г. Меффертъ. Новая школа въ практикѣ Городскихъ Самоуправлений въ Германіи. (Оконч.).
А. Гончаровъ. Города Тифлисской губерніи.
Б. Уваровъ. Основные задачи земск. агроп. работы. (Продол.).
Д. Кореневъ. Мѣстное самоупр. на Югѣ Россіи.

См. хронику на послѣдней страницѣ.

სართავ-საქსოვი მრეწველობა საქართველოში *).

ჩვენი სახალხო მეურნეობის აღორძინებისათვის ამ თავითვე განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს, ინდუსტრიალურ წარმოების მოწყობას ისეთ დარგებში, რომელთაც ფართე, სახალხო, საყოველთაო მნიშვნელობა აქვს. ეგ საქმე იმიტომაცა საშური, რომ საერთაშორისო კონფერენციის დასრულების შემდეგ, თუ მას რაიმე რეალური შედეგები მოჰყვა. უმთავრესი საკითხი ყველა დიდ სახელმწიფოებისათვის სავაჭრო გზების გახსნა იქნება. მაშინ ყველაზე უფრო მეტ სარგებლობას ჰპოებს, მიზანს უფრო ადრე მი-აღწევს კავკასიის ის სახელმწიფო, რომელიც უკვე წინასწართ, დიდის ხნით ადრე შეუდგნენ თავიანთების მუშაობას, საჭირო მანქანების შექმნას საფრანგეთ-ინგლის-ამერიკაში ადგილობრივ საჭირო თანხების მობი-ლიზაციის. ამ სტრიქონების ავტორს სრულათ ექვემდებარებული, ყოველის მხრივ შემოწმებული საბუთები აქვს, რომ ბევრმა ჩვენმა მოზობელმა უკვე მოაწყო წინასწარი ორგანიზაცია, აგენტებიც გაგზავნა უცხოეთში მანქანების შესაძენათ სწორეთ ისეთი სამრეწველო დარგისათვის, რომლის ბუ-ნებრივი ცენტრი თფილისია და რომელსაც ჩვენი სახალხო მეურნეობისა-თვის უადრესათ დიდი მნიშვნელობა აქვს. თუ ჩვენ სხვებმა დავგასწრო ესეთი სამრეწველო დარგის მოწყობა, რომელსაც საქართველოსთვის გადამ-წყვეტი მნიშვნელობა აქვს, თუ ნედლი მასალის ბაზარი და ფაბრიკატის გასაღების ბაზარიც სხვამ ჩაიგდო ხელში, თუ ამიერ-კავკასიის ბაზარზე სხვები გამაგრდენ, შემდეგ ბაზრის დაბრუნება ძნელი იქნება. წარმოების ცენტრები ან სრულიად მოინაცვლებენ ადგილს და გადავლენ საქართვე-ლოს გარეთ ან და უცხო ელემენტი ეკონომიურად სამუდამოთ გაბატონ-დება ჩვენივე ტერიტორიაზე. დროა საქმეს შეუდგეთ, ჯერ კიდევ შესა-ძლებელია საკუთარი მრეწველობის შექმნა.

პირველ რიგში უნდა დაისვას ქარხნის მოწყობა შალისა და აბრე-შუმის დასამუშავებლათ, რადგან ორივეს ჩვენი სახალხო მეურნეობისათვის დიდი საყოველთაო მნიშვნელობა აქვს. ორივე წარმოება მჭიდროთაა და-კავშირებული, მისი ნედლი მასალა მზადდება პირდაპირ ჩვენს სასოფლო მეურნეობაში. მეორე კიდევ ისაა, რომ ამ დარგების ქარხნის მოწყობა შედარებით უფრო ადვილია, როგორც საჭირო მანქანების შექმნის, ისე კაპიტალის და მუშა ხელის მხრივ. საშუალო სართავ-საქსოვ ქარხნის მო-საწყობათ დაგვიჭირდება რამდენიმე მანქანა და მატორი რომლის შექმნა

*) ეს ნაშრომი დამზადებულია დამფუძნებელ კრების საბიუჯეტო-საფინანსო კომი-სიაში მოსახსენებლათ. იგი წაკითხულ იქმნა ავრეთვე საქართველოს სავაჭრო-სამრეწველო პალატის პირველ სხდომაზე.

და გადმოტანა ჩვენში არც ისე ძვირი დაჯდება და რომელზედაც მუშაობა ჩვენს მუშებსაც შეეძლებათ ცოტაოდენი გაწვრთნის შემდეგ; რადგან ნედლი მასალა შინა გვაქვს, საწარმოო თანხაც ნაკლები დაგვჭირდება. გარდა ამისა, ფაბრიკატი, ნაქსოვი პირველი საჭიროების საგანია და მალე გასაღდება, საწარმოო თანხაც მალე განაღდება და თანხის ტრიალის დაჩქარებით მთელი წარმოებაც უფრო მალე დადგება ფეხზე. ამ მოსაზრებით ჩვენ შემდეგნაირი წესით დავაწყობდით ჩვენში სამრეწველო ქარხნების გახსნის გეგმას.

- I სართავ-საქსოვი ქარხანა.
- II ტყავეულობისა და ფეხსაცმელების.
- III მერძეობა - მეყველეობისა.
- IV კონსერვებისა, შაქრისა და სხ.

აქ ჩვენ მხოლოდ I დარგს შევხებით და განვიხილავთ მისი განხორციელების შესაძლებლობას.

კაპიტალიც, მუშა-ხელიც და მასალაც რომ მზათ გვექონდეს, უმთავრესი საკითხი საჭირო მანქანების შოვნა, შეძენა და გადმოტანა-დადგმაა. სად უფრო ადვილი და ხელსაყრელია ჩვენთვის საჭირო მანქანების შეძენა და რომელ ქვეყანას უკეთესათ შეუძლია ჩვენი მოთხოვნილების დაკმაყოფილება? ეგ დიდი საკითხია ჩვენი ეკონომიისა და საგარეო ვაჭრობისათვის და რადგან ჩვენი ხანგრძლივი სავაჭრო დამოკიდებულება ამა თუ იმ დიდ სამრეწველო სახელმწიფოსთან ეკონომიურ კავშირის ხასიათს მიიღებს, რაც პოლიტიკურათაც საინტერესოა სახელმწიფოსათვის, საჭიროთ მიგვაჩნია ვრცლად შევხვით საგანს; მთელი მსოფლიოს წარმოება მეტალურგიის დარგში, თუჯის და საზოგადოთ ლითონისა, მთელი წარმოება თითოეულ სახელმწიფოებისა ცალ-ცალკე უკანასკნელ 50 წლის (1860—1910 წ.წ.) განმავლობაში დახასიათდება ქვემო მოყვანილ ციფრებით, რომლის დაკვირვებით შესწავლას ვთხოვ ყოველ დაინტერესებულსა:

თუჯის წარმოება მთელს დედა-მიწაზე უდრიდა:

1860 წ.	7	მილიონი ტონს;
1880 წ.	30	" "
1910 წ.	70	" "

ლითონის წარმოება=1860 წ. =1870 წ.

ტონა.		ტონა.	
ინგლისი	3.500.000	1 ადგილი	6.050.000 1 ადგილი
საფრანგეთი	1.000.000	2 "	1.200.000 4 "
შ. შტატები	800.000	3 "	1.700.000 2 "
გერმანია	700.000	4 "	1.400.000 3 "
ბელგია	300.000	5 "	630.000 5 "
რუსეთი	250.000	6 "	300.000 7 "
აესტრო-უნგრეთი	200.000	7 "	350.000 6 "

	1900 წ.		1910 წ.
შ. შტატები	14.000.000	} 54 ⁰ / ₁₀₀	27.000.000
ინგლისი	9.100.000		10.200.000
გერმანია	8.500.000		14.000.000
რუსეთი	3.000.000		3.000.000
საფრანგეთი	2.700.000		4.000.000
ბელგია	1.000.000		1.800.000
ავსტრო-უნგრეთი	800.000		2.100.000

მთელ მეცხრამეტე საუკუნის მეორე და მესამე მეოთხედი ეპოქა ინგლისის მეტალურგიულ ინდუსტრიის ბატონობისა მთელს მსოფლიოში. ინგლისის ფაბრიკების ნემსები, ქინძისთავეები, ნამგლები, თოხები, ბარები, საკერავი მაშინები, ხელსაწყოები, ე. ი. ყოველგვარი საწარმოო იარაღები მოდებული იყო მთელ ქვეყნებში. 1860 წ. ინგლისი 250⁰/₁₀₀-ით მეტ საწარმოო იარაღებს ამზადებს ვიდრე საფრანგეთი, თუმცა უკანასკნელს მეორე ადგილი უკავია მსოფლიო წარმოებაში. 1870 წელში, ე. ი. სულ ათიოდე წლის შემდეგ, საფრანგეთი კარგავს ერთბაშით თავის პოზიციას, მეორე ადგილს მსოფლიო წარმოებაში იკავებს ტიტანიური მრეწველობის ქვეყანა—ამერიკის შ. შტატები, მესამე ადგილს გერმანია და საფრანგეთი კი მეოთხე რიგში გადადის. ინგლისის მეტალურგიული წარმოება, დამზადებულ საწარმოო იარაღების წონითი რაოდენობა გაორკეცდა; ის კიდევ სჭარბობს ამერიკისას 215⁰/₁₀₀-ით და საფრანგეთისას 404⁰/₁₀₀-ით, გერმანიისას კი 332⁰/₁₀₀-ით. მაგრამ სურათი იცვლება 1900 წ. პირველ ადგილს იკავებს უკვე შ. შტატები თავისი ბუმბერაზული წარმოებით, რომელიც 54⁰/₁₀₀-ით სჭარბობს თვით ინგლისისას. უკანასკნელს ეხლა მეორე ადგილი-ლა უკავია, რომელსაც ჰკარგავს 1910 წელს გერმანიის სასარგებლოთ, ეგ უკანასკნელი მას უკვე 33⁰/₁₀₀-ით სჭარბობს. უკანასკნელ ორმოცი წლის განმავლობაში ყველას გაასწრო ამერიკამ. აქ გადაშლილ სურათს შეავსებს შემდეგი ცხრილი:

ა მ მ რ ი კ ა შ ი.

ხელფასმა დამუშავებულ მრეწველ. აიწია 1880—1905 წ.წ.	115 ⁰ / ₁₀₀ -ით
ძირითადმა თანხამ კი	224 " "
საწარმოო იარაღების მრეწველობაში კი იმავე კატეგორი- ებმა გაცილებით უფრო მეტათ იმატა 1880—1905 წ.წ.	192 ⁰ / ₁₀₀ -ით
" " " "	315 " "
1880—1908 წ.წ. დამუშავებულ ბამბის რაოდენობა გაიზარდა	
შ. შტატებში	19 ⁰ / ₁₀₀ -ით
პურისა	14 " "
თუჯისა	22 ⁰ / ₁₀₀ " "

გერმანიაში	{	ბამბისა	127,3 ⁰ / ₆ -ით
		მატყლისა	44,26 „
		პურისა	49,2 „
		თუჯისა	186,1 „

მაშასადამე, პირველ ხარისხოვან სამრეწველო ქვეყნებში, რომელნიც ტონს აძლევენ მსოფლიო წარმოებას, საწარმოო იარაღების დამზადებაში, მეტალურგიაში მეტი მოთხოვნილებაა კაპიტალისა და მუშა-ხელზე, ვიდრე დანარჩენ დარგებში. კაცობრიობას სჭირია, იგი ხმარობს მეტ იარაღს ვიდრე საკვებს, რადგან თვით სმა-ჭამისათვის მეტალურგიაა საჭირო სასოფლო მეურნეობის იარაღებისა და ქურჭლეულობისა თუ სამკაულის დასამზადებლათ.

საწარმოო იარაღების დამზადება და მათი ბაზარი მსოფლიოში განსაკუთრებით შ. შტატებისა და გერმანიის ხელთ იყო. მაგრამ რადგან გერმანია, თუ ევროპის ეკონომიურმა და პოლიტიკურმა ცხოვრების მსვლელობამ მიღებულ გზით იარა, კარგა ხნით დასუსტდება, მის ადგილს უსათუოთ ისევ ინგლისი დაიჭერს. ამგვარათ ევ ქვეყნები, ამერიკა და ინგლისი, არსებულ მდგომარეობის მიხედვით. მეტალურგიის, ამ უახლოესი მომავალისათვის მინც საწარმოო იარაღების დამზადებელი იქნება მთელი მსოფლიო მოთხოვნილების მასშტაბით.

ეხლა საჭიროა გავითვალისწინოთ რა კომერციული ინტერესით არის ეს ქვეყნები დაკავშირებული საქართველო—ამიერ-კავკასიასთან და მის მოსაზღვრე სახელმწიფოებთან: ოსმალეთთან და სპარსეთთან. რადგან ჩვენ დამოუკიდებლათ ჯერ მათთან ეკონომიურ ურთიერთობაში არ ვყოფილვართ, პირველათ განვიხილოთ ოსმალეთ-სპარსეთის მათთან ვაჭრობა და შემდეგ გადავიდეთ ჩვენს მხარეზე. პირველი ქვეყნები უკვე დიდი ხანია შევიდნენ ნემსით თუ უნებლიეთ ინგლისის ეკონომიურ ორბიტაში, ოსმალეთ-სპარსეთის ბაზარის მოთხოვნილებანი განსაკუთრებით ინგლისისა და შემდეგ ამერიკის ნაწარმოებით კმაყოფილდებოდა. ყვენ დავეყრდნობით იმ ცნობებს, რომელიც შედგენილია საფრანგეთისა და ინგლისის ოფიციალურ წრეების მუშაობით, სავაჭრო კამერების მიერ კონსტანტინეპოლში. ევროპის სახელმწიფოთა როლი ოსმალეთის საზღვაო ვაჭრობაში დახასიათდება შემდეგი ციფრებით:

Bulletin de la Chambre de commerce française de Constantinople (31 mars 1907).

14 მარტი 1905—13 მარტი 1906 წ.

ოსმალეთის საზღვაო ვაჭრობა:	საერთო ტონაჟი	წილი %-ში.
	ტონა	
ინგლისი	13.763.000	28,8
ავსტრო-უნგრეთი	7.389.000	15,4

საბერძნეთი	7.378.000	15,3
ოსმალეთი	4.970.000	10,4
საფრანგეთი	3.687.000	7,7
იტალია	3.626.000	7,6
რუსეთი	3.048.000	6,3
გერმანია	1.678.000	3,5
ჰოლანდია	524.000	1,1
რუმინია	444.000	0,9

ოსმალეთთან საზღვაო ვაჭრობაში ყველა სხვა სახელმწიფოსთან შედარებით პირველი ადგილი უკავია ინგლისს, რომლის ხელთ იყო 1906 წ. ერთი მესამედი ამ საქმისა. მეორე ადგილი უკავია ავსტრო-უნგრეთს, რომელიც ჯერ ხნობით სათვალავში მისაღები არ არის და რომლის წილი გერმანიის წილთან ერთად ალბათ ინგლისზე გადავა თუ პოლიტიკური ვითარება საგრძნობლათ არ შეიცვალა. მაგრამ განვავარძოთ ისევ ციფრებით:

„The Statesman's Year Book 1912“ p. 1293. Lond. 1912.

საერთო ცხრილი ოსმალეთის საგარეო ვაჭრობისა.

	იმპორტი	ექსპორტი
	1908—09.	1908—09.
ინგლისი	1 ადგ. 941.274.000	1 ადგ. 518.723.000
საფრანგეთი	3 „ 337.057.000	2 „ 363.360.000
ავსტრო-უნგრეთი	2 „ 407.518.000	3 „ 247.773.000
იტალია	5 „ 245.107.000	6 „ 100.702.000
გერმანია	6 „ 193.567.000	5 „ 114.997.000
რუსეთი	4 „ 249.416.000	8 „ 57.489.000
ეგვიპტე	9 „ 116.274.000	4 „ 165.673.000
ბულგარეთი	7 „ 135.543.000	9 „ 56.819.000
რუმინია	8 „ 121.211.000	11 „ 38.379.000
შ. შტატები	14 „ 41.090.000	7 „ 70.332.000
ბელგია	10 „ 86.229.000	13 „ 17.386.000
ჰოლანდია	11 „ 63.380.000	12 „ 25.135.000
საბერძნეთი	15 „ 39.590.000	10 „ 43.603.000
სერბია	12 „ 60.279.000	14 „ 9.872.000
სპარსეთი	13 „ 55.391.000	15 „ 9.408.000

ეგ ციფრები მოწმობენ, რომ ოსმალეთის ეკონომიკაში, მის საგარეო ვაჭრობაში ინგლისის ნაწარმოები შეადგენს 1911—1912 წ. დედა-ლერძს საქონლის ტრიალისას. როგორც იმპორტისა ისე ექსპორტის საქმეში ინგლისი გაცილებით მეტ როლს თამაშობს ვიდრე ყოველი სხვა სახელმწიფო ცალკე აღებულნი. ოსმალეთის იმპორტში პოლიტიკურათ უფრო ძლიერ

გერმინიას, დიპლომატიურათ ბალდათის კონცესიებში ბრწყინვალეთ გამარჯვებულ გერმანიას 1912 წ. მხოლოდ შეექცეა ადგილი უკავია, ექსპორტში კი მეხუთე. მას წინ უსწრობდა ავსტრო-უნგრეთი, საფრანგეთი და ნაწილობრივ იტალიაც. კომერციულათ ოსმალეთის სახელმწიფო ინგლისთან უფრო მეტი ძაფებით იყო გადახლართული ვიდრე სხვა სახელმწიფოსთან. ეხლა ამას დაუმატეთ, რომ ჩამოთვლილ სახელმწიფოთა რიგს გამოაკლდება ისეთი პატარა სახელმწიფოები როგორცაა, მაგ., ბულგარეთი, სერბია და აგრეთვე რუსეთი, ავსტრია, გერმანია დროებით მაინც, და ნათელი იქნება რომ მომავალში, არსებულ პირობათა დაცვით, ოსმალეთის მთელი საგარეო ვაჭრობის კიდევ უფრო მნიშვნელოვანი ნაწილი გადავა ინგლისსა და ამერიკის მრეწველთა ხელში. როგორც უნდა გამოფხიზლდნენ ბულგარეთი, რუსეთი, სერბია, ავსტრია და გერმანია, ნათელია, რომ ყველაზე უფრო კარგათ დაცული და შენახული, დაუზიანებელი ქარხნები გამავერანებელ ომის შემდეგ ამერიკასა და ინგლისს შერჩა. თუმც უკანასკნელი უფრო დავალიანებული ვიდრე მისი კონკურენტები, მაგრამ ტენიკურათ ეხლანდელ პირობებში უპირატესობა მისკენაა, თუნდაც იმიტომ, რომ მის კონკურენტებს ქარხნებთან ერთად ტრანსპორტიც დააკლდათ.

ეხლა გავვიდეთ სპარსეთის საგარეო ვაჭრობაზე, რასაც ასურათებს შემდეგი ციფრები.

ს კ ა რ ს ე თ ი .

Statistique commerciale de la Perse. Tableau général du commerce avec les pays étrangers, publiés par l'Administ. des Douanes. 21 მარტი 1910 წ.—20 მარტი 1911 წ.

საერთო ჯამი საგარეო ვაჭრობისა უდრიდა 859.934.534 კრანსა, რაც უდრის 155 mill. მან. აქედან ნახევარი (56%) ეკუთვნის რუსეთთან ვაჭრობას.

		იმპორტი.		ექსპორტი.		ჯამი.
რუსეთი	1 აღგ.	219.559.206	1 აღგ.	262.226.136	1 აღგ.	481.785.342
ინგლისი (იმპერ.)	2 "	189.665.159	3 "	37.412.841	2 "	227.078.000
ოსმალეთი	3 "	16.268.388	2 "	40.002.678	3 "	55.271.066
საფრანგეთი	5 "	13.637.802	4 "	13.101.022	4 "	26.738.824
გერმანია	4 "	13.977.445	10 "	2.008.500	5 "	16.045.945
ავსტრო-უნგრ.	6 "	10.847.818	13 "	98.924	6 "	10.946.742
ბელგია	7 "	8.134.773	11 "	436.411	7 "	8.593.184
აფლანისტანი	8 "	4.125.598	8 "	2.411.279	9 "	6.536.877
იტალია	10 "	2.781.859	7 "	3.974.953	8 "	6.756.805
მასკატი	13 "	153.814	12 "	215.889	12 "	369.703
ჩინეთი	11 "	403.375	9 "	2.337.000	11 "	2.740.375
შ. შტატები	12 "	292.138	6 "	5.040.194	10 "	5.332.332
დანაორ. ქვეყნ.	9 "	5.858.256	5 "	6.138.076	13 "	11.996.332
	—	484.507.631	—	375.426.903	—	859.934.534

თუ რუსეთს შეჰქონდა სპარსეთში თითქმის 50% უკანასკნელისათვის საქირო ღირებულებისა სპარსეთს გაჰქონდა რუსეთში 70% თავის საგარეო ვაჭრობაში გაშვებული საქონელი. რუსეთისათვის სპარსეთი დიდი ბაზარი იყო. რუსეთს შეჰქონდა: ფართალი, შაქარი, ჩაი, ნავთი.

1908—09 რუსეთმა შეიტანა სპარსეთში 6.676.000 მ. ფართალი.

1909—10 " " " 8.401.902 " "

1910—11 " " " 9.962.800 " "

ე. ი. 25% სულ სპარსეთში შეტანილ ფართლელობისა.

1908—09 " " " 11.458.880 მ. შაქარი.

1904—10 " " " 13.156.060 " "

1910—11 " " " 18.750.300 " "

რუსეთმა განდევნა სპარსეთიდან თავისი შაქრით საფრანგეთი, ავსტრია და ინგლისი. თუ წინათ რუსეთს შეჰქონდა 70% საქირო შაქრის რაოდენობისა, 1911 წ. მან უკვე მთელი 84% ბაზარი ჩაიგდო ხელთ.

აგრეთვე იზრდება შეზიდვა რუსეთიდან სპარსეთში ჩაისა, რაც უდრიდა 1910—11 წ. — 1.722.500 მ.

მაგრამ ეს ვითარება თანდათან კიდევ უფრო ფართოვდება, იმ პროტექციონიზმის გამო, რომლითაც რუსეთის ძველი მთავრობა მფარველობდა რუსეთის საგარეო ურთიერთობას სპარსეთთან.

შემდეგი ცხრილი გვაჩვენებს რა რიგათ ნაწილდებოდა 1911—1912 წწ. სპარსეთის საგარეო ვაჭრობა სახელმწიფოთა შორის:

	იმპორტი.		ექსპორტი.		ჯ ა მ ი.
რუსეთი	1 აღ.	267.797.875	1 აღ.	284.279.796	1 აღ. 552.077.671
ინგლისი ინდ.	2 "	220.703.973	2 "	55.370.343	2 " 276.324.840
ოსმალეთი	3 "	21.440.785	3 "	87.883.555	3 " 59.324.340
გერმანია	4 "	16.626.094	9 "	4.925.357	4 " 21.551.451
საფრანგეთი	5 "	11.489.145	10 "	2.590.590	5 " 14.089.735
ბელგია	6 "	9.947.714	11 "	674.522	7 " 10.622.236
ავსტ. უნგრ.	7 "	9.636.458	13 "	80.150	8 " 9.616.608
აელანისტ.	8 "	5.657.183	8 "	3.239.075	9 " 8.896.858
იტალია	9 "	2.152.291	4 "	10.382.472	6 " 12.535.033
ჰოლანდია	10 "	1.451.641	12 "	308.845	13 " 1.760.486
ომანი	11 "	1.350.310	7 "	5.991.372	11 " 7.344.682
შვეიცარია	12 "	801.230	14 "	20.686	14 " 821.916
შ. შტატები	13 "	734.811	6 "	6.409.230	12 " 7.144.141
ჩინეთი	14 "	587.491	5 "	6.870.450	10 " 7.457.941

რუსეთის ვაჭრობა გაზდილა წინა წელთან შედარებით მთელი 70 მილ. კრანით.

ეს აიხსნება: 1) სექსპორტი პრემიებით, რომელსაც რუსის მთავრობა აძლევდა ექსპორტიერებს.

2) უცხო ნაწარმოებთა კავკასიით სპარსეთში გატანის ე. ი. ტრანზიტის აკრძალვით. (1883 წლიდან 1903 წლამდე).

ამ აკრძალვით რუსეთმა დაიპყრო ეკონომიურათ სპარსეთი, მაგრამ საესებით მაინც ვერ გადაეცა კონკურენტები. 1903 წელს მიღებულ კონვენციის ძალით შესახებ ხუთ კილოგრამიან 12 გირვ. X 11 გოჯი პაკეთების კავკასიაზე ტრანზიტით გაშვებისა (სპარსეთი შევიდა ფოსტა-ტელეგრაფის მსოფლიო კავშირში) 1910—11 წ. სპარსეთში შეზიდეს 271 ათასი ამანათი, რითაც შემოუარეს საზოგადოთ ტრანზიტის აკრძალვას. ტრანზიტის აკრძალვამდე სპარსეთში ბატონობდა მხოლოდ მარსელეს შაქრის ქარხანა Saint-Louis. აკრძალვის შემდეგაც კი ე. ი, 1903 წლ. „Raffinerie Saint-Louis“-ს შეაქვს სპარსეთში.

— 9.590 ტონა შაქარი სპარსეთში ყურეთი და
1.775 „ „ ტრაპეზუნით.

ინგლისს შექონდა სპარსეთში 1910—11 წ. 15.693.700 მ. ფართალი. რუსეთს კი მხოლოდ 9.962.000 მან.

„პაკეთებით“ სარგებლობს გერმანიაც. სპარსეთში შეიტანეს „პაკეთები“

	1909	1910
გერმანია	47.481	75.621
ოსმალეთი	44.489	43.880
ავსტრია	24.438	28.208
რუსეთი	22.092	47.183
საფრანგეთი	17.471	30.221
ბელგია	10.884	6.932
ინგლისი	9.350	21.988

ეხლა მიიღეთ მხედველობაში, რომ სპარსეთთან ვაჭრობაში მეტოქეობას ვეღარ გასწევენ: რუსეთი, ოსმალეთი, ბელგია, ავსტრია და გერმანია. ყოველ შემთხვევაში მათი სავაჭრო ურთიერთობა ამ უახლოეს წლებში ძალზე შემცირდება, რასაკვირველია, მეტ-ნაკლებობით, თუ არსებულმა მდგომარეობამ დიდ ხანს გასტანა. განსაკუთრებით რუსეთმა სრულიად დაჰკარგა სპარსეთი. მის და სხვა სახელმწიფოთა ადგილს დაიჭერს, უკვეელია, ისევ ინგლისი და შემდეგ ამერიკა, მით უფრო, რომ ტრანზიტი კავკასიაზე თავისუფალი იქნება. ერთდ მხრივ ჩამოსცილდა ინგლისს—ამერიკის კონკურენტები, მეორეს მხრივ თავისთავად მოისპო სპარსეთთან მათი ვაჭრობისათვის განგებ შექმნილი დაბრკოლებები. თუ წინათ 12 გირვანქიან ამანათების საშუალებით გაჰქონდათ ამიერ-კავკასიის გზით ფართლე-

ულობა, დანები, თოფ-იარაღი და სხვა საქონელი, ეხლა უკვე სულ თავისუფლად გაიტანენ ათასობით და მილიონობით. ამგვარათ ინგლის-ამერიკის ფაბრიკატების გამასაღებელი ბაზარი კარის ყურში გვაქვს, იგი ზედ ეკვრის საქართველოს და რადგან უკანასკნელს სხვა ეკონომიური ორბიტა არ გააჩნია, იგი ბუნებრივად იმავე სპარსეთ-ოსმალეთ-ინგლის-ამერიკის ორბიტაში მოექცევა, ყოველ შემთხვევაში მინამ ეგ უკანასკნელი ასე უმეტოქოთ იქნება. ასეთია საერთოთ პერსპექტივები და უახლოესი მომავლის შესაძლებლობანი, რომელთაც ჩვენ ეხლა პირის-პირ ვუდგევართ. თუ ინგლის-ამერიკის ეკონომიურ ჰეგემონიის ტალღები დაეხლება და გადაიარს საქართველოზე, თუ უკანასკნელის მოთხოვნილება საწარმოო იარაღებში ინგლის-ამერიკის წარმოებით დაკმაყოფილდება, რა მდგომარეობაშია ნედლი მასალა ჩვენში? სართავ-საქსოვ მრეწველობისათვის ფუძეს წარმოადგენს ნედლი მასალის წყარო; მალეულობისათვის მატყლის წარმოება ე. ი. მეცხვარეობა:

მთელს მსოფლიოში 1912 წ. ითვლებოდა სულ ნახევარი მილიარდი სული ცხვარი. წარმოების ქვეყნები, რომ ერთი მეორეს შევადართ, შემდეგ სურათს მივიღებთ 1904 წლისთვის: რომელ ქვეყანას რამდენი ცხვარი ჰყავდა და რამდენი გირვანქა მატყლი მოუყიდა;

ქვეყნები	რამდენი მილიონი სული ცხვარი იყო	მატყლის წარმოება უდრიდა
ევროპაში	197,7	860 მილ. გირვ.
აესტრალაში	96,6	420 „ „
ჩრდილო ამერიკაში	43,5	320 „ „
სამხრეთ „	78,0	310 „ „
აზიაში	} 27,5	} 120: „ „
აფრიკაში		

აქ ნანგარიშგვია ყველა ჯიშის მატყლი, როგორც საუცხოვო სუფთა მსუბუქი და წვრილი მერინოსების ისე სხვა უფრო უხეში მატყლი. დაახლოვებით მსოფლიო წარმოებაში მერინოსების მატყლი შეადგენს 1/4, მთელი მსოფლიო მატყლის რაოდენობისას. მერინოსების ჯიში, როგორც ცნობილია, თანდათან გავრცელდა ისპანიიდან მეცხვარეობის უდიდეს პუნქტებში. მსოფლიო ომის წინ მერინოსის ჯიშის ცხვარი ითვლებოდა:

ავსტრალია-ახალ ზელანდიაში	60 მილიონი სული ცხვარი
სამხრეთ ამერიკაში	35 „ „
ევროპაში	10 „ „
ჩრდილო ამერიკაში	15 „ „
აფრიკის სხ. და სხ. კოლონიებში	10 „ „

სულ . . . 130 მილ. მერინ. ჯიშის ცხვარი.

ეხლა მიიღეთ მხედველობაში, რომ თითო ცხვარი მერინოსის ჯიშისა იძლევა ორჯერ მეტ მატყლს ვიდრე ჩვეულებრივი უხემ ბანჯგვლიანი ცხვარი; პირველის მატყლი გაცილებით უფრო ნაზი და სუფთაა. ამისათვის მსოფლიო ბაზარზე მერინოსის ჯიშის მატყლს მეტი ფასიც და გასავალიც აქვს. ევროპა-ამერიკის ბაზარებზე ყოველ წლიურათ იყიდება 1.800 მილიონი გირვანქა მატყლი, აქედან 600.000 გირვანქას მერინოსის ჯიშის მატყლი შეადგენს. მთელი მსოფლიოში მყოფი ცხვარის რაოდენობა რომ გავანაწილოთ მცხოვრებთა რაოდენობაზე, გამოვა რა ყოველ ას მცხოვრებზე მოდიოდა ცხვარი:

1. ავსტრიაში	2.035
2. ურაგვაიში	1.299
3. არგენტინაში	1.036
4. კეთილი იმედის კუნძული	306
5. ბულგარეთში	193
6. სერბიაში	117
7. რუმინიაში	94
8. ალჟირში	80
9. დიდ ბრიტანეთში	68
10. ამერიკის შ. შტატებში	67
11. საფრანგეთში	44
12. უნგრეთში	35
13. გერმანიაში	12

ეს ციფრები ცხადათ გვიჩვენებს, თუ რაოდენ ინტენსიურია მატყლის წარმოების მიზნით გავრცელებული მეჯოგვობა ჩამოთვლილ ქვეყნებში. უპირველესი ადგილი სრულიათ ბუნებრივათ მერინოსების ჯიშის ეხლანდელ სამშობლო ავსტრალიას უკავია:

კავკასიაში ათიოდე ჯიშის მატყლია ცნობილი¹⁾. მაგრამ მათ შორის ყველაზე უფრო ნაზი, გრძელი, პეწიანი და კარგი მატყლია ქართული (თუშური) მატყლი. ჩვენში ორ გვარი ჯიშის ცხვარია: ბარისა და მთისა. პირველი სიციხეებში უფრო გამძლეა, შეჩვეულია ბაღოსნობისა და მაღალ კულტურის რაიონებს, მაგრამ მატყლი შედარებით არ უვარგა, უფრო უხეში, მაგარი და ულაზათოა; მეორე კი ხანგრძლივათ მთის იალაღებზეა საძოვართ; ამ ჯიშის მატყლი ცნობილია თავისი სინაზით და მაღალი ღირებულებით.

საუბედუროთ ცოტათ თუ ბევრათ საიმედო სტატისტიკა არ მოიპოვება შესახებ მეცხვარეობისა ჩვენში. რომელ წყაროსაც უნდა მიმართოთ, ვეტერინარულ გამოკვლევისა თუ სამოქალაქო აღწერის შედეგებს, ყველგან ციფრები ფრიად საეჭვოა. თვით რუსეთში კურობში მოხდა; ომის პირველ

¹⁾ Ал. Калантаръ. Состояніе Скотоводства на Кавказѣ до А. С. Ширатовъ. Краткій очеркъ кустарныхъ промысловъ Кавказа.

ხანებში აღმოჩნდა, რომ ორჯელ უფრო მეტი ოთხფეხი დაეკლათ საყას-ბოებში, ვიდრე ეგონათ ყავდათ მთელს ევროპიულ რუსეთში. ამისათვის ქვემო მოყვანილი ციფრები უნდა მივიღოთ, როგორც მინიმალური და მხოლოდ იმ ღირებულებისა, რომ დაახლოებით წარმოდგენა ვიქონიოთ ისეთ საგანზე, რომლის ნამდვილი ვითარება არ ვიცით. ოფიციალი მასალებისა ზედმიწევნითი გამოკვლევით შემდეგ სურათს ვლებულობთ საქართველოსათვის:

1907 წ. ყველა ჯიშის ცხვრის რაოდენობა უდრიდა:

თფილისის გუბერნიაში	1.639.930
ქუთაისის „	92.065
ზაქათალში	37.518
ბათუმის ოლქში	65.960
შავიზღვის „	29.691

ს უ ლ . . . 1.865.164

რადგან ჩვენ დანამდვილებით ვიცით, რომ ის ციფრები არაა შედეგი უტოდველ სტატისტიკურ აღწერისა და რომ ეს უკანასკნელი ყოველთვის ნაკლებ ციფრს იძლევა, ვიდრე სინამდვილეშია, ჩვენ თამამად შეგვიძლია ეს ციფრები გავასრულოთ ორ მილიონად და ეს ციფრები მივიღოთ საანგარიშო წარმოებისათვის. ცნობილია, რომ თითო ჩვენებური ცხვარი ორჯერ ვაკრეჭისას, გაზაფხულსა აპრილში და შემოდგომისას ეკენისთვეში 4, 5—5 ან 6 გირვანქა მატყლს იძლევა ხოლმე; რადგან ჩვენ ზევით მოყვანილი ციფრი ჩვენში ცხვრების რაოდენობისა ორ მილიონამდე შევასრულებთ რომ არ გადავაჭარბოთ. ანგარიშში ეხლა სულ ნაკლები ციფრი 4 გირვანქა თითო სულ ცხვარზე ავიღოთ. გამოვა რომ მთელს საქართველოში, ჩვენი რესპუბლიკის საზღვრებში, ქართველობის ბინადრობის არეზე სულ **20.000 ფუთი მატყლი მოდის.** აქედან მეტი ნაწილი უცხოეთში გადის, რუსეთში და დასავლეთ ევროპაში. საზოგადოთ საზღვარ გარეთ მატყლი მიდის უმეტეს ნაწილათ რკინის გზით, მაგრამ ნაწილი საურმე გზითაც, მაგ. საქართველოს სამხედრო გზით რუსეთში, სოხუმის ოლქიდან სანაპიროებისაკენ რუსეთსა და ევროპაში, აგრეთვე ბათუმის ოლქიდანაც. 1917—18 წ. რკინის გზით გატანილ მატყლს ანგარიშობენ მიწად-მოქმედების სამინისტროში 130.000 ფ. საურმე გზით კი არა უმეტეს 10.000 სულ 140.000 ფუთი სხვა და სხვა მატყლსა. რომ დავახასიათოთ ინტენსივობა ჩვენში მატყლის წარმოებისა, მოვიყვანთ შემდეგ ცნობას: თფილისის გუბერნიაში ყოველ ას მცხოვრებზე მოდის 143 სული ცვარი, ქუთაისისაში კი მხოლოდ 8. თუ ციფრს შევადარებთ ზემომოყვანილ ცნობებს, აღმოჩნდება, რომ თფილისის გუბერნიას წარმოების ინტენსივობის მხრივ უკავია საშუალო ადგილი ბულგარეთსა და სერბიის შორის, რუსეთის იმპერიაში კი მეთერთ-

მეტე ადგილი ეკავა, რადგან ყველაზე უფრო ინტენსივობა ამიერ კასპიის ოლქშია (840,6), მას მოსდევს ოლქი სირდარიისა (539) შვიდ მდინარისა (394) და სხ. უკანასკნელ წლებში დატრიალებულ ამბების გამო უნდა ვიგულისხმოთ რომ რიცხვი ცხერის ჯოგებისა ჩვენში ძალზე შემცირდა გამრავლების მაგიერ.

ფასები მატყლზე 1918 წ. უდრიდა 70—80 მან. ეხლა თფილისში ეს ფასები 200 მან. ავიდა. ეს გარემოება მით უფრო საგულისხმოა რომ მატყლის საზღვარ გარეთ გატანა შეუძლებელია ტრანსპორტის დაშლის გამო.

ძნელი სათქმელია დაახლოებებითაც კი, თუ რამდენი ძაფი ირთვება და რამდენი შალი იქსოვება ჩვენში საერთოდ. უფრო ადვილია იმის გამოთვლა თუ რამდენი შალის მოქსოვა შეუძლია საქართველოს და ისიც მხოლოდ დაახლოებებით.

ერთი გირვანქა სუფთა ან ერთი და ნახევარი გირვანქა ქუჭყიანი მატყლი იძლევა $\frac{3}{4}$ გირვანქა ძაფს, რაც ქსოვს ერთ არშინს შალს. ეს თუ ნაქსოვი იქნება აღმოსავლეთ საქართველოსი. ხონის ნაქსოვი გაცილებით უფრო სუფთაა და მატყლიც 50% ნაკლები უნდა. საზოგადოთ რაც უფრო სუფთა და წვრილი ნაქსოვი იქნება მით უფრო ნაკლები ჭირდება მასალა.

ჩვენი ანგარიში რომ განვაგრძოთ 100 ფუთი ძაფი იძლევა ხუთი ათას არშინ ნაქსოვს; $200.000 \times 40 \frac{3}{4} = 6.000.000$ გირვანქა ძაფს; აქედან ცხადია არშინ ნაქს.; რომ $6.000.000 : 40 = 150.000$ ფ. ძაფს; აქედან $150.000 : 100 \times 5.000 = 7.500.000$ არშინ ნაქსოვს. ამგვარათ მივიღეთ, რომ საქართველოს დაახლოებებით შეუძლია maximum შვიდ ნახევარ მილიონ არშინის შალის დამზადება, თუ მთელ თავის ნორმალ პირობებში წარმოებულ მატყლს თვითონ დაამუშავებს შინა მრეწველობის ტექნიკის კვალობაზე. აქ გადამწყვეტი მნიშვნელობისაა ძაფისა და ნაქსოვის სისუფთავე, რაც უფრო სუფთა და წვრილი ძაფია მით უფრო მეტი გამოვა მიჩნეულ მასალის რაოდენობის ერთეულიდან ე. ი. გირვანქიდან. მაშასადამე, ტექნიკის გაუმჯობესებაზეა დამოკიდებული ჩვენი საქსოვის რაოდენობის გამრავლება. როგორც ზევით უკვე მოვიხსენიეთ, მხოლოდ ხონისა და აღმოსავლეთ საქართველოს ძაფების განსხვავება საჭირო მასალის რაოდენობას მთელი 50% სჭრის; მაშინ, როდესაც თვით ხონის ძაფიც საჭიროებს ტექნიკურ გაუმჯობესებას.

ამ მხრივ განსაკურთებულ ყურადღებას მოითხოვს თფილისში არსებული შინა-მრეწველობის კომიტეტის სართავ-საქსოვი ქარხანა, რომელიც სრულიად უყურადღებოდაა მიტოვებული, და ლაფავს სულს. სრულიად უმნიშვნელო რემონტი საშუალებას მისცემდა ამ ფაბრიკას ნაცვლად 4 ფუთისა ყოველ დღიურათ 6—10 ფუთი ძაფი დაამზადოს და ამას გარდა შესამჩნევათ გააუმჯობესებდა თვით საქსოვ ძაფს, რითაც გაამრავლებდა ნაქსოვის რაოდენობას. ეს გამრავლება შეიძლებოდა 50%-ითაც მოხდეს თუ სათანადო დაწესებულება ჯეროვან ყურადღებას მიაქცევს ამ ფრიად სასარ-

გებლოსა და საჭირო ფაბრიკას, რომელიც წარმოადგენს საძირკველს ჩვენი საქსოვ-მრეწველობისას. ეხლანდელ პირობებში კი ფაბრიკა ვერ იძლევა ათას ფუტ ძაფსაც კი და არამთუ ვერ აკმაყოფილებს საზოგადო მოთხოვნილებათ, არამედ თავის საკუთარ სკოლებსაც ვერ აწვდის ძაფებს. მაგ., ათი სკოლა დღემდე უძაფოთაა დარჩენილი. ყველაფერი ეს ფრიად სავალალოა და სრულიად გაუგებარი, თუ როგორ მოხდა, რომ ერთად ერთი მნიშვნელოვანი დაწესებულება, რომელიც გზას უნდა უკაფავდეს ჩვენი სართავ-საქსოვ მრეწველობას ასე დაქვეითებულია, და აუცილებლად საჭიროა ხსენებულ ფაბრიკასთან კიდევ ბამბის ძაფების წარმოების გახსნა, რაც არც დიდ ხარჯებს მოითხოვს და არც რაიმე სიძნელეს წარმოადგენს მით უმეტეს, რომ ტენნიკური ცოდნით აღჭურვილი პერსონაჟი ფაბრიკის განკარგულებაშია.

არც შინა-მრეწველობის კომიტეტს, არც არავის საქართველოში და მთელს ამიერ კავკასიაში არა აქვს მოწყობილი მატყლის სარეცხი ქარხანა. ჩვენი მატყლი იგზავნებოდა ომამდე ხარკოვში გასარეცხად და იქიდან მოსკოვსა და ლოდში. თითო ფუტ გარეცხილ მატყლში ხარკოვის ქარხანა იღებდა 2,50 მან. ჩვენი საქონელი მიჰქონდათ შემდეგ ლოდში, იქ ამუშავებდნენ ქარხანაში, საიდანაც ნაქსოვი უფრო მჭიდრო და საღი გამოდიოდა, თუმცა მატყლს ბევრ სუროგატებს ურევდენ. ამგვარათ დამუშავებულ ნაქსოვს ქონდა 2 არშინი განი. ეს საქონელი შემდეგ ისევ ჩვენში მოჰქონდათ, სადაც იგი კონკურენციას ადვილათ უწევდა იმერულ შალს, რომელიც ნაკლები ხელობისა და იყო და განიც შეუღარებლათ ნაკლები ჰქონდა, 14—15 გოჯი. ფასით კი ლოდის ქარხანაში დამუშავებული ნაქსოვი უფრო იაფი იყო, რადგან იგი არშინი 1,75 მან. ღირდა და ორი არშინიანი განი ქონდა, იმერულ შალს კი ორჯელ ნაკლები განი ქონდა ქონდა და არშინი მაინც კიდევ ერთ მან. ფასობდა. ამგვარათ, აქედან წაღებულ მატყლს, ლოდში ნაქსოვით გადამამუშავებულს და ისევ ჩვენში დაბრუნებულს შედარებით უფრო იაფად ყიდულობდა ჩვენი მომხმარებელი ვიდრე აქ, ადგილობრივ დამუშავებულს. ასეთი მნიშვნელობა აქვს ტენნიკას. ლოდისა და ხარკოვ-მოსკოვის რაიონები თუ არა საბოლოოდ, ყოველ შემთხვევაში ხანგრძლივით ჩამოგვშორდა. ჩვენ ეხლა საკუთარ ძალებზე ვართ მიჩენილი. უპირველესი ამოცანა ჩვენი ეკონომიური პოლიტიკისა იქნებოდა ფიცხელი და მიჯინებული ზრუნვა სართავ-საქსოვ მრეწველობის გასაჩაღებლათ. მატყლის სარეცხი განყოფილება მომავალ ქარხნისა უნდა გაიხსნას მტკვრის ნაპირას, იქვე უნდა მოეწყოს გარეცხილსა და სორტებათ დაწყობილ მატყლის სამარაგო განყოფილება. იქვე უნდა მოეწყოს მატყლის ორთქლით სახმობი განყოფილებაც. ამ განყოფილებათა დამოუკიდებრივ, რომელიც წყლის პირზე იქნება, უნდა მოეწყოს სართავი და საქსოვი ქარხანა ქალაქ გარეთ მთელი თვისი სამკაულათა და მოწყობილობით. სართავი განყოფილებისათვის საჭირო იქნება საჩეჩი და სართავი მა-

შინები ვატერისა და სეფექტორის ტიპებისა; ძაფები უნდა დაირთოს ყველანაირი, როგორც მსხვილები ისე წვრილებიც. შემდეგ საქსოვი მაშინები და გამომყვანი (appreture): იქვე უნდა მოეწყოს სამღებრო განყოფილება. ამგვარათ მოწყობილ ქარხანას წინასწარ უნდა ჰქონდეს გაზომილი, თუ რამდენი არშინის დამზადება შეეძლება წლიურათ, რაც გათვალისწინებული უნდა იქნეს როგორც მანქანების შეძენა დადგმისას ისე თვით ელექტრონის ძალის შოვნის შესაძლებლობის მხრივაც. საქართველოს მთელ მატყლის მოსავლის მასშტაბით ქარხანას ჩვენ ვერ ავაგებთ, რადგან ამ მოსავლის დიდი ნაწილი ისევ შინა მრეწველობას, გლეხობის ოჯახებში რჩება. გარდა ამისა, უკანასკნელ ხუთი წლის განმავლობაში მატყლის მოსავალმა იკლო მეცხვარეობის შემცირების გამო. თუმც ქარხნის ადგილობრივ გახსნა თავის მხრივ ექვი არაა ძალზე გააცხოველებს ისევ მეცხვარეობას და მეტ მატყლს მოიზიდავს ბაზარზე, მაგრამ ჩვენ მაინც მხოლოდ საშუალო მოსავლის 50% ზე ნაკლების ანგარიშით უნდა მოვაწყოთ ქარხანა, რომლის ძალას სავსებით გამოვიყენებთ და საჭიროებისამებრ შემდეგში ყოველთვის შევძლებთ გავეფართოოთ. ავიღოთ ამგვარათ minimum სამი მილიონი არშინი ქარხნის წლიურ წარმოებათ, რასაც დასჭირდება ნედლ მასალათ 75—80 ათასი ფუთი მატყლი. ამ რაოდენობას ყოველთვის ვიშოვით, მით უმეტეს, რომ გარდა ჩვენი საკუთარი მატყლისა ჩვენში კიდევ შემოდის ბევრი მეზობელ ქვეყნებიდანაც. ამ ანგარიშით ქარხანას უნდა ექნეს 5 ან 6 მატორი-მამოძრავებელი თითო 400 ცხენის ძალისა. სულ მაშასადამე ქარხანას დასჭირდება მარაგი ძალით ერთად 2.100 ცხენის ძალა. ამგვარათ მოწყობილი იქნება: 1) შესძლებს მომხმარებელთა მასის მოთხოვნილებების ნაწილობრივ დაკმაყოფილებას, 2) მატყლისათვის ადგილობრივათ ბაზრის გაჩენით, მძლავრათ შეუწყობს ხელს მეცხვარეობის წარმარტებას, რომელიც ეხლა ჩანადგება ცხვრის სახორცეთ გამოყენებით, რაც ჩვენს მეცხვარეობას და არსებულ შინა-მრეწველობას, თუ ეხლანდელი პირობები კიდევ გახანგრძლივდა, სრულ მოსპობას უქადის, 3) მეტი ნაყოფიერება ექნება მუშათა შრომას, რომელიც ბუნებრივათ მიაღწევს თავის უმაღლეს ხელფასის დონეს და ხელოვნურ აწევას ძალზე შეამცირებს მით უმეტეს, რაც უფრო მეტი სხვა სამრეწველო დარგები მოჰყვება კიდევ ამ დარგს. არც ერთი საკითხი ისეთი მწვავე თავისი შედეგებით უაღრესათ მნიშვნელოვანი არ არის ჩვენი ეკონომიკისათვის, როგორც სართავ-საქსოვ მრეწველობისათვის ქარხნის აგების საკითხი. მთავრობამ ეს საკითხი თავისი მხრივ უნდა გადასწყვიტოს და შესაფერი ზომებიც უნდა მიიღოს.

სართავ-საქსოვი მრეწველობა ჩვენში მარტო შალეულობის წარმოებათ არ განისაზღვრება, მას გვერდით უდგას ფრიად მნიშვნელოვანი მეორე შტო იმავ დარგისა—მეაბრეშუმეობა. ქვემოთ ჩვენ დავეყრდნობით ოფიციალ ცნობათა ყველაზე უფრო ნაკლებ ციფრებს, რომ შეცდომა თუ მოხდა, რაც შეიძლება იგი უფრო უმნიშვნელო იქნეს. მეაბრეშუმეობა ჩვენში შემდეგნაირათ სწარმოებს:

ა ბ რ ე შ უ შ ი *).

აბრეშუმის წარმოება ჩვენში ე. ი. ნედლი მასალის, პარკის მოსავალი წლიურათ სულ მცირე ციფრი რომ ავიღოთ 120—130.000 ფუტს უდრის. მაშინ, როდესაც ოსმალეთის მეაბრეშუმეობის რაიონებში მოსავალი შემდეგ ნაირათ განაწილდება:

1) ბრუსის რაიონში	466 ფუთი ღირს	8.500.000 მ.
2) ოსმალეთის ევროპიულ ნაწილში	123.000 „ „	3.337.000 „
3) სირიაში	338.000 „ „	594.000 „
4) მცირე აზიის დანარ- ჩენ ნაწილში	50—100.000 „ „	900—1.800.000 „
5) არხიპელაგის კუნძულზე	20.000 „ „	360.000 „

სულ . 997.000—1.047.000 18.370.000—19.970.000 მ.

აქედან მხოლოდ ბრუსის რაიონის წარმოება უდრის მთელ ამიერ კავკასიის წარმოებას, თუმცა მისი არე 68.000 ოთხკუთხ მილს არ აღემატება და მცხოვრებთა რაოდენობა კი 1.300.000 სულს. ოსმალეთში განსაკუთრებული ყურადღებით ეკიდება მთავრობა მეაბრეშუმეობას და ბუჯოლის ხეებით ბაღების გაშენებას. ჩვენში კი ამ მხრივ ბევრი არაფერი გაკეთებულა. საკვები მასალა, ბუჯოლის ხე, სრულიათ ველურათ იზრდება. თუმცა 1909 წ. ქუთ. გუბერნიის სტატისტიკურ მიმოხილვაში ბუჯოლის ხის სივრცე 1.200 ღეს უდრის, მაგრამ ეგ ციფრი სრულიად არაფერზე არ არის დამყარებული, რადგან არ არსებობს არაფეთარი ორგანო, რომელიც ბუჯოლის ხის კულტივაციას თუნდაც თვალყურს ადევნებდეს.

ჩვენს მეაბრეშუმეობას არსებულ პირობებში, წლიურათ minimum 120.000 ფ. ნედლი ანუ 40.000 მოხჩოლვილისა და გამშრალი პარკის წარმოებით შეუძლია 4.500.000. არშინ ნაქსოვის მოცემა, შემდეგის ანგარიშით:

- 1 ფ. გამშრალი პარკი იძლევა 7,5 გირვანქა ძაფს.
- 1 გირვანქა ძაფი „ 15 არშინ ნაქსოვს.
- 40.000 ფ. გამშრალი პარკი $\times 7,5 \times 15 = 4.500.000$ არშანი.

გაცილებით მეტი აბრეშუმის მოცემა შეუძლია საქართველოს, რომ 1) პარკის ბაზრები—მილანი და მარსელი—ასე ძალზე დაშორებული არ იყოს, 2) თვით თესლის ფალსიფიკაცია არ უნელებდეს ხალხს ჩვენს მწარმოებელს, 3) სახრჩოლავი მანქანების უქონლობა რომ მძიმეთ არ აწვევს ჩვენს ბაზრებზე გამოტანილ პარკის მაზანდას, 4) თუთის ხის კულტივაცია რომ რაციონალურათ იყოს მოწყობილი, ყველა ამისათვის საქირო არის:

*) Н. Н. Шауровъ. Шелководство и шелковая промышленность въ Турциі. თბილისი 1907 წ.

1) სახელმწიფოს კონტროლი შემოზიდულ თესლზე.

2) ყველა სათანადო რაიონებში, უმთავრესად ქუთაისში, ხონში, ოზურგეთში, სენაკში, ზუგდიდში; ჩოხატაურში, ლანჩხუთში, დიდ-ჯიხაისში და სხ. უნდა გაიმართოს როგორც საზოგადო საწონები, ისე საზოგადო მხროლავი მანქანები შესაფერ ბაჟის დაწესებით ყოველ მოხმლოვილ ფუთ პარკზე.

3) თუთის ხის კულტივაციის გასავრცელებლათ სანიმუშო ბაღების დაარსება და შესაფერ ინსტრუქტორების რაიონებში ამ მიზნისთვის დაგზავნა.

4) ბაზრების გაჩენა ნედლ მასალისათვის ე. ი. პარკისათვის შეიძლება ადგილობრივ ქარხნის აგებით, რაც დიდის გამაცხოვებელ ძალით იმოქმედებს პარკის მოყვანასა და მეაბრეშუმეობაზე (აბრეშუმის ამოღება).

ქარხნისათვის საჭიროა შემდეგი მასალები:

ა) ხელისა თუ მექანიკური დაზეები ფრანგულის ან იტალიანური ტიპისი ძაფის ამოსაღებათ.

ბ) სართავი მანქანა ძაფის დასაგრებათ და საბოლოო დასამზადებლათ.

გ) საქსოვი მანქანა.

დ) ნაქსოვის აპრეტურის მანქანა.

ე) მღებავი (ძაფისა და ნაქსოვისა) და გამომყვანი მანქანა (ნაქსოვისათვის).

ვ) ელექტრონის მატორები სხვა და სხვა ძალისა, აგრეთვე წყლის მანქანები სოფლებსათვის.

თ) დინამო მაშინები ენერჯის მისაღებათ, უკანასკნელის გადასაცემათ ამაჟუშავებელი მატორები და სხ.

აბრეშუმის საქსოვი ქარხანა რომ ისე მოვაწყოთ, რომ მას წლიურათ შეეძლოს მთელი ჩვენი მოსავლის 50%-ზე ცოტა ნაკლების, მაგ. 50—60.000 ფ. პარკის დამუშავება, იგი ყოველ შემთხვევაში 2.000.000 არშინ აბრეშუმს მოგვცემს წლიურათ, რისთვისაც ქარხანას საშარავო მატორიანათ არ დასჭირდება maximum 1.000 ცხენის ძალაზე მეტი.

სართავ-საქსოვ მრეწველობის უდიდესი და უმნიშვნელოვანესი ნაწილს მთელს მსოფლიოს წარმოებაში შეადგენს ბამბეულობა, რომლის სამშობლო ინდოსტანია. უდიდეს როლს თამაშობს ბამბის მსოფლიო წარმოებაში ამერიკა, სადაც ბამბით მოთესილი არე 10 მილიონ დენსიატინას აღემატება და იძლევა წლიურათ 160—180 მილიონ ფუტის, ოსტინდია იძლევა 35—40 მილიონ ფ., ჩინეთი 20—25 მილიონსა და ეგვიპტე, სადაც ეგ კულტურა საუკეთესოთ არის დაყენებული 15 მილიონ ფ. შემდეგი ციფრები გვაჩვენებს თუ რომელი ქვეყანას რა წილი ქონდა 1907—8 წ.წ. ბამბის მსოფლიო წარმოებაში:

ქვეყნები	რამდენი %	მისცა მსოფლიო წარმოებას
შ. შტატები	69,5	
აღმოს. ინდოეთი	16,	
ევგვიპტე	5,5	
რუსეთი	3.	

ბამბის კულტურას ყველა დაწინაურებულ ქვეყნებში განსაკუთრებულის მზრუნველობით ეპყრობიან. შ. შტატებს არ დაუზოგვიათ არაფერი **3 მილიონი დენიატინა უვარგისი მიწა** ბამბისათვის დაემუშავებინათ მთელი 20 წლის განმავლობაში სწარმოებდა მძაფრი მუშაობა ამერიკელ ინჟენერებისა და ტექნიკოსებისა, მთელი $\frac{1}{4}$ მილიარდი მანეთი დაიხარჯა ამ არეს ვადასამუშავებლათ, რომელიც ეხლა ამერიკას სწორეთ იმდენ ბამბას აძლევს, რამდენსაც აძლევდა რუსეთს მთელი თურქესტანი. ჩვენში კი არავითარი ყურადღება ამ საგანს არ ქონია არც რუსეთისა და არც ეხლანდელი მზრუნველებისაგან. არც მიწის დამუშავება და გამარგვლა, არც დამწიფებებისა და გამოშუმებების დროს შერჩევა, არც არავითარი ტექნიკური ხელსაწყო ჩვენი გლეხისათვის ცნობილი არ არის და ამ ცნობას არც არავინ აწყდის. შემდეგი ციფრები გვაუწყებს, თუ რა რიგათ აწარმოებენ ბამბას ჩვენსა და ამიერ-კავკასიაში საზოგადოთ.

ბამბის წარმოება ჩვენში.

ბამბის წარმოება ჩვენში სრულიათ პრიმიტიულათ სწარმოებს, თუმცა იგი გაფანტულია მთელს საქართველოს არეზე. მოუვლელობის გამო ჩვენი ბამბა ძალზე დაბალი ხარისხისაა. საზოგადოათ მთელს ამიერ-კავკასიაში საუკეთესო ბამბათ, უფრო სუფთათ ითვლება **განჯის გუბერნიაში**, ღირსებით მას მისდევს ერევნის გუბერნია. შემდეგ ბორჩალოსა და ყარაიახის მაზრები, სულ უკანასკნელი ადგილი უჭირავს იმერეთს, რადგან აქაური ბამბა ნესტიანი და უფრო ქუჭყიანია. კულტივაციის მდარე საფეხურის მიუხედავათ ბამბის წარმოება ჩვენში მაინც იზრდება, რაც ნათლათ მტკიცდება შემდეგი ცხრილით.

ბამბის მოსავალი უდრიდა ფუთს:

წლები.	თფილისის გუბერნიაში.	ქუთაისის გუბერნიაში.	მთელს საქართველ. სულ.
1910	27.000 ფ.	28.700 ფ.	55.700 ფ.
1911	68.000 „	22.000 „	90.000 „
1912	80.600 „	18.400 „	98.100 „
1913	91.400 „	11.500 „	102.900 „
1914	122.600 „	29.500 „	152.100 „

იმერეთში 1914 წლამდე თანდათან შემცირებულა ბამბის მოსავალი 1910 წელთან შედარებით, მაგრამ 1914 წ. ის ისე გაზდილა რომ გადაუ-

ქარბებია უცებ თვით 1910 წლისათვის, რაც დამოკიდებულია ტემპერატურასა და საზოგადოთ ატმოსფერულ მოვლენებზე.

ბამბით მთესელი არე საქართველოში უფრიდა დესიატინას.

წლები.	თფილისის გუბერნიაში.	ქუთაისის გუბერნიაში.	მთელს საქართველ. სულ.
1910	1.600	1.900	3.500
1911	5.000	2.750	7.750
1912	5.370	2.780	8.150
1913	5.100	2.400	7.500
1914	6.200	3.700	11.900

ეგ ციფრები, წინ მოყვანილ ციფრებთან შედარებით საუცხოვო სურათს გვიწოდებს თვალწინ. მიუხედავ განმეორებულ მოუსავლობისა, იმერეთში მიანც აფართოვებენ ბამბის სათესურ არეს, რაც ამტკიცებს ხალხის დიდ მოთხოვნილებას ამ საგანზე. 1914 წელი რეკორდის წელია საქართველოსთვის ბამბის გავრცელებისა რ არეს ზრდის მხრივაც. ამ ციფრებიდან სჩანს, რომ 1914 წელს საქართველოში ყოფილა სულ 11.900 დესიატინა ბამბით მოთესილი და მიუცია ხალხისათვის 152.100 ფუთი ბამბა. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ეგ ციფრები რეკორდის ციფრებია, რომელიც შემდეგ წლებში და აგრეთვე წინა წლებშიაც ძალზე მცირდება. ამისათვის, ჩვენი ანგარიშს რომ უფრო საიმედო საფუძველი მივცეთ ომიანობის წლებს მხედველობაში სრულიად ნუ მივიღებთ როგორც არა ნორმალურ პერიოდს. გამონაკლისს შეადგენს მხოლოდ 1914 წ., რადგან ომის დასაწყისი შუა გაზაფხულში იყო—ივლისის დამლევს—როდესაც ბამბა უკვე დათესილი იყო და მის კულტივაციას ომი საგრძნობლათ, მით უმეტეს რაოდენობის მხრივ, ხელს ვერ შეუშლიდა. ომის წინა ხუთი წლის ცნობები კი სტატისტიკური საშუალოთ ვაქციით და მხოლოდ მის შედეგს დაეყრდნოთ როგორც ფუძეს. მოყვანილ ცნობებიდან სჩანს, რომ 1910—1914 წწ. საქართველოში საშუალოთ წლიურათ მოთესილი ყოფილა სულ 7.760 დეს. მიწა და მოსავალი მიუცია საშუალოთ წელიწადში 99.940 ფ. ეხლა შევადაროთ საქართველო ამიერ-კავკასიის სხვა ქვეყნებს და დავინახავთ რა ადგილი უკავია აქ ჩვენს სამშობლოს *).

*) იხ. 1914 წელს მიწად-მოქმედების სამინისტროს სტატისტიკურ ბიუროს გამოცემა „მებაზებობის სტატისტიკა ამიერ-კავკასიაში 1914 წ.“ შედგენილი ბ. ტიმოფევის მიერ.

სტატ. საშუალო
1910—1914
წლებისათვის.

ქვეყნები

1909 წ.

1910 წ.

1911 წ.

1912 წ.

1913 წ.

1914 წ.

ერევნის გუბ. { არე დეს.
მოსავალი ფ.

29.000
520.000

35.500
600.000

40.400
670.000

36.200
603.300

38.300
613.300

44.000
710.000

38.900
639.000

ვანჯის გუბ. { არე დეს.
მოსავალი ფ.

14.200
215.600

26.600
530.000

53.300
746.000

46.650
676.300

50.800
661.100

53.000
745.000

46.100
672.000

ბაქოს გუბ. { არე დეს.
მოსავალი ფ.

5.600
73.500

12.200
182.000

23.600
309.000

21.450
289.500

30.900
417.000

40.000
560.000

25.600
350.000

თფილის გუბ. { არე დეს.
მოსავალი ფ.

520
7.800

1.600
27.000

5.000
68.000

5.370
80.600

5.100
91.400

8.200
122.600

5.000
78.000

ქუთაის გუბ. { არე დეს.
მოსავალი ფ.

850
8.500

1.900
28.700

2.750
22.000

2.780
18.400

2.400
11.500

3.700
29.500

2.700
22.000

მთელს ამიერ
კავკასიაში { არე დეს.
მოსავალი ფ.

50.170
825.400

77.800
1.367.700

125.050
1.815.000

112.450
1.666.100

127.500
1.794.500

148.900
2.167.100

118.300
1.761.000

აქედან ცხადია, რომ საქართველოს თვით მის მეზობელთა შორის ბამბის წარმოებაში უკანასკნელი ადგილი უჭირავს, როგორც რაოდენობის ისე ღირსების მხრივაც, რადგან ჩვენი ბამბა ბევრათ ჩამოუვარდება მაგ., განჯის ბამბას თავის ღირსებით. ჩვენში ბამბას სხვა სათესურთან ერთად სთესენ მაგ. სიმიღში, ბოსტნეულობაში, ხეხილის ძირში. სპეციალურათ ბამბისათვის მიჩნეული ფართე არე საქართველოში არ არსებობს. თუმცა ჰავის მხრივ საქართველო სხვა ქვეყნებს არ ჩამოუვარდება, თუ კი ბამბას საჭირო კულტივაცია ექნა.

მაგრამ კიდევ უარესი ისაა, რომ ჩვენში მოყვანილი ბამბა ქსოვილებისათვის სრულიად არ ვარგა, მისგან მხოლოდ ე. წ. კედებს ამზადებენ მეწაღეებისათვის, წალბის შესაკერად. ჩვენი ბამბა მხოლოდ მაშინ ვარგა ქსოვილებისათვის, თუ მას ვაფურევთ უცხოს, მაგ. თურქესტანის ბამბას, როგორც ამას შერება ტაგიევის ქარხანა ბაქოში. სპეციალურათ ჩვენი ბამბას ამუშავებენ თფილისში ორი ქარხანა **ამხ. მახმუდ-ბეგოვებისა და მასტან-ზადესი**, მაგრამ ორივენი ამზადებენ მხოლოდ სახარაზო ძაფებს. ამ რიგათ პირველ რიგში ისმება-საკითხი ბამბის კულტურის ტენიკურათ გაუმჯობესების შესახებ. მაგრამ ჩვენ რომ კიდევ მივიღოთ უკეთესი ხარისხის ბამბა, გამოვა რომ წლიურათ ორთა შუა რიცხვით ჩვენ გვექნება დაახლოვებით 100.000-ფ. ბამბა. (ОЧИЩЕННОЕ ВДОКНО). პირველი ჩვენთვის საინტერესო საკითხი იქნებოდა, თუ რამდენი არშინი ნაქსოვის დამზადება შეგვეძლებოდა ამ პირობებში. ვსთქვათ, რომ ჩვენ დავამზადებდით № 14 ძაფს სხვილს და უფრო უხვმს. ერთი ფუთი ბამბა იძლევა დაახლოვებით 30 გირვანქა ძაფს, 1 გირვ. № 14 ძაფი კი დაახლოვებით 5 არშინ ნაქსოვს. აქედან მივიღებთ $100.000 \times 30 \times 5 = 15$ მილიონ არშინს. თუ ძაფი იქნება არა № 14 არამედ უფრო წვრილი და სუფთა, მაგ. № 21 მაშინ მივიღებთ უკვე 30 მილიონ არშინს.

ამგვარათ ჩვენმა გამოკვლევამ შემდეგი დასკვნა მოგვცა: მეცხვარეობას და მეაბრეშუმეობას ოდნავ ნორმალურ პირობებში $7.500.000 + 4.500.000 = 12$ მილიონი არშინი ნაქსოვის მოცემა შეუძლია. ეს ციფრი გაორკეცდება და გასამკეცდება პირველსავე წლებში, თუ ნედლ მასალას ადგილობრივი ბაზარი გაუჩინეთ და ექსპორტის ცვალებად შემთხვევებზე არ იქნა დამოკიდებული. მატყლი და პარკი, ნედლათ რომ ვიანგარიშოთ ფუთი ეხლა **150—220*) მან.** და **1.500*) მან.** ღირს. ვიანგარიშოთ მატყლი მხოლოდ 100—150 მან. ფუთი და გამხმარი პარკი 1.000 მან., მაშასადამე მატყლი ეხლახან შეადგენს 20.000.000 მან. ღირებულებას და პარკი კი 40.000.000 მანათისას. უნდა გადაჭრით ითქვას რომ ეხლანდელ ფასობაში მეცხვარეობიდან მხოლოდ მატყლისა და მეაბრეშუმეობის საშუალო წლიურ მოსავალს 60 მილიონი შეუძლია მისცეს ჩვენს ხალხს. და ასეთი მნიშვნელოვანი სა-

*) 1919 წლის მაისის ფასები.

მეურნეო დარგები სრულიად უყურადღებოთაა მიტოვებული. ცხვარში ავადმყოფობაა გავრცელებული, ადმინისტრაციის სისუსტისა და სხ. ნაკლების გამო ცხვარის გატაცება, ერთბაშით თავდასხმა და წალღვა ჩვეულებრივ მოვლენათ გადაქცა; ყარსისა და არტანის საილალოების დაკეტვის გამო, ცხვარს საძოვარი ვეღარ უშოვს; დაშინებული მეცხვარეები, ცხვარს ჰყიდიან, კიდევ იმიტომ, რომ ხორცი ეხლა კარგ ფასებშია. ალებულ ფულით „კომერციას“ ეწევიან. მთავრობამ აუცილებლათ უნდა მიიღოს ზომები მეცხვარეთა გაჭირებულ მდგომარეობის გამოსარკვევათ. ეს მდგომარეობა ყველაზე უფრო თვით მეცხვარეებს ეკოდინება. მათი ყრილობის მოწვევა მთავრობის მორიგი მოვალეობაა. ეს ყრილობა დიდ მასალას მისცემს მთავრობას ყოველს მხრივ. ეს არის საჩქარო საქმე. ამის გარდა მთავრობა უნდა შეეცადოს ახალი ჯიშების შემოყვანას საქართველოში. მერინოსის ჯიში ინგლისში შევიდა. იგი ჩვენშიაც უნდა ვცადოთ. შეიძლება ეგ ჯიში ჩვენში ცოტათი გამოიცვალოს აკომატიზაციით, მაგრამ საერთოდ მისი ჩვენში გაშენება შესაძლებელია და კარგ შედეგების აღმთქმელია. უკვე დამტკიცებულია, რომ შეიძლება ჩვენში ანგორის თხების გაშენება, რომელთაც საუცხოვო ბუმბული აქვთ (КОЗИМЬ ПУХ). ყარსის სომხებმა სცადეს და თხის ეგ ჯიში მშვენიერად მრავლდება და ვარგობს იქ. ჩვენშიაც უნდა შემოვიყვანოთ ეგ ჯიში. ამ ორი ჯიშის შემოყვანივით, მერინოსის ცხვრისა და ანგორის თხისა, ჩვენს მეცხვარეობას გვაკეთილშობილებთ. ამასთან ერთად უნდა მოეწყოს ინსტრუქტორთა ორგანიზაცია, რომ ყველა სათანადო რაიონებში მეცხვარეობის ინსტრუქტორები იყვნენ და მეცხვარეთ ხელმძღვანელობას უწევდნენ. აგრეთვე უნდა მოეწყოს საბეითლო პუნქტებიც.

დიდი ზრუნვა დასჭირდება აგრეთვე მეაბრეშუმეობას და ბამბის კულტივაციას. მეაბრეშუმეობისთვის უპირველესი საჭიროებაა საკუთარი ცველულიარული გრენაჟის მოწყობა და რაციონალურ ცოდნათა გავრცელება ჭიის კვებისა და მოვლისათვის ხალხში. თუთის ბალების გაშენება ყველა მეაბრეშუმეობის რაიონებში და საზოგადო სახარჩოლავების (общественные морильни) მოწყობა ნედლი პარკის მოსახრჩოლათ ფრიად საშური სექმეა. მთავრობამ ამ თავითვე უნდა გაგზავნოს რამოდენიმე ახალგაზდა მონაღლიეში და ლიონში მეაბრეშუმეობის შესასწავლათ. დაარსება ჩვენში მეაბრეშუმეობის ინსტიტუტისა დიდ სარგებლობას მოგვცემდა, როგორც მაგ. ოსმალეთს დიდი სარგებლობა მოუტანა Institut Sericicole de Brousse-მა. აქედან ჩვენ მივიღებდით ბევრ ინსტრუქტორებს. მაგრამ კიდევ უფრო სასარგებლო იქნება მეაბრეშუმეთათვის საფეიქრო სკოლების გახსნა, როგორც ეს ლიონში და კომოშია (იტალია). ყველა მეაბრეშუმე ქვეყნებში სერიოზული ყურადღებაა მიტყეული ზემოჩამოთვლილ ზომებზე და მეაბრეშუმეობის სწავლა სავალდებულოა ყველა სასოფლო დაბალ სკო-

ლებში. ეს ასე ხდება საფრანგეთში, იტალიაში, ავტრიაში შესაფერ რაიონებში, საბერძნეთში და სხ.

ბამბის კულტივაციისათვის ჯერ ჩვენში თითქმის არაფერი გაკეთებულა, თუმც ბორჩალო და ყარაიაზი ბამბის პლანტაციებისათვისაა გაჩენილი. იმერეთიც მოგვეცემდა საშუალო ხარისხის ბამბას რომ სათანადო ზომები იყოს მიღებული. აქაც საჭიროა ბლომათ გაშენება საცდელ ველებსა, თესლის შერჩევა და განსაკუთრებით კი ინსტრუქტორების ერთი გეგმით მოწყობილი მუშაობა. მთავრობამ ყურადღება უნდა მიაქციოს ბამბის კვლევათ გაშენებას. ჩვენში ბამბას სხვა მცენარეებთან ერთად თესვენ და თავის დროზე ხეირიანათ ვერ მარგლავენ. შემოსვლას არ აცლიან და ადრე კრეფენ. ამისათვის საჭიროა რაციონალურ ცოდნათა გავრცელება ინსტრუქტორებისა და სადაც ველების საშუალებით. საყურადღებო მოვლენა მოხდა სომხეთში.

სომხებმა გამოქვეყლთა საკითხი დაუკავშირეს სარდარაბადის (უდაბნოს) ველის არხებით მორწყვის საკითხს. ეგ ველი ეჩმიადინის მაზრაშია (სურმალინის) არხები უნდა გაიყვანონ მდ. ზანგისა, არაქსისა და ნაწილობრივ ფიქრობდენ არპაჩაიდანაც.

ნიადაგის გამოკვლევა ინჟ. ზავალიშინის მიერ დასრულებულია. ფიქრობენ ჯერ ცნობით 5—10 ათასი დესიატინაზე გაიყვანონ არხები. თუ ეს უკვე დაწყებული საქმე დასრულდა სომხეთს. მიემატება წლიურათ 75.000—150.000 ფ. წმინდა ბანბა. თუ მივიღებთ მხედველობაში სომხეთის საშუალო წლიურ მოსავალს 639.000 ფ., გამოვა, რომ სომხეთს სარდარაბადის ველის კანალიზაციის შემდეგ 750—800 ათასი ფუთი ბამბა მოუვა წლიურათ. იგი თითქმის გაუთანასწორდება აზერბეიჯანსაც-კი, რომელსაც ამ დარგში პირველი ადგილი უჭირავს ამიერ-კავკასიაში.

ჩვენში კი ყარაიაზის არხები არამთუ არ გავავრცელებთ, პირიქით რაც იყო ისიც ვაგვიფუჭებია. მთავრობამ ეხლავე უნდა მიიღოს ფიცხელი ზომები ყარაიაზის არხის გაწმენდისათვის და თუ შესაძლოა ახალი არხებიც მოაწყოს.

ზედმიწვენილი შესწავლა ჩენი სახალხო ეკონომიკისა, გამომუშავება შესაფერ ზომების გეგმისა, ხალხთან დაახლოვება და ენერგიული ამოქმედება მთავრობის მხრივ, მეტის სიყვარულით, ყურადღებით და დაკვირვებით მოპყრობა მეურნეობის ყველა დარგებისადმი—აი ის ელემენტარული თვისება სახელმწიფო თუ საზოგადო მოღვაწეთა, რომელსაც შეუძლია დიდისაგან დიდი დახმარება გაუწიოს როგორც ხალხს ისე ჩვენს ნორჩ სახელმწიფოსაც.

ტიტე მარგველაშვილი.

მრეწველობის განვითარების შესაძლებლობა გურიაში.

მრეწველობა წარმოადგენს წარმოების ისეთს სახეს, რომელიც გულისხმობს ნედლი მასალის დამუშავებისა და გადამუშავების ყველა საშუალებას და აგრეთვე შრომის ნაყოფის განაწილებას. მოსახმარი საგნის დამუშავება, გადამუშავება, გადაზიდვა და ვაჭრობაც შედის მრეწველობის ცნებაში, ეს ტერმინი რომ ფართოდ ვიხმაროთ. პოლიტიკურ ეკონომიაში კი ის ხატავს მარტო მოსახმარი საგნების დამუშავებას და ამაშია მისი დამახასიათებელი მნიშვნელობაც. როგორც საყოველთაოდ ცნობილია, მოსახმარი საგნების გადამუშავებას აქვს სამი მთავარი საფეხური: 1) როცა ის მზადდება მხოლოდ საკუთარი ოჯახის მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლათ ისეთი მარტივი სამუშაო იარაღით, რომელიც ადამიანის ხელით მოდის მოძრაობაში, 2) როცა ერთსა და იმავე საგნების გადამუშავებაზე მუშაობს რამდენიმე ხელი უფრო მსხვილ სახელოსნოებში, მაგრამ მაინც ცალცალკე და 3) როცა მუშათა ზეცირე რაოდენობა, ერთად შეგროვილი ფაბრიკა-ქარხნებში საუკეთესო რთული მანქანების საშუალებით ამუშავებს აუარებელ მოსახმარი საგნებს. ამ უკანასკნელ ორს საფეხურს ახასიათებს ერთი და იგივე გარემოება, სახელდობრ: მანქანების საშუალებით საგნების დამზადება ბაზრისთვის, ამ ხანაში მწარმოებელსა და მომხმარებელს შორის ჩნდება მესამე ელემენტი, მოსახმარი საგნების მიმწოდებელი, ჩნდება ვაჭართა კლასი, წარმოების მეურნეობაში მეფდება ფული, შრომა შორდება კაპიტალს და მშრომელი უმორჩილდება კაპიტალისტს.—სადაც მეურნეობას ფული ეპატრონება, იქ კაპიტალისტური ხანა უკვე გაჩენილია, ხოლო სადაც კაპიტალია, იქ მრეწველობაც არის.

ამ რამოდენიმე სიტყვით ჩვენ გვსურს მოეხაზოთ შემეცნება, რომელსაც ვდებთ სიტყვა მრეწველობაში, რომ უფრო ნათელ ვყოთ, არის თუ არა ჩანასახი რაიმე მრეწველობისა გურიაში და რა მომავალი ელის მას: თუმცა გურია მრეწველობის განვითარების მხრივ საქართველოს სხვა კუთხეებზე უფრო ჩამორჩენილი მხარეა, მას მაინც აქვს საკუთარი მრეწველობა და დიდი შესაძლებლობა; რომ ეს მრეწველობა განვითარდეს უმაღლეს წერტილამდე ჩვენი კუთხის საკეთილდღეოთ.

გურია არის უმთავრესად მეურნეობის ქვეყანა და მაშასადამე პირველ რიგში ამ დარგის მრეწველობა უნდა დავაყენოთ, როგორც მეცნიერულმა გამოკვლევებმა დაამტკიცეს და პრაქტიკამაც გაამართლა ეს მტკიცება, გურიაში აქვს მეტად პოზიური ნიადაგი საუკეთესო ღირსების ჩაის. ჩვენში ეხლა უკვე ხშირია, ისეთი მეურნე, რომელსაც საკუთარი მეურნეობით ფუტობით მოჰყავს ჩაი. ცნობილ მრეწველს მიშა ნაკაშიძეს აქვს ჩაის საკუთარი პლანტაცია და ადგილობრივი ჩაი ღირსებით არ ვფიქრობ ჩამორჩეს ცეილონის ჩაის: დღეს ჩვენში ჩაის ფუტობით კი არა, ას ფუტობით ითვ-

ლიან და რადგანაც დედა-მიწაზე ძლიერ ცოტაა ისეთი ქვეყანა, სადაც ჩაი ასეთი კარგი ღირსებისა და მოსავლის იყოს, ამიტომ ჩვენში უპირველესი ყურადღება უნდა მიექცეს ჩაის მეურნეობას, უნდა აშენდეს განსაკუთრებული ფაბრიკები ჩაის გადასამუშავებლათ, მაშინ მას გაეხსნება ფართო გზა მსოფლიო ბაზრისაკენ და უდიდესი შემოსავლით ეკონომიურ ღონეს შესძენს ჩვენს დაქვეითებულ კუთხეს.

თუ დასავლეთი გურია ჩაით არის განთქმული აღმოსავლეთ გურიაში ზედმიწევნით ხარობს თამბაქო თუმცა ეს დარგი ჯერ საცხებით არ არის გამოკვლეული არსებული ცნობებიც საკმაოდ ამტკიცებენ იმას, რომ თუ სათანადო ყურადღებით მოეპყრობიან ამ მცენარის მოშენებას ძლიერ მოკლე დროში რამდენიმე საკუთარი ფაბრიკა შეგვეძლება. დავაკმაყოფილოთ საკუთარი თამბაქოს მოსაგებით და ამით დიდი სარგებლობა შევიძინოთ ჩვენს ქვეყანას.

მევენახეობა ძლიერ საქიროა განვითარდეს გურიაში, რომ ღვინის საქირო რაოდენობა მაინც მოიყვანონ აქ. მრეწველობის მხრივ კი მე მას არ ვაძლევ ჯერ-ჯერობით დიდ მნიშვნელობას, სამაგიეროდ დიდი მომავალი აქვს ჩვენში თხილს—შედარებით ნაკლები შრომით დიდძალი თხილის მოყვანა შეიძლება ჩვენში და ის ზეთი თუ სხვა საქონელი, რომელსაც ჩვენი თხილიდან აკეთებენ განათლებული ქვეყნები, თვით აქ, საკუთარ ქარხნებში შეიძლება დავამზადოთ, ამით საქონელსაც გავაიაფებთ და თვით თხილის ფასსაც საგრძნობლათ ავწევთ. მანდარინს და დაფნას კარგი პირი უჩანს ჩვენში, მაგრამ ჩვენში ჯერ-ჯერობით იმდენი გამოცდილება არ არის, რომ დანამდვილებით ითქვას სიტყვა მათის სამრეწველო მნიშვნელობაზე. გურია განთქმულია ხილეულობით. ისეთი კარგი ჯიში, როგორც არის ადგილობრივი დემირა და ნაცარა ვაშლი და მსხლების ზოგი ჯიში ევროპის ბაზარსაც კი დაამშვენებდა, მაგრამ საუბედუროდ ფოთის პორტს ისინი იშვიათად შორდებიან. ამის მთავარი მიზეზი ისევ ჩვენა ვართ. ჩვენში ნესტიანი ჰაეაა, აქაური ხილი უფრო წყლიანია და თუმცა მოსავალს დიდს იძლევა, ის ადრე ღებება და მისი ღირსება ნაკლებია. ჩვენ უნდა გავაორკეცოთ მუშაობა მეხილეობის დარგში აუცილებლათ და დაუყონებლივ უნდა ავაგოთ საკუთარი ხილის სახმობი თუ საშრობი ქარხნები. მაშინ ხილი აუარებელი გვექნება და ბაზარსაც მივაწვდით მას შესაფერ ფასებში, რასაც დიდი მნიშვნელობა ექნება ჩვენი მრეწველობისათვის,—მის გვერდით ღირს-მოსახსენებელია მეზოსტენეობა, რომელშიაც პირველი ალაგი უნდა დაეთმოს პამიდორის მოყვანას აგრეთვე კონსერვების დამზადებას, აი რა დარგები შეიძლება დავაყენოთ ჩვენ სამრეწველო ნიადაგზე სასოფლო წარმოებიდან.

აქვე უნდა იქმნეს აღნიშნული ორი ამავე ხასიათის წარმოება: მებარეუშემოება და მეფუტკრეობა. ჩვენი კუთხის თაფლს მეცნიერული გამოკვლევა აკუთვნებს სამკურნალო თვისებას, მაგრამ სამწუხაროდ ის ძლიერ

ცოტა მოჰყავთ ჩვენში, რასაც უეჭველში უნდა მიექცეს მთავარი ყურადღება პირველ რიგში. სამაგიეროთ სულ სხვაა აბრეშუმის მოყვანა.

ჩვენს ქვეყანას რომ პატრონი ჰყავდეს, სულ ადვილათ შეიძლება გუარიამ იმდენი პარკი დაამზადოს, რომ საკუთარი საქსოვი ქარხნები დააკმაყოფილოს, რომ ჩვენი პარკის ფასმა მალე აიწიოს და მისგან დამზადებული ფაბრიკატი გაიადფდეს აუცილებლათ. საჭიროა ჩვენში აბრეშუმის მოყვანა დაეყენოთ სამრეწველო ნიადაგზე ე. ი. შეექმნათ საუკეთესო პირობები პარკის მოყვანისა და გავიჩინოთ აბრეშუმის სართავი ფაბრიკა. ჯერ-ჯერობით კი უნდა ავამუშავოთ შინა-მრეწველობის ხასიათის უკვე არსებული საფეიქროები, რომ ჩვენში მოსული პარკი ჩვენშივე დამუშავდეს და ფაბრიკატიც აქვე მოგვხმარდეს.

მრეწველობის სხვა დარგიდან პირველი ალაგი უნდა დაეთმოს ხე-ტყის მრეწველობას. გურიაში აუარებელი ბარის და მთის ტყეებია, რომელშიაც მაგარი ხის ჯიშის გვერდით მრავალი საუკეთესო მუსიკალური ინსტრუმენტების დასამზადებელი (резонансное дерево), რომელსაც საზღვარგარეთ უდიდესი გასავალი აქვს. გურიის ტყეების რაოდენობა ადგილობრივი ტყის-მცველის ცნობით ორასი ათას დესიატინას აღწევს. ეს რაოდენობა რომ სანახევროთ შევამციროთ და სახეში მივიღოთ ხე-ტყის წესიერი დამუშავება ე. ი. ხის ჭრის სამოცი წლის ბრუნვა საშუალოთ, მაშინაც ყოველ წლივ ათეული მილიონი ფუთი ხე-ტყის მასალა იქნება გასაზიდი ჩვენი კუთხიდან. სათავეში ბახვისა და ნატანების წყლების შეერთებით შეიძლება ვაკეთდეს ისეთი წყალდენა, ღარის საშუალებით, რომელიც მთელი ბახმაროს მიდამოების ტყეებს ჩამოაცურებს ვაკეჯვარში, სადაც მას უნდა დახვდეს წყლის უფასო ძალაზე მოწყობილი ხე-ტყის ქარხანა. ასევე ითქმის გომის და აჭის ტყეებზე, აგრეთვე სურების მთებზე. ნაგომარში ქონდა ვინმე გოგიბერიძეს ხე-ტყის ქარხანა, რომელსაც აწვდიდენ ხეებს სუფსა და გობახოლის საშუალებით. სადაც მრეწველის გამოცდილი ხელი მისწვდება, იქ ბუნების უკმი ძალა შობს საზოგადო ღირებულებას და ის წყლები დღეს რომ ნამუშევარს აოხრებს, საუკეთესო მოსამსახურე იქნება ქვეყნის და ადგილობრივ სიმდიდრის უდიდეს წყაროთ გადაიქცევა. საკმაოა გურიის დიდ წყლებზე სამ-ოთხს ალაგას დადგა ჰიდრო-ელექტრონული სადგური, რომ გაანათო მთელი გურია და ელექტრონული ძალაზე მოწყობილ მიმოსვლის საშუალებით მორთო იგი.

თუ ტყეები ისე დიდ სიმდიდრეს წარმოადგენენ გურიისთვის წყლები კი ასე დიდ იმედს იძლევიან თავისი ბუნებრივი და უფასო ძალით, არც მთები და დედა მიწის გულია უიმედო ამ მხრივ.

გურიის მთებში და დედა მიწის გულში აუარებელი სიმდიდრეა და მალული მადნების სახით. უკვე გამოჩენილათ ითვლება ვაკეჯვარის და გომის მთებში რკინა და მარგანეცი—სურების მთებში სპილენძი და საღებავი, გურიანთის რაიონში ნავთი და კუბრი. მოგეხსენებათ, რომ ზიფერტმა

და კომპანიამ დიდი კაპიტალი ჩადევს ნავთის დამუშავებაში. გომის აგარაკში 650 დესიატინა მთა ქონდა აღებული იჯარით ვინმე აირაპეტოვს, მირზოევს, ზემმელს და სხვებს მადნებისათვის. ასკანის აგარაკში, ვაკი-ჯვარში და ფამფალეთში თავართქილაძეს, ქელიძეს, პაპონდოპოლს და სხვებს—სპილენძის მადნისთვის ძველი მთავრობისგან იჯარით ქონდათ აღებული მიწა ჯაყელს, ჯინჭარაძეს, მახარაძეს და სხვებს. ოქროს-ქედში არის ქვა-ნახშირის მადანი, შემოქმედის და ასკანის საზოგადოებებში საშენი ქვის მადანი და მრავალი სხვა, რომელიც ჯერ სრულებით გამოურკვეველია. უმაღლესათ შეიძლება ჩვენში განვითარდეს მეჭურჭლეობა და კრამიტის და აგურის მზადება, რადგანაც ამ დარგის წარმოებისთვის ჩვენში არის საუკეთესო ღირსების თიხა—არავითარი ყურადღება არ აქვს მიქცეული გურიის საზღვრებში მოქცეულ შავი ზღვის სანაპირო ხაზს და დიდ წყლებს, რომელთა მეოხებით შეიძლება აქ განვითარდეს აგრეთვე თევზის მრეწველობა. მთა-ბარში დიდ ძალი საძოვარი ადგილების გამო გურიაში აგრეთვე დიდათ შეიძლება განვითარდეს პირუტყვის მოშენება, რომელიც დიდძალ სიმდიდრეს შესძენს გურიას, ამისათვის საჭიროა ერთის მხრივ პირუტყვის საკვების მოყვანა, მეორეს მხრივ მისი ჯიშის გაუმჯობესება. ამ უკანასკნელ წლებში ჭირმა გაანადგურა საქონელი. საჭიროა ერობის მიერ განსაკუთრებული მფარველობა და მზრუნველობა გაეწიოს მეჯოგეებს და საქონლის მომშენებელთ.

აი მოკლეთ ყველა ის დარგები, რომელთა რაციონალურ ნიადაგზე დაყენება ააყვავებს ჩვენს მრეწველობას. რაც ადრე შესდგება გურია მსხვილი მრეწველობის საფეხურზე, მით უფრო მაღლა აიწევს მისი ხალხი ეკონომიურად, კულტურულად და ფინანსიურადაც, ამ ფულის მეურნეობის ხანაში ვაჭრობა-მრეწველობა წარმოადგენს იმ აუცილებელ პირობას, ურომლისოთაც შეუძლებელია თანამედროვე ცხოვრების სათანადოთ მოწყობა.

ამიტომ ოზურგეთის სამაზრო ერობამ უპირველესად ყოვლისა დაუყოვნებლივ უნდა მიიღოს სასწრაფო ზომები სააგრონომიო დარგების მოწყობით გააუმჯობესოს და რაციონალურ ნიადაგზე დააყენოს სასოფლო მეურნეობა, ადგილობრივი ხე-ტყის, წყლის, მადნის და საზოგადოთ მსხვილი წარმოების დარგების შესწავლით და გამორკვევით; ამოსწუროს დედა-მიწის გულში დამალული სიმდიდრე და ქვეყნისთვის საკეთილთ გამოიყენოს მიწის ზედა პირზე არსებული განძი—მანვე უნდა შექმნას ის კალაპოტები, რომლებიც ხელს შეუწყობენ ვაჭრობა-მრეწველობის აღორძინებას. ერობამ უნდა მოუპოვოს ბაზარი ჩვენი ქვეყნის ნაწარმოებს, ხელი შეუწყოს კოოპერატიულ, აქციონერულ და სხვა საწარმოო სავაჭრო-საფინანსო დაწესებულებათა გახსნას. სავაჭრო-სამრეწველო ადგილების რკინის გზით მთავარ ლიანდაგთან შეერთებით გააიადფოს და გააუმჯობესოს საქონლის გადაზიდვა. მოაწესრიგოს მუშათა საკითხი, ხელი შეუწყოს მათს დარაზმებას მუშათა პროფესიონალურ ორგანიზაციებში, რომ წესიერ კალაპოტში ჩადგეს მათი

მოდრაობა, განვითარება, რომ არ დაურჩეს ადგილი მუშების მხრივ წარმოემისა და თვით მუშებისათვის მავნებელ გამოსვლებს, უნდა გაუწიოს ყოველ მხრივი დახმარება და მფარველობა კერძო პირს, ვინც კი მოკიდებს ხელს ადგილობრივ ვაჭრობას და მრეწველობას და მაშინ შეიქნება ისეთი საკეთილო პირობები, როცა ადგილობრივი ძალები გაცხოველდებიან და შემოქმედებას მიჰყოფენ ხელს, არც კაპიტალისტი დაიხარებს მოსვლას. ერთს—მეორე მოჰყვება—მათი ურთიერთშორის მეტოქეობა მუშის ხელფასს ასწევს. ნაწარმოების ფასს გაზრდის და ვაჭრობა-მრეწველობის საქმესაც სასურველ ნიადაგზე დააყენებს. ამით ერობას მიეცემა საშუალება თავისი ბიუჯეტის უდიდესი ნაწილი ვაჭრობა-მრეწველობას დააკისროს დემოკრატიის სასარგებლოთ და საკეთილდღეოთ.

ვიქ. ლლონტი.

ქ რ ო ნ ი კ ა.

ქალაქთა კავშირის მთავარ კომიტეტში.

მთავარ კომიტეტის აღმასრულებელ ბიუროს 21 ოქტომბრიდან 1-ლ ნოემბრამდე ჰქონდა 4 სხდომა, რომლებზედაც გარჩეულ იქმნა 77 საკითხი. მუშათა და მოსამსახურეთა მომარაგების ფონდში მონაწილეობის მიღების შესახებ დადგენილ იქმნა: ქალაქთა კავშირმა მონაწილეობა მიიღოს მუშათა და მოსამსახურეთა მომარაგების ფონდის შექმნაში იმ საერთო პირობებით, რომლითაც მონაწილეობას მიიღებენ საზოგადოებრივი ორგანიზაციები.

სატენნიკო განყოფილება. გერმანიიდან მიღებული 6 ათასი ცალი ელექტრონის ლამფები გადაეცა სატენნიკო განყოფილებას, რომელმაც უნდა გაანაწილოს ქალაქთა შორის.

სატენნიკო განყოფილებამ მიიღო ოჩემჩირის ქალ. თვითმართველობისაგან 6 ათასი ფუთი ცემენტი, ამ უკანასკნელმა ცემენტი შეიძინა შაეი-ზღვის რკინი გზის მატერიალურ საწყობებიდან. იმ 45 ათასი ფუთი ცემენტიდან, რომელიც სატენნიკო განყოფილების განკარგულებაშია, 35 ათასი ფუთი გადაედებულ იქმნება ტფილისის ქალ. თვითმართველობისათვის, რომელიც ახალი წყალსადენის მოსაწყობად მოიხმარს. დანარჩენი 10 ათასი ფუთი დარიგდება ქალაქთა შორის.

უკანასკნელი № ყურნალ „კავკასიის ქალაქისა“. სრულიად საქართველოს ერობათა წარმომადგენლების მეორე ყრილობის დადგენილების თანახმად, ერობათა კავშირის მთავარი კომიტეტი უკვე შეუთანხმდა ქალ. კავშირის მთავარ კომიტეტს საერთო ბეჭდვითი ორგანოს გამოცემის

შესახებ: ჟურნალი „კავკასიის ქალაქი“ ამიერიდან გამოვა ახალი სახელწოდებით—„თვითმართველობა“.

ორივე კავშირის მიერ მოწვეულნი არიან რედაქტორებად ლეო ნათაძე და ა. ს. ბრიტნევისა. სარედაქციო კოლეგიაში შევლენ ორივე კავშირებისაგან, გარდა რედაქტორებისა, თითო წარმომადგენელი.

ქალაქთა თვითმართველობაში.

ტფილისის თვითმართველობაში.

სანიტარულ გადასადის შემოტანა. უკანასკნელ დროს ქალაქის კასში შემოდის დიდი თანხები სანიტარული გადასახადის სახით. თითქმის ყველა ბანკებმა შემოიტანეს მათზე შეწერილი გადასახადები. შემოტანილ თანხის რაოდენობა 15 მილიონს აღემატება. გადასახადის ამკრეფი განყოფილება ყოველგვარ ზომებს იღებს, რომ გადასახადის შემომტანებს არ მოუხდეს დიდხანს ცდა კასასთან დიდი რიგის გამო. ამ მიზნით მან განკარგულება ვასცა, რომ გადასახადის მიღება, ცენტრალურ კასის გარდა ხდებოდეს ქალაქის გადასახადის ამკრებ აგენტების კანტორებშიაც. ქალაქის თვითმართველობაში შემოდის აუარებელი თხოვნები გადასახადის შემცილების ან ნაწილ-ნაწილად შემოტანის შესახებ. ამ თხოვნების უმრავლესობას თვითმართველობა უყურადღებოდ სტოვებს, რადგან ქალაქის გადასახადების ამკრებთა ცნობები არ ადასტურებენ თხოვნაში აღნიშნულ მდგომარეობას.

— აფთიაქების მუნიციპალიზაცია. ქალაქის საექიმო-სასანიტარო ინსპექტორმა მეუნარგიამ მოხსენება წარუდინა ქალაქის თვითმართველობას აფთიაქების მუნიციპალიზაციის შესახებ. საკითხი გადაეცა განსახილველად სპეციალურ კომისიას, რომელშიაც შედიან შინაგან საქმეთა სამინ. საექიმო-სასანიტარო განყოფილების, ქალაქთა კავშირის, ქალაქის თვითმართველ. საექიმო-სასანიტარო ბიუროსი და ტფილისის სამაზრო ერობის საექიმო-სასანიტარო განყოფილების წარმომადგენლები და ქალაქის აფთიაქის გამგე.

— ბინა საქართველოს რესპ. ომში დაჭრილ დასახიჩრებულთათვის. ტფილისის ქალაქის თვითმართველობამ დააკმაყოფილა თხოვნა საქართველოს რესპუბლიკის ომში დაჭრილ-დასახიჩრებულთა კავშირის გამგეობისა და დაუთმო სახლი. ორბელიანის ქუჩაზე, ტელეგრაფის ჩინში არსებული, რომელიც უანდერძევია პოლკ. დიმიტრიევის ქვრივს „ინვალიდებისათვის“ და დღემდის იმყოფებოდა კავკასიის სამხედრო ოლქის განკარგულებაში დაჭრილ-დასახიჩრებულთათვის.

— ტრამვაის ბილეთები. ქალაქის თვითმართველობის სასკოლო

განყოფილება სთხოვს საშუალო სასწავლებლის გამგეებს წარადგინონ მოწაფეთა რაოდენობის შესახებ ცნობები და რამდენ მოწაფეს სჭირია ბილეთი, რათა შესაძლებელი იქნეს მათთვის თანახმად თხოვნისა, შეღავათიან ფასებში ბილეთის განაწილება.

— ცნობები გადამდები სენის შესახებ. ოქტომბრის განმავლობაში ქალაქის საავადმყოფოში გადამდებ სენიანი ავადმყოფები ყოფილა: პარტახტიანი ტიფით 22, მუცლის ტიპით—59, შექცევითი ტიპით 35, ყვავილით—4, წითელათი—6, ქუნთრუშით—3, დიფტერიტიტით—18, ხოლევრით—53, მომკვდარა—29, საავადმყოფოში არის—8, დეზინტერიით—2, ციმბირი ქირით—2.

სავალდებულო დადგენილება ტფილისის უსაქმო ხალხისაგან დაცლის შესახებ.

მთავრობის დადგენილების თანახმად შინაგან საქმეთა, იუსტიციის და შრომის სამინისტროების და ტფილისის ქალაქის თვითმმართველობის წარმომადგენლებისაგან შემდგარმა თათბირმა შინაგან საქ. მინისტრის თავმჯდომარეობით, ორი სხდომა მოანდომა ქ. ტფილისში სურსათ-სანოვავის და ბინის ნაკლებობის ოდნავ მაინც შესამსუბუქებლად ზომების გამონახვას. თათბირმა სხვა საერთო ზომებთან ერთად საჭიროდ დაინახა ტფილისის დატოვება იმ პირთაგან, რომელნიც არ არიან ქალაქთან დაკავშირებული რაიმე განსაზღვრული საქმით (სამუშაოთი), პროფესიით და თავისი მრავალ რიცხოვანობით აქნელებენ და ართულებენ ქალაქის სურსათ სანოვავის და ბინის მხრივ კრიტიკულ მდგომარეობას. ამიტომ თათბირმა დაინახა საჭიროდ, რომ განსაზღვრულ ვადაში ტფილისიდან გასულიყვენ ის უცხოელები, რომელთაც არავითარი საქმე არ აკავშირებს ქალაქთან. ამასთან ერთად ეს დებულება გავრცელებულიყო საქართველოს მოქალაქეებზედაც, რომელნიც ზემოდ აღნიშნულ პირობებს აკმაყოფილებენ (ე. ი. არა აქვთ საქმე). ამასთან თათბირმა საჭიროდ დაინახა სასტიკად აგონ პასუხი იმ სახლის პატრონებმა და ბინის დამქირავებლებმა, რომელნიც თავის დროზე არ აცნობებენ ადმინისტრაციას იმ პირთა ვინაობას, რომელნიც ვალდებულნი არიან ქალაქიდან გავიდნენ. თათბირმა საჭიროდ აღიარა აგრეთვე, რომ ტფილისის ზედმეტ ელემენტებისაგან დაცლა უნდა აწარმოოს შინაგან საქმეთა სამინისტრომ სათანადო სავალდებულო დადგენილების გამოცემით.

სავალდებულო დადგენილება: 1) ყველა ის უცხო სახელმწიფოთა ქვეშევრდომნი და აგრეთვე საქართველოს რესპუბლიკის მოქალაქენი, რომელნიც ქ. ტფილისთან არ არიან დაკავშირებული სახლის პატრონობით, განსაზღვრული სავაჭრო სამრეწველო მოქმედებით, ან სამსახუ-

რით სახელმწიფო, საზოგადოებრივ და კერძო დაწესებულებებში, ვალდებულნი არიან ამის გამოცხადებიდან ორი კვირის განმავლობაში დატოვონ საქ. რესპუბლიკის საზღვრები, ხოლო საქართველოს მოქალაქეები უნდა წავიდნენ იქ სადაც ისინი მიწერილნი არიან.

შენიშვნა 1. პირველ მუხლში ნაჩვენები დებულება ვრცელდება იმ პირებზედაც, რომლებსაც აქვთ მიცემული ნებართვა სავაჭრო სამრეწველო დაწესებულების განსნისა, მაგრამ სათანადო დაწესებულება არ გაუხსნიათ ამა წლის 1 ნოემბრამდე.

შენიშვნა 2. პირველ მუხლში აღნიშნული სავალდებულო დადგენილება არ ვრცელდება იმ უსაქმო მუშებზე (უმუშევრებზე), რომელნიც ჩაწერილნი არიან შრომის ბირჟაში, ანუ პროფესიონალურ კავშირებში ამ დადგენილების გამოცხადებამდე.

2) იმ ოჯახებმა, რომელთა უმთავრესი მარჩენალები სცხოვრობენ სამსახურის, ან სხვა რაიმე მიზეზით ჩვენი რესპუბლიკის საზღვრების გარეშე, უნდა დატოვონ ქ. ტფილისი პირველ მუხლში აღნიშნულ ვადაში.

შენიშვნა: თუ მთავარი მარჩენალი ოჯახისა საქ. რესპუბლიკის ფარგლების გარეშეა; მაშინ ოჯახის უმცროსი წევრის საქართველოს რესპუბლიკაში სამსახური არ აძლევს ოჯახს უფლებას ტფილისში გაჩერებისა.

3) სახლის პატრონები, სახლის მოიჯარადრეები, მათი პასუხისმგებელი გამგეები, ბინის დამქირავებლები და აგრეთვე სასტუმროების პატრონები (ანუ მოიჯარადრენი) ვალდებილნი არიან ამის გამოქვეყნებიდან სამი დღის განმავლობაში აცნობონ სათანადო კომისარიატში მათ სახლებში და ბინებში მცხოვრებ იმ პირთა ვინაობა, რომელთაც ეხება ეს სავალდებულო დადგენილება.

4) ის პირნი რომელთაც ამ დადგენილების თანახმად ტფილისში ცხოვრების უფლება აქვთ, ამ დადგენილების გამოქვეყნებიდან ერთი კვირის განმავლობაში ვალდებულნი არიან აიღონ თავის პირდაპირ უფროსისაგან, თუ ისინი არიან სამსახურში, ადმინისტრაციაში, წარმოებაში, ან მილიციის უფროსიდან—მოწმობა სამსახურისა და პროფესიის შესახებ და წარუდგინონ ასეთი პირველ მოთხოვნისთანავე როგორც სახლში, ისე ქუჩებშიც, მილიციის მოსამსახურეებსა და ქალაქის გამგეობის კონტროლიერებს:

5) ამ სავალდებულო დადგენილების დამრღვენი მათ შორის სახლებისა და ბინების პატრონები ამ დადგენილების მესამე მუხლში აღნიშნულნი პირნი და წარმოების პატრონები წესს გარეშე გამცემნი მოწმობებისა, ადმინისტრატიული წესით დაჯარიმებულნი იქნებიან 10.000 მან., ან დაპატიმრებულნი იქნებიან 3 თვით და ეტაპით გადასახლებულ იქნებიან რესპუბლიკის საზღვრებიდან, რესპუბლიკის მოქალაქენი კი გაიგზავნებიან იმ ადგილებში, სადაც მიწერილნი არიან.

ქუთაისის ქალ: თვითმართველობაში.

სასანიტარო—საეპიდემიო გადასახადი. ქუთაისის ქალაქის გამგეობამ ქალაქის საბჭოს საფინანსო-საბიუჯეტო კომისიასთან შეთანხმებით თავის უკანასკნელ მორიგ სხდომაზე დაადგინა: გაიწეროს მოქალაქეებზე (შემძღვების მიხედვით) 6.150.000 მანეთი საეპიდემიო გადასახადი. ამ გადასახადიდან შემოსული თანხა სპეციალურად მოხმარდება ეპიდემიასთან ბრძოლას და ქალაქის სანიტარული მდგომარეობის გაუმჯობესებას.

— დღიური შემოსავალი საფუთო გადასახადიდან. ქუთაისის ქალაქის თვითმართველობას სარკინის გზო საფუთო გადასახადი დღიურად შემოსავალს აძლევს ათას (1000 მ.) მანეთს.

— ქალაქის მამულების დაფასება. ქუთაისის ქალაქის გამგეობას განზრახული აქვს ახლო მომავალში ქალაქის უძრავი მამულების გადაფასების საქმის მოგვარებას შეუდგეს; ქუთაისში მამულების გადაფასება ქალაქს 1902—3 წლების შემდეგ არ მოუხდენია.

გორის ქალ. თვითმართველობაში.

გამგეობის მოხსენება პირველ ხარისხის რესტორანებზე და ლუდით მოვაჭრეებზე გადასახადის დაწესების შესახებ, დაადგინეს: დაწესებულ იქნეს გადასახადები ა) პირველ ხარისხის რესტორანებზე 3.000 მან.; ბ) ლუდით მოვაჭრეებზე 1.500 მან.

ქალაქის გამგეობის მოხსენება—რესტორანების, სასადილოების, სამიკიტნოების დამატებითი დაბეგვრის შესახებ, დაადგინეს: დაწესებულ იქნეს მოხსენებაში აღნიშნული გადასახადი წლიურად 1.000 მან.

ქალაქის გამგეობის მიერ გადადგმული ნაბიჯი დადასტურებულ იქნეს და ადგილობრივი ტელეფონი გადაეცეს ფოსტა-ტელეგრაფის სამმართველოს მოხსენებაში აღნიშნულ პირობებით, რომელთა ვრცელი დამუშავება მიენდოს ქალაქის გამგეობას.

— დაარსდეს საადრესო განყოფილება ქალაქის კომისარიატთან; და ამ საქმის საწარმოებლად მოწვეულ იქნეს ერთი მოხელე, რომლის შტატიც დაემატოს ქალაქის კომისარიატის შტატს.

ცნობების მიცემაზე იხდევინებოდეს ერთი მანეთი. საადრესო განყოფილების დაარსება და მოქმედება გატარებულ იქნას ცხოვრებაში იმ წესების მიხედვით, რომელიც არსებობს ტფილისში და საზოგადოთ სხვა დიდ ქალაქებში.

— შემოღებულ იქნას საფუთო გადასახადი, რომელიც უდრიდეს ოცკეცს ძირითად სატარიფო გადასახადისას, რომელიც აძევს ვერსზე ამა თუ იმ ტვირთის თითო ფუთს, თითო ცალს თუ თითო ვაგონს, ტვირთის რკინის

გზით გადაზიდვის საერთო ტარიფის თანახმად და მიეწეოს გორის სადგურის უფროსს ამ გადასახადის დაუყოვნებლივ შემოღების შესახებ.

საქართველოს რკინის გზათა სამმართველოს წინაშე აღიძრას სათანადო შუამდგომლობა იყოლიოს ქალაქის თვითმართველობამ სადგურ გორზე თავისი აგენტი საფუთო გადასახადის ასაკრებად.

ჭიათურის ქალ. თვითმართველობაში.

ახალი ქუჩების გაყვანა, შეკეთება და ამის ხარჯთ-აღრიცხვის განხილვა და დამტკიცება. გამგეობას გადაუწყვეტია ორი ახალი ქუჩის გაყვანა ჭიათურაში: ერთი ვაგზლის უკან და მეორე ლეჩავების უბანში. ქუჩები უნდა იყვეს 5 საყენი სიგანით. მეპატრონი თანახმანი არიან შესწიონ თავის ეზო ადგილები და გაათართოვონ ქუჩა 5 საყენამდე.

საბჭომ დაადგინა წინადადება მიეცეს ქუჩის პირზე მცხოვრებთ მიწის მეპატრონეთ შესწიონ თავის ლობეები და გაათართოვონ ქუჩები 5 საყენამდე. გაეხსნას ქალაქის გამგეობას კრედიტი ახალი ქუჩების გასაკეთებლად 79.000 მანეთი, თანახმად წამოყენებულ ხარჯთ-აღრიცხვისა და გაეხსენას ქალაქის გამგეობას 20.000 მან. კრედიტი ძველი ქუჩების შესაკეთებლად.

ლანჩხუთის ქალ. თვითმართველობაში.

ქალაქის საბჭოს სხდომამ მოისმინა სასკოლო და საფინანსო კომისიების მოხსენებანი პირველ დაწყებითი სკოლების ხარჯთ-აღრიცხვის და მისი მასწავლებლებისათვის ჯამაგირების მომატების შესახებ; ორთავე კომისიას საჭიროდ და შესაძლებლად მიაჩნია პირველ დაწყებითი სკოლების მასწავლებლებს სექტემბრიდან მიეცეს დამატება თვიურად 250 მან. მხოლოდ არა იმ სახელწოდებით (ბინის ქირა, გათბობა და განათება), როგორც აქამდის იყო, არამედ როგორც დამატება ძირითად ჯამაგირებზე, თვიურად ეს დამატება იწვევს ხარჯს—3.750 მანეთს, წლის ბოლომდე 15.000 მანეთს, სხვა და სხვა ხარჯები წლის ბოლომდის მოითხოვს სასწავლებლებისათვის 46.020 მანეთს. საფინანსო კომისიას სასურველად მიაჩნია ეს თანხა გადადებულ იქნეს ქალაქის კასიდან და მოსწავლენი კი განთავისუფლებული გადასახადისაგან. საბჭო ამტკიცებს როგორც მასწავლებლების გადიდებულ ჯამაგირებს ისე მთელ ხარჯთ-აღრიცხვას პირველ დაწყებითი სკოლებისას.

— გამგეობის მოხსენების თანახმად ნაცვლად 22 ოქტომბრის სხდომაზე მიღებულ დადგენილებისა მიღებულ იქნა საფუთო გადასახადი ქალაქ

ლანჩხუთში შემოტანილ და გატანილ საქონელზე უმაღლესი ნორმა 31 ივლისის დეკრეტისა, — ოცკეცი ძირითადი სატარიფო გადასახადისა, რომელიც აძევს ვერსტზე ხსენებულ საქონლის თითო ფუტს, თითო ცალს თუ თითო ვაგონს.

— მიწის ერთდროული სახელმწიფო გადასახადის გაწერა დაევა საფინანსო და შემფასებელ კომისიებს.

ერობათა თვითმართველობაში.

ერობათა კავშირის მთავარ კომიტეტში.

ქუთაისის მომარაგების კომიტეტის ქონების საკითხი. ერობათა კავშირის პრეზიდიუმმა მოისმინა თავის სხდომაზე 30 ოქტომბერს მომარაგების კომიტეტის ყოფილი ქუთაისის განყოფილების საკითხი. გამოიკვია, რომ მომარაგების კომიტეტის ქუთაისის განყოფილების ქონების ლიკვიდაცია ჯერაც არ ძომხდარა.

ამ ნახევარი წლის განმავლობაში გაწეულია დიდი ხარჯები ქონების მოსაველეად. განზრახული იყო მისი დასავლეთ საქართველოს ერობათა შორის განაწილება, მაგრამ ვინაიდან დასავლეთ საქართველოს ერობებმა ისარგებლეს ცენტრალური მომარაგების კომიტეტის საწყობიდან და მეორეც აღარ მოხდა ტფილისში დაარსებულ მომარაგების კომიტეტის ერთდროულად ლიკვიდაცია, დასავლეთ საქართველოს ერობებმა უფრო მიზანშეწონილად და სამართლიანად დაინახეს ამ ქონების მთელი რესპუბლიკის ერობათა შორის განაწილება. მთავარი კომიტეტის პრეზიდიუმმა მიიღო რა მხედველობაში, რომ შედეგი დაყოვნება ქონების ლიკვიდაციით არავითარ საღ მოსაზრებას არ ეგუება, გადასწყვიტა მიმართოს მიწად-მოქმედების მინისტრს თხოვნით გადმოსცენ ეგ ქონება ერობათა კავშირს. მიწად-მოქმედების მინისტრმა ერობათა კავშირის შუამდგომლობა შეუწყნარა და მოკლე ხანში უნდა მოხდეს ქუთაისის ყოფილ მომარაგების კომიტეტის განყოფილების ქონების ერობათა კავშირზე გადაცემა.

— საოლქო მნიშვნელობის დაწესებულებათა საკითხი. იმავე სხდომაზე გაიჩნა საკითხი, თუ ვის განკარგულებაში უნდა იქნეს საოლქო მნიშვნელობის დაწესებულებანი: როგორც მაგ. მიხეილის საავათმყოფო თავშესაფარი, მცირე წლოვან დამნაშავეთა კოლონია და სხ. დღეს დღეობით ეს დაწესებულებანი უნუგეგმო მდგომარეობაში არიან, რესპუბლიკის ერობებს კი ამ დაწესებულებებისათვის არა ერთხელ და ორჯელ დასჭირდება მიმართვა. გადასწყდა მიენდოს ექიმ ლომაურს, შეიმკუშაოს მოხსენება და დებულებანი, რომლების განხილვის შემდეგ უნდა წარედგინოს მთავრობას და ეთხოვოს მას, რომ ყველა დაწესებულებანი, რომელთაც აქვთ მნიშვნელობა რესპუბლიკის ყველა ერობებისათვის, გადაეცეს ერობათა კავშირს.

— ერობათა კავშირის მთავარ კომიტეტმა შუამდგომლობა აღძრა მთავრობის წინაშე, რათა მიეცეს მას მანუფაქტურა და 10 ათასი ფუთი ქალაღლი, ერობებისათვის.

— 4 ნოემბერს ერობათა კავშირის მთავარ კომიტეტის სახელით პრეზიდენტმა შეიტანა მოხსენება მთავრობის სახელზე შესახებ სასურსათო საბჭოს ერობათა კავშ. ხელში გადასვლაზე. ამ მოხსენებას კომიტეტი ასაბუთებს გარდა პრაქტიკული მიზან-შეწონილების მოტივებით, იმ მოსაზრებითაც, რომ ერობანი პირველ ყოვლისა, როგორც ხალხის ახლო მდგომნი დაწესებულებანი და მისი გაჭივრების ზედმიწევნით მცოდნენი, თავისი მდგომარეობით ზნეობრივად ვალდებულნი არიან ამ მძიმე საქმეს ხელი მოჰკიდონ და მთელი პასუხისმგებლობა თავს იღონ და მეორეც, როგორც მთავრობის ორგანოები, ასრულონ სახელმწიფოს დავალება, რომელსაც დებულების შესაფერისი მუხლი აკისრებს მათ და მესამე—ეს საბჭო ფაქტიური ცენტრია ერობების სასურსათო განყოფილებების და მისი დაშლა მიუღებელია. მოხსენება გადაეგზავნა აგრეთვე მიწად-მოქმედების მინისტრს, დამფუძნებელი კრების თვითმართველობის კომისიას.

— **თესლეულობის მომარაგების საკითხი.** 31 ოქტომბერს მოხდა მიწად-მოქმედების სასოფლო სამეურნეო განყოფილების, ერობათა კავშირის მთავარ კომიტეტის, კოოპერატივთა კავშირის წარმომადგენლების თანადასწრებით თათბირი შესახებ თესლეულობის მომარაგებისა. ს. ნ. ტიმოფეევმა გააკეთა ვრცელი მოხსენება სურსათის ნაკლებობის შესახებ და თესლეულობის მომარაგებაზე. მოხსენებიდან სჩანდა, რომ საქართველო საჭიროებდა მშვიდობიან დროს 3—4 მილიონ ფუთს შემოზიდულ კაკალს. გადაწყდა მიემართოს იმ ერობებს, სადაც სწარმოებს პურის დამზადება, წინადადებით დაამზადონ თესლეულობა. გაწმინდონ ის, რისთვისაც გამოიყენონ კაკლის დასაწმენდი მანქანები ტრიერები, შემდეგ ეთხოვოს მომარაგების მთავარ სამმართველოს, რათა იმ ხორბლიდან, რომელსაც იგი ღებულობს აზერბეიჯანიდან გადადებულ იქნას განსაზღვრული რაოდენობა სათესლეთ, აგრეთვე ეთხოვოს მიწად-მოქმ. მინისტრს იშუამდგომლოს ვისთანაც ჯერ არს, რათა მიღებულ იქნას ღონისძიება სათესლე ხორბლის ერთი ნაწილის ჩრდილო კავკასიიდან შემოტანაზე.

— 3 ნოემბერს მიწად-მოქმ. სამინისტროს სატყეო ინსპექციის და ერობათა კავშირის წარმომადგენლების თათბირი მოხდა შესახებ ტყეების ნიხრის დაწესებისა. გადაწყდა ნიხრის ხელ ახლა გამუშავება. ერობათა კავშირმა შეიტანა წინადადება რათა სატყეო მეურნეობისაგან დამოკიდებული კითხვების გადაჭრაში უსათუოდ მოწვეულ იქნან ერობათა წარმომადგენლნი როგორც ყველაზე უფრო დაინტერესებულნი სატყეო მეურნეობის რაციონალური დამუშავებაში და მოვლაში.

— **სასანიტარო ცენტრის მოწყობის შესახებ.** 1 ნოემბერს კომიტეტის პრეზიდენტის სხდომაზე მოისმინეს ექიმ ლომაურის მოხსენება შესახებ

საექიმო-სასანიტარო ცენტრის მოწყობაზე ერობათა კავშირთან. გადაწყდა მოეწყოს ერობათა კავშირთან საექიმო-სასანიტარო გასყოფილება, ერობების მუშაობის გასაერთიანებლათ და სახელმძღვანელოთ საექიმო-სასანიტარო დარგში. დებულებების პროექტის შედგენა ამ საგანზე მიენდო ექიმ ლომაურს.

— **საობლიგაციო სესხის შესახებ.** ერობათა კავშირის პრეზიდიუმში შემოვიდა გორის სამაზრო ერობის შუამდგომლობა შესახებ საობლიგაციო სესხის გამოცემისა. სესხი განზრახული აქვს გამგეობას გამოსცეს საგზაო საამუშენებლო მიზნებით. გამგეობა სთხოვს ერობათა კავშირს შეიმუშაონ პროექტი ამ სესხის შემუშავებისა. პრეზიდიუმში ამ დღეებში გააჩვენეს ამ საკითხს საერობო ბანკის დაარსების კითხვასთან ერთად.

— **ერობათა კავშირის დებულების შესახებ.** პრეზიდიუმმა უკვე დაამთავრა ერობათა კავშირის დებულების პროექტის გადასინჯვა. პროექტს განიხილავს მთავარი კომიტეტი უახლოეს სხდომაზე.

— პრეზიდიუმმა გადასწყვიტა ზოიწვიოს ყველა ერობის ბეთლების ყრილობა დეკემბრის ბოლო რიცხვებისათვის. ყრილობის დღის დანიშვნა და აგრეთვე ყრილობის წესრიგის შემუშავება დაევალა საორგანიზაციო კომისიას.

— **ერთდროული გადასახადის და ღალის საკითხი.** ერ. კავშირის პრეზიდიუმმა გაუგზავნა მიმართვა ფინანსთა და ეკ.-მრეწვ. სამინისტროს რათა განმარტონ ერთდროულ მიწის გადასახადის კანონის ზოგიერთს მუხლები. ერ.-კავშირი თხოულობს რათა გლახები, რომლებიც იხდიან ღალას განთავისუფლებულ იქნან ერთდროულ მიწის გადასახადისაგან, ვინაიდან მიწის მესაკუთრეა დღეს დღეობით სახელმწიფო და არა გლახი.

ტფილისის სამაზრო ერობაში.

ტფილისის მაზრის ერობის ივრის თემი, სამაზრო ერობის დახმარებით იწყებს ნახშირის წარმოების ფართოდ დაყენებას. იმედი აქვთ ნახშირის ფასი ტფილისის ბაზარზე საგრძნობლად დასწიონ.

— უკვე დაიწყო წესიერი მიმოსვლა ტფილისსა და აღბულალს შუა (ფასი კაცზე 200 მან.) ამ დღეებში დაიწყება მიმოსვლა აგრეთვე ტფილისსა და მანგლისს შუა (ფასი 200 მან.) ჩასაჯდომი ივლის კვირაში ორჯერ ტფილისიდან და ორჯერ ტფილისისაკენ.

— ტფილისის მაზრაში გადასახადების საქმე თანდათან ეწყობა, უკვე დაწყებულია გადასახადების აკრეფა და შემოტანა ერობის კასაში.

— ტფილისის სამაზრო ერობის გამგეობას განზრახული აქვს ფართოდ მოაწყოს მაზრაში საფეიქრო სახელოსნოები. მუშაობა უკვე დაიწყო საგარეჯოსა და ნინო-წმინდაში და ამ ცოტა ხანშივე დაიწყება მუშაობა პატარძელში და ხაშში. საფეიქრო სახელოსნოების გამგეთ მრწვეულ იქმნა ამ საქმეში დახელოვნებული პირი.

ქუთაისის სამაზრო ერობაში.

ყოფილ ანანოვის მამულში არსებული წისქვილები. მიწად-მოქმედების სამინისტროს საძოვარ საიჯარო განყოფილ. სთხოვს სამაზრო ერობის გამგეობას, რომ ვინაიდან ყოფილ ანანოვის მამულში მდებარე წისქვილები სახელმწიფო საკუთრებას შეადგენს, ადგილობრივად დათვალთქმულ იქნას ისინი და ეცნობოს სამინისტროს: 1) რაოდენობა წისქვილებისა, რამდენ თვალანია თვითეული მათგანი და მათი ღირებულება. 2) ვინ სარგებლობს მიმდინარე წლებში წისქვილებით და სად იხდის სათანადო გადასახადს. 3) ერობის აზრი თუ როგორ შეიძლება მოეწყოს წესიერი ექსპლოატაცია წისქვილებისა იმ აუცილებელი პირობით, რომ საფასური შედიოდეს ხაზინაში არა ფულად არამედ ნატურით.

— **ახალი სკოლები ქუთაისის მაზრაში.** მიმდინარე სამოსწავლო წელში ქუთაისის მაზრის ბაღდადის რაიონში დაბალი სკოლები გაიხსნა შემდეგ სოფლებში: სვეტმალა, დიხაშხო, დულუხურში, იმერ-უხუთი, დიდ-ველა, ფერსათი, წაბლარის ხევი, ზედა-გორა და ობჩაში (მესამე სკოლა) პარალელები: ბაღდათში, სადემეტრაოს მეორე სკოლაში, ზედა-დიმში და როხში უმაღლეს პირველ დაწყებითი სკოლა კი სოფ. როხში. ხონის რაიონში სოფ. ჩუნეში, წყალტუბოში (კუჭავების სკოლა), მათხოჯში, უმაღლესი პირველ დაწყებითი: სოფ. კუხში და გოჩა ჯიხაიშში. სამტრედია — ვანის რაიონში. გამოღმა ნოლა, მიქელეფონი, ტყელოვანი, ქორეის უბანი და კუშუპოურში. უმაღლეს პირველ დაწყებ: გორ-მალაღი და საპაიჭითოში.

სულ ქუთაისის მაზრაში ამჟამად 190 დაბალი სკოლაა გახსნილი 591 მასწავლებლებით, ხოლო 20 უმაღლეს პირველ დაწყებითი. მასწავლებლებს ეძლევა ჯამაგირი 1200 მანეთი თვითურად დარაჯს 150 მანეთი; დაახლოვებით სახალხო განათლებათუდ თვითურად იხარჯება ერთ მილიონამდე. ამ თანხის ნაწილს 320 მასწავლებლის ჯამაგირად 800 მანეთს თვითეულზედ იხდის სახალხო განათლების სამინისტრო. დანარჩენ ხარჯებს კი აკმაყოფილებს სამაზრო ერობა.

— **საბეითლო დახმარება ქუთაისის მაზრაში.** მთელი მაზრა იყოფა აიონ ად, სადაც იმყოფება ბეითალი ექიმი და ფერშალი. პუნქტები არის

ქუთაისში, ხონში, ბაღდათში, ხრესილში და სამტრედიისში; მოწყობილია 4 ამბულატორია, სადაც დახმარება სრულად უფასოა. მიმდინარე წელში ბევრ ალაგას იჩინა თავი საქონლის ჭირმა, მაგრამ დროზედ მიღებულ ზომებით ის მოსპობილ იქმნა.

— **არჩევნები თემებში.** 26 ოქტომბერს მოხდა წვრილი ერთეულების არჩევნები შემდეგ თემებში: ჭოგნარში, რიონში, ზეკარში, კიკნაველეთში, ქვიტირში, კურსებში, საწირეში და ოფურჩხეთში.

ჭოგნარში მონაწილეობა მიიღო 750 ამრჩეველმა მათ შორის № 1 (ს.-დ.) მიიღო 517. № 2 (ნაც.-დ.) 100. № 3 (ს.-რ.) 26. № 5 (ს.-ფ.) 107. გაიყვანეს № 1—14, № 2—3, № 5—3 ხმოსანი. რიონის საზოგადოებაში მიიღო მონაწილეობა 564 ამრჩეველმა ყველა ხმები მიიღო საერთო სიამ № 7.

ზეკარის თემში მონაწილეობა მიიღო 79 ამომრჩეველმა ხმები ასე განაწილდა: № 1—63 ხმა, № 2—16.

რაქის სამაზრო ერობაში.

რაქის სამაზრო ერობის ხმ. ყრილობის მესამე სესიაზე, რომელიც შესდგა 5 ოქტომბერს 1919 წ. განხილულ იქმნა შემდეგი საკითხები: 1) ერობის ფინანსური მდგომარეობა, 2) სარევიზიო კომისიის მოხსენება, 3) ხარჯთ-ალრიცხვა და 4) მიმდინარე საკითხები; ყრილობა გაგრძელდა რამოდენიმე დღე.

საგზაო ბეგარის შესახებ კრებამ მიიღო შემდეგი დადგენილება: 1) გაწვეულ უნდა იქმნენ გზის საკეთებლად ოჯახიდან, რომელიც შესდგება 1—2 მუშა ხელისაგან 1 კაცი, 3—4 მ. ხ. 2 კაცი და 5—6—7 მუშა ხელისაგან—3 კაცი. 2) სიმდიდრის სიღარიბის მიხედვით სამ კატეგორიად: ღარიბნი გამოდის გზაში 1 დღე, საშუალო 2 დღე და მდიდარი 3 დღე, უღარიბესნი და ქვრივ-ობოლნი უნდა იქმნენ განთავისუფლებულნი საგზაო ბეგარიდან. გარდა ამისა 1) სამუშაოზე გამოდის ქულზე კაცი, 2) იმ შემთხვევაში თუ საპატო მიზეზის გამო, რომელიმე მოქალაქე ვერ მიიღებს მონაწილეობას გზის კეთებაში, პირადათ ის იხდის ამ ვალდებულების ასანაზღაურებლად შესაფერ გადასადს.

— დაევალა გამგეობას იშუამდგომლოს სადაც ჯერ არს შემოღებულ იქმნას მაზრაში სატრაქტირო გადასახადები შემდეგნაირად: 1) სატრაქტირო გადასახადი უნდა იქმნეს შემოღებული სასმლის ყველა ღუქანზე და 2) გადიდდეს სატრაქტირო გადასახადი სოფლად და დაბებში ათჯერ. გარდა ამისა შემოღებულ იქმნას აქციზი ღვინოზე: 1) რაქიდან გატანილ ღვინოზე აქციზი გადახდილ იქმნეს აქვე, 2) მთელ მაზრაში სოფ-

ლის დუქნებზედაც იქმნეს შემოღებული აქციზი, 3) უკეთუ სოფლის ყველა დუქნებში არ იქმნება შემოღებული აქციზი, მაშინ იქმნეს აღძრული შუამდგომლობა წესში, რიცეულში და კრებალოში მაინც იქმნეს შემოღებული, 4) სააქციზო ბეგრის გაწერა დაევალოს ადგილობრივ განსაკუთრებულ კომისიას, რომელშიდაც უნდა შევიდეს ერობის წარმომადგენელი.

— რაქის სამაზრო ერობის გამგეობის შემოსავალი და ხარჯთ-აღრიცხვა 1-ლი იენისიდან 1919 წ. 1-ლ იანვრამდე 1920 წ., რომელიც მიღებულ იქმნა ყრილობის მიერ.

შემოსავლის წყაროები	ჯ ა მ ი	სავანი ხარჯებისა	ჯ ა მ ი
1. შემოსავალი სხ. და სხ. საერობო ქონებიდან	208.451	1. მაზრის ადმინისტრაცია და მილიცია	1.252.660
2. სხვა და სხვა შემოსავალი	13.000	2. სამაზრო ერობის გამგეობის შენ.	352.112 60*)
3. მთავრობისაგან დახმარება და ხარჯების ანაზღაურება	2.719.577 33	3. სამაზრო სატუსალოს შენახვა	39.782
4. ბეგარა ვაქრობა მოეწველ. უფლებებზე	5.000	4. ტენნიკ. განყოფ.	104.340
5. გადასახადი უძრავ ქონებაზე	291.851 20	5. სახალხო განათ.	962.098 8
6. სასურსათო საქმიდან მოგება	200.000	6. საექიმო-სასანიტ. განყოფ.	500.845 5
7. სესხი	535.006 02	7. საბეითლო განყოფილება	125.250
ს უ ლ .	3.972.885 55	8. აგრონ. განყოფ.	115.550
		9. სხ. და სხ. ხარჯები	520.246 5
		ს უ ლ .	3.972.885 55

*) ამაში შედის სტატისტიკური განყოფილების 39.540 მ. და სასურსათო განყოფილების 89.364 მ. ხარჯები.

რაჭის სამაზრო ერობის გამგეობის შემოსავალი და ხარჯი 1 იანვრიდან 1 ივნისამდე 1919 წ. გამოიხატება შემდეგში:

შომოსავლის წყაროები	ჯ ა მ ი	სავანი ხარჯებისა	ჯ ა მ ი
§ 3. მთავრობისა- გან დახმარება:		§ 2. სამაზრო ერო- ბის გამგეობის შე- ნახვა	101.079 92
სუბსიდია საორგა- ნიზაციოდ	40.000 —	§ 3. მაზრის ადმინი- სტრაცია და მი- ლიცია	441.400 86
სახალხო მილიციის შესანახად	320.231 —	§ 4. ტექნიკური გან- ყოფილება	45.700 —
სახალხო განათლე- ბისათვის	444.460 85	§ 5. სახალხო განათ- ლება	461.670 85
ეპიდემიასთან საბრ- ძოლველად	70.000 —	§ 6. მაზრის საექიმო სანიტარული გან- ყოფილება	245.166 65
აგრარულ განყოფ. შესანახად	17.500 —	§ 8. საბეითლო გან- განყოფილება	23.450 —
§ 5. ბეგარა ვაჭრო- ბა - მრეწველობის უფლებებზედ.	892.191 85	§ 9. აგრონომიული დახმარება	43.500 —
§ 6. ბეგარა მიწე- ბზე:		§ 10. სასურსათო განყოფილება	33.075 —
„ნედლომკები“	1.500 —	§ 11. სხვა და სხვა ხარჯები	106.300 —
§ 7. სესხი მთავრო- ბისაგან	456.963 03		
§ 8. სასურსათო საქ- მისაგან	150.000 —		
§ 9. დაბა ზნრიდან- დაბის კომისრის შენახვაში	687 55		
ს უ ლ	1.501.343 28	ს უ ლ	1.501.343 28

ზუგდიდის სამაზრო ერობაში.

ამას წინაღ მოხდა ზუგდიდის მაზრის ხმოსანთა ყრილობა. მაზრის ხმოსანთა ყრილობის მეოთხე სესიაზე დამტკიცებულ იქმნა სამაზრო ერობის ხარჯთ-ალრიცხვა 1 ენკენისთვიდან—31 დეკემბრამდის 1919 წელს.

შემოსავლის წყაროები შემდეგია:

§ 1) შემოსავალი ერობისადმი კუთვნილ ქონებიდან და გადასახადებიდან 2.500.000 მან.

§ 2) სასანიტარო გადასახადი 3.000.000 მან. ერთდროული მიწის გადასახადი 1.965.192 მან.

§ 3. დახმარება ერობისადმი და სხვა და სხვა სუბსიდიების სახით 5.130.545 მან. 89 კაპ.

§ 4) სხვა და სხვა შემოსავალი 589.500 მან.

§ 5) ვაჭრობის და მრეწველობის ნებართვის საბუთებიდან 2.000 მ. სულ შემოსავალი შეადგენს 13.187.237 მან. 89 კაპ.

გასავლის ბიუჯეტი იმავე ხნის განმავლობაში 1 სექტემბრიდან 1919 წ. 1 იანვრამდე 1920 წ.

გასავლის მუხლები შეიცავენ:

§ 1) სხვა და სხვა ხარჯებში მონაწილეობის მიღება მთავრობის დაწესებულებათა მიერ 1.399.880 მან.

§ 2) ერობის გამგეობის და კანცელარიის შესანახი ხარჯები 758.133 მან. 32 კაპ.

§ 3) გზების შეკეთება 451.600 მან.

§ 4) სახალხო განათლებაზე 2.739.850 მან.

§ 5) ქველმოქმედებაზე 20.000 მან.

§ 6) საექიმო ნაწილზე 1.332.122 მან. 58 კაპ.

§ 7) საბეითლო ნაწილზე 351.207 მან.

§ 8) ხელის შეწყობა სოფლის მეურნეობის. გასაუმჯობესებლად 1.105.000 მანეთი.

§ 9) ვალების გადახდაზე 999.180 მან.

§ 10) სხვა და სხვა ხარჯები (გარაჟის შენახვა, სატრანსპორტო განყოფილებაზე ხარჯები, ქარხნების მოწყობა და შენახვა და სხ.) 4.005.264 მან. 99 კაპ.

§ 11) სათადარიგო თანხა 25.000 მან.

სულ გასავლის საერთო ჯამი შეიცავს 13.187.237 მან. 89 კან.

1 იანვრიდან 1 ენკენისთვემდის 1919 წ. ზუგდიდის სამაზრო ერობას შემოსვლია 1.885.104 მან. და 07 კაპ. დაუხარჯავს 1.879.034 მ. და 92 კ. ყრილობამ გამგეობის მიერ წარდგენილ ხარჯთ-ალრიცხვაში შეიტანა ზოგიერთი ცვლილებანი.

— ხსენებულ მაზრაში ყველგან მოგვარებულია თემები. სათემო

გამგეობები უკვე მუშაობენ. სულ 41 თემია. მაზრის გამგეობამ მათ გაუხსნა მოსაწყობად კრედიტი 50.000 მანეთამდე.

— მთავარ გზებს მაზრაში ერობის მიერ დანიშნული ჰყავს ტენიკები და მუშები შესაკეთებლად. თემებს დავალებული აქვთ სასოფლო გზების შეკეთება და გაყვანა. მაზრაში ტელეფონის ქსელი გაყვანილია. მთავარი პუნქტები და საზოგადოებები მაზრის ცენტრთან შეერთებულია.

— უმთავრესი ყურადღება თავიდანვე ერობამ მიაქცია მაზრის ბუნებრივ სიმდიდრეს, როგორც არის ხე-ტყე. გეოგრაფიული მდებარეობა მაზრისა დიდათ უწყობს ხელს ამ საქმის სათანადო მოწყობას. ტყით მდიდარია მთა სვანეთის საზღვარზე, სადაც იწყება მდ. ინგური. ეს მდინარე დაქანებულია მთიდან და ერთვის შავს ზღვას დ. ანაკლიაში. ერობას აქვს ამ დაბაში იჯარით აღებული ერთი სახერხი ქარხანა, ზღვის პირზე. აქვე აშენებს ახალ ქარხანას, რომლის სულ ახალი სისტემის მანქანები ერობამ შეისყიდა ინჟ. ვილეიშისისაგან. ამ ქარხნის დადგმა ერობას ორ მილიონამდე უჯდება. გარდა ამის ს. შამგონაში, ინგურის პირზე მუშაობს კიდევ მესამე ქარხანა ერობისა. დამზადებულია უკვე 100.000-დე კუბ. ფუტი მასალა.

ერობას ნახ. მილიონი კუბ. ფუტი მასალისა შეკვეთილი აქვს. ერთ-ერთ პირობის ძალით ერობამ უნდა მიიღოს 30.000 ფუტი თეთრი პურის ფქვილისა 200.000 კუბ. ფუტისათვის. მთავრობის ზოგიერთი წევრი გაცნობილია ამ პირობას. ერობამ კიდევ მიიღო ნახ. მილ. კუბ. ფუტის საზღვარგარედ გაზიდვის ნებართვით.

— შავი ზღვის რკინის გზაზე მხოლოდ ხუთამდეა მიმოსვლა. სენაკიდან გაკეთებულია 22 ვერ. მანძილი. ზუგდიდამდე დარჩენილია დაუმთავრებელი გზა 16—18 ვერ. მანძილისა.

ჩვენი რესპუბლიკისთვის ამ გზას, თუ იგი ზუგდიდით სუხუმამდე იქმნა გაყვანილი, დიდი მნიშვნელობა აქვს, როგორც ეკონომიურად, აგრეთვე სტრატეგიულად. ზუგდიდის მაზრის ერობამ და ქალაქის თვითმართველობამ წარმოგზავენს მიმდინარე ნოემბრის 10-ს დელეგაცია, რომელიც წარუდგა მთავრობის თავმჯდომარეს და აღძრა შუამდგომლობა გზის ზუგდიდამდე გაგრძელებისათვის. მთავრობამ იცნო საჭიროდ გზის გაყვანა და ხარჯთ-აღრიცხვის შედგენა მიანდო გზათა უწყებას, რომელსაც დავალებული აქვს ერთი კვირის განმავლობაში დაასრულოს ამ მხრით მუშაობა. ერობისა და ქალაქის წარმომადგენლების თანდასწრებით უკვე მოხდა სპეციალისტთა თათბირი ამ საგანზე გზათა უწყების დეპარტამენტის დირექტორის თაოსნობით და თავმჯდომარეობით.

ოზურგეთის სამაზრო ერობაში:

ოზურგეთის სამაზრო ერობის გამგეობამ აღძრა შუამდგომლობა მთავრობის წინაშე, რათა მიეცეს მას 3 ნახ. მილიონი მანეთი, ხე-ტყის ექსპლოატაციის საწარმოებლად. მთავრობისაგან პრინციპიალური თანხმობა მიღებულია. ერობას განზრახული აქვს მოაწყოს ხე-ტყის ქარხანა და საღურგლო სახელოსნოები.

— გორის სამაზრო ერობის გამგეობა სთხოვს ერობათა კავშირს დაუჭიროს მხარი მთავრობის წინაშე, რათა იმ ლალიდან, რომელიც იკრიფება სახელმწიფო ან საფონდო მიწებიდან, დაეთმოს განსაზღვრული ნაწილი შეღავათიან ფასებში მოსამსახურეებს ერობის დაწესებულებებში, მილიციას, მასწავლებლებს და სხ.

შორაპნის სამაზრო ერობაში.

— შორაპნის ერობის შუამდგომლობა. შორაპნის სამაზრო ერობის გამგეობა სთხოვს მიწად-მოქმედების სამინისტროს, რათა შეაჩეროს წრეულს ხსენებულ მაზრაში ლალის აკრეფა, რადგან მოუსავლობის გამო ისედაც მოსალოდნელია შიმშილობა და სათესლეც არ დარჩება.

— საერობო არჩევნების შედეგი ახალციხის მაზრაში: სულ მთელ მაზრაში ამომრჩეველი იყო 38,068. არჩევნებში მონაწილეობა მიიღო 31,177. სოციალ-დემოკრატიულმა პარტიამ მიიღო 30,570, სომხის სახალხო პარტიამ 604.

Замѣтки о работѣ муниципальнаго контроля.

(Окончаніе).

13. Фактическій контроль.

Для дѣйствительнаго надзора за административно-хозяйственной дѣятельностью учрежденія необходимо: 1) чтобы всѣ вопросы, возникающіе въ ходѣ текущей его жизни, разсматривались контролеромъ по существу, съ точки зрѣнія ихъ необходимости, цѣлесообразности и хозяйственности и 2) чтобы на лицо имѣлось детальное знаніе контролеромъ отдѣльныхъ дѣйствій, изъ которыхъ слагается указанная дѣятельность. Одною ознакомленія его съ дѣлами и дѣлопроизводствомъ вовсе недостаточно: существенныя обстоятельства дѣла не всегда находятъ въ нихъ свое отраженіе, поэтому *безъ фактическаго знанія жизни учрежденія никакой дѣйствительный контроль невозможенъ.*

Приступая къ работѣ въ учрежденіи, контролеръ долженъ фактически прослѣдить и усилить себѣ всѣ отдѣльныя дѣйствія, образующія въ совокупности хозяйственную сторону дѣятельности даннаго именно учрежденія, провѣрить ихъ послѣдовательно, каждое въ отдѣльности, пока не будетъ внимательно разсмотрѣнъ имъ весь циклъ ихъ, заполняющій отдѣльныя отрасли хозяйства (напримѣръ, полученіе продуктовъ, храненіе, распределеніе, расходваніе ихъ, учетъ, или: взысканіе залоговъ и абонентныхъ денегъ съ читателей библіотеки, проведеніе ихъ по книгамъ, внесеніе полученной суммы въ кассу управы, возвращеніе залоговъ и т. д.).

Это ознакомленіе даетъ контролеру возможность не только констатировать случаи уклоненія отъ существующаго въ учрежденіи распорядка, но и убѣдиться въ его основательности, или же наличіи въ немъ дефектовъ. Только критически и на дѣлѣ прослѣдивъ и обдумавъ всѣ эти дѣйствія, контролеръ можетъ рассчитывать, что работа его и заключенія получатъ необходимую солидность и авторитетъ, а задачи контроля будутъ достигнуты.

Отвѣченное представленіе объ отдѣльныхъ сторонахъ контрольной дѣятельности, носящей характеръ живого, дѣйствительнаго

контроля на мѣстахъ, полезно пояснить примѣрами, взявъ для этого часто встрѣчаемыя учрежденія—хотя бы такое сложное какъ больницу и сравнительно простое какъ бібліотеку.

Явившись въ больницу рано утромъ, контролеръ направляется, скажемъ, въ экономію. Здѣсь онъ осматриваетъ полученные къ этому моменту продукты, провѣряетъ соотвѣтствіе ихъ вѣса съ документами (для чего перевѣшиваетъ ихъ), удостоверяется регулярно-ли производится качественная пріемка хлѣба и мяса дежурнымъ врачомъ, а если нѣтъ, то почему, провѣряетъ правильность составленія порціонника, т. е. своднаго перечня блюдъ, подлежащихъ изготовленію въ этотъ день, съ указаніемъ количества порцій (составляемаго администраціей по отдѣльнымъ порціонникамъ палатъ), выясняетъ, соотвѣтствуетъ ли общее количество приготавливаемыхъ обѣдовъ наличному количеству больныхъ и персонала, не готовится ли лишнихъ обѣдовъ, нѣтъ-ли среди персонала лицъ, не имѣющихъ права на полученіе ихъ. Попутно контролеръ можетъ осмотрѣть помѣщеніе, въ которомъ хранятся продукты, выяснитъ условія храненія ихъ, общее состояніе помѣщенія экономіи и кладовой въ смыслѣ чистоты и порядка, удостовѣрится въ состояніи отчетности, въ своевременности записей прихода и расхода и сообщенія этихъ свѣдѣній въ бухгалтерію. Далѣе, на выдержку можетъ быть провѣрена наличность 3—4 изъ имѣющихся въ экономіи продуктовъ (по вѣсу), съ цѣлью свѣрить полученные результаты съ данными бухгалтерскихъ книгъ и установить, насколько записи въ книгахъ отвѣчаютъ дѣйствительности, выяснена-ли норма расхода продуктовъ на каждую порцію, соотвѣтствуетъ-ли она утвержденной раскладкѣ, не передано-ли провизии болѣе или менѣе нормы и т. д.

На кухнѣ, куда переходитъ изъ экономіи контролеръ, онъ можетъ провѣрить (звѣсивъ) соотвѣтствіе количества полученныхъ старшимъ поваромъ продуктовъ съ документомъ передачи, если порціи готовы—удостовериться, насколько они по вѣсу соотвѣтствуютъ положенной нормѣ (например, мясо), испробовать качество приготовленной пищи, убѣдиться, производится-ли ежедневная проба пищи дежурнымъ врачомъ, провѣрить чистоту помѣщенія, столовъ, посуды, бѣлья на поварахъ и т. д., установить, не готовится ли пища для служащихъ, не имѣющихъ на то права; наконецъ, контролеръ можетъ присутствовать при раздачѣ обѣдовъ на мѣстѣ, въ палатахъ, провѣрить дѣйствительно получаемое больными количество пищи и хлѣба, порядокъ полученія больными дневнаго раціона хлѣба (по частямъ) и т. д.

Не меньше матеріала для провѣрки ожидаетъ контролера въ бѣльево́й; здѣсь необходимо провѣрить оба цикла движенія бѣлья: 1) изъ отдѣленій въ бѣльево́ую и обратно и 2) изъ бѣльево́й въ прачешную и обратно. Контролеръ долженъ удостовѣриться, имѣется-ли у кастелянши завѣренная администраціей или контролеромъ опись наличнаго бѣлья, каковы общія условія хранения бѣлья, мыла и т. д., производится-ли выдача въ отдѣленія и въ прачешную и приемъ оттуда бѣлья по документамъ, имѣются-ли расписки служащихъ, пользующихся бѣльемъ, нѣтъ-ли въ этомъ числѣ лицъ, не имѣющихъ права имъ пользоваться, каково качество выстираннаго бѣлья и т. д. Контролеръ можетъ на выдержку провѣрить 2—3 названія изъ наличнаго бѣлья, чтобы, свѣривъ результаты съ книгами и описями, установить насколько имѣется между ними соответствіе. Затѣмъ контролеръ можетъ провѣрить, какъ производится починка бѣлья, какова норма расходовація мыла, щелоку, какъ часто мѣняется бѣлье у больныхъ и персонала и т. д.

Подобную детальную провѣрку контролеръ долженъ производить и въ кассѣ, и въ цойхаузѣ, и въ бухгалтеріи и въ другихъ отдѣлахъ больницы.

Возьмемъ другое учрежденіе, не такое сложное, — городскую библиотечку-читальню. Посѣтивъ ее, контролеръ можетъ провѣрить соответствіе кассы съ записями счетоводныхъ книгъ и общее состояніе этихъ книгъ съ точки зрѣнія аккуратнаго веденія и своевременности записей; взявъ на выдержку 2—3 книги изъ стоящихъ на полкахъ, онъ можетъ фактически убѣдиться въ существующемъ порядкѣ учета и выдачи книгъ абонентамъ на руки, а также взиманія съ нихъ платы и залоговъ, установить какъ часто вносятся къ кассу управы собранія библиотечкой суммы, что дѣлается съ лишними комплектами книгъ, съ испорченными экземплярами, провѣрить по счету переплетчика, дѣйствительно-ли переплетены опредѣленные книги и т. д.

Работу свою контролеръ можетъ варьировать: одинъ разъ заняться кассой, въ другой-обратить вниманіе на иную отрасль, но всегда и при всѣхъ обстоятельствахъ онъ долженъ стремиться къ *фактической провѣркѣ на мѣстѣ*, въ экономіи, бѣльево́й, складѣ и т. д., и администрація обязана принимать мѣры ко тому, чтобы эта возможность была контролеру предоставлена. Наивно предполагать, что это означаетъ обязанность ждать контролера и воздерживаться отъ выполненія самыхъ необходимыхъ дѣйствій, — напримѣръ, не пользоваться писчей бумагой или чернилами, пока ихъ предва-

рительно не осмотритъ контролеръ, или не топить печей зимой, пока онъ не произведетъ пріемки купленныхъ дровъ: такое пониманіе фактическаго контроля-абсурдно: *администрація обязана только сообщать контролеру своевременно, т. е. немедленно же, о всякой произведенной ею покупке, полученіи матеріаловъ и т. д.* и не отступать отъ этого правила ни при какихъ обстоятельствахъ, а въ дальнѣйшемъ она свободна распоряжаться полученнымъ такъ, какъ этого требуютъ обстоятельства и нормальное веденіе хозяйства. Конечно, въ интересахъ дѣла вовсе не является необходимымъ, чтобы контролеръ осматривалъ каждый листокъ купленной бумаги и и т. д. и вообще занимался мелочами: только болѣе значительныя покупки (въ видѣ правила) должны имъ провѣряться путемъ личнаго осмотра, въ остальныхъ случаяхъ-это дѣло его усмотрѣнія, основаннаго на знаніи жизни учрежденія.

Съ другой стороны, фактическій контроль долженъ примѣняться ко всѣмъ отраслямъ административно-хозяйственной сферы и только тогда онъ оказываетъ все свое дисциплинирующее и оздоровляющее воздѣйствіе. Въ извѣстной степени это зависитъ и отъ качества личнаго состава контроля, и потому желателенъ и необходимъ рядъ мѣръ, могущихъ повысить инициативу и активность контролеровъ, а именно:

1. переводъ ихъ изъ одного учрежденія въ другое, который долженъ примѣняться постоянно, въ видѣ системы. Обычно мѣсяца черезъ 2—3 происходитъ перераспределеніе учреждений между контролерами и опытъ показываетъ, что этотъ срокъ достаточенъ, чтобы обнаружилась максимальная полезность работы отдѣльнаго контролера. За этотъ промежутокъ времени контролеръ успѣваетъ достаточно изучить хозяйственную сторону учрежденія, а съ другой стороны не теряетъ интереса къ данному учрежденію и не успѣваетъ установить личныхъ отношеній съ персоналомъ, который мѣшали бы безпристрастной оцѣнкѣ. При всѣхъ условіяхъ работа отдѣльныхъ контролеровъ имѣетъ индивидуальный характеръ: каждый болѣе интересуется опредѣленной отраслью, чѣмъ другими, одинъ работаетъ основательно, не разбрасываясь, интересуясь однимъ вопросомъ, другой-подходитъ къ вопросамъ больше съ инструкціонно-организаторской стороны и т. д.; работая все въ одномъ и томъ же учрежденіи, контролеръ постепенно начинаетъ обращать свое вниманіе на излюбленную имъ отрасль, а остальные-забрасываетъ; бываетъ и такъ, что вся работа контролера постепенно сокращается до провѣрки только авансовыхъ отчетовъ и вѣдомостей на жалованье;

по этимъ соображеніямъ необходимъ періодическій переводъ контролеровъ изъ учрежденія въ учрежденіе.

2. Наконецъ, съ объективной точки зрѣнія, индивидуальныя особенности каждаго могутъ и должны быть утилизированы въ разные моменты въ разныхъ учрежденіяхъ. Поэтому, одновременно съ работой контролера въ ряду отведенныхъ ему учреждений, желательна *система отдельныхъ порученій въ другихъ учрежденіяхъ*, но по вопросамъ, гдѣ особенности даннаго лица оказываются наиболѣе пригодными. Чрезмѣрно развитая—эта система мѣшаетъ планомерной работѣ, отрывая контролера отъ намѣченнаго имъ плана дѣятельности, но, въ видѣ не слишкомъ частыхъ порученій—полезна, вырабатывая у контролеровъ какъ бы спеціализацію по отраслямъ и поддерживая живой интересъ къ работѣ.

3. Промежутки времени посѣщеній контролерами учреждений естественно ограниченъ продолжительностью періода ихъ функционирования, и въ большинствѣ случаевъ длится съ утра до 2—3 час. дня; но въ тѣхъ случаяхъ, когда дѣятельность учреждений продолжается больше (напримѣръ, больницы, обозъ, бойня, милиція, пожарная команда, дезинфекціонная камера, пекарни и т. д.), *контролеръ долженъ посѣщать учреждения въ разное время дня*, не ограничиваясь только промежуткомъ 5—6 час., такъ чтобы время его посѣщенія не было для администраціи заранее опредѣлено и чтобы онъ имѣлъ возможность наблюдать жизнь учреждения въ разные періоды. Напримѣръ, желательны и даже необходимы посѣщенія контролеромъ больницы рано утромъ, вечеромъ—при раздачѣ пици больнымъ, обоза—во время корма лошадей, пекаренъ—во время выпечки хлѣба, мастерскихъ—къ концу рабочаго времени и т. д. Вообще же надо замѣтить, что *контроль, превращающійся въ трафаретное времяпрепровожденіе контролеровъ—для дѣла чрезвычайно вреденъ*, создавая видимость благополучія, и не давая никакой увѣренности, что дѣйствительное положеніе соответствуетъ вѣщности.

14. Технический надзоръ и контроль.

При опредѣленіи задачъ контроля въ техническихъ отдѣлахъ городского самоуправления особенно легко впасть въ ошибку, смѣшавъ функціи контроля съ функціями похожаго на него технического надзора. Эта подмѣна одного другимъ весьма часто наблюдается у отвѣтственныхъ техниковъ, такъ какъ, надѣливъ контроль

функціями технического надзора, они какъ бы сбрасываютъ съ себя эту обязанность и связанную съ нею отвѣтственность, а съ другой стороны-заручаются сотрудничествомъ контроля.

Между тѣмъ техническій надзоръ-дѣло исключительно высшего технического персонала (подобно тому, какъ административно-хозяйственный надзоръ, обязанность завѣдующихъ учреждений), одна изъ составныхъ частей его распорядительно-дисциплинарной власти. *Задача же технического контроля наблюдение за тѣмъ, какъ выполняется техническій надзоръ.* Поэтому установление какихъ-либо дефектовъ технического характера въ порядкѣ надзора-ставить вопросъ, какъ ихъ устранить въ порядкѣ же контроля: почему они существуютъ, было ли сдѣлано что-либо для ихъ установленія, что именно, кто отвѣтственъ за ихъ наличие и т. д. Акты, констатирующие, что настилъ пола неудовлетворителенъ, кубиковая мостовая мѣстами выбита, паркетный полъ испорченъ, имѣютъ значеніе обвиненія противъ лицъ, обязанныхъ осуществлять надзоръ, но никакъ не простого извѣщенія о наличии тѣхъ или иныхъ дефектовъ. Поэтому возложеніе управой на технического контролера постоянного надзора за вновь выстроеннымъ домомъ, въ видахъ предупрежденія въ немъ нарушеній какъ въ техническомъ, такъ и санитарномъ и пожарномъ отношеніяхъ (былъ весьма недавно и такой фактъ въ одномъ изъ городскихъ самоуправленій),—можно разсматривать, какъ полное непониманіе задачъ и природы контроля: это дѣло техника, либо завѣдующаго городскими домами, но отнюдь не контролера. Ни въ какой административно-распорядительной дѣятельности (хотя бы и въ качествѣ пассивнаго сотрудника) техническій контроль не можетъ участвовать: его сфера, какъ и всякаго вообще контроля,—критическое разсмотрѣніе дѣятельности другихъ органовъ и удостовѣреніе обстоятельствъ (въ широкомъ смыслѣ), влияющихъ на сохранность городского имущества. Пояснимъ сказанное примѣромъ: подрядчикъ произвелъ окраску половъ, побѣлку стѣнъ и т. д., съ нимъ необходимо произвести расчетъ, произведя обмѣръ выполненной работы. Кто долженъ составить расчетъ, произвести обмѣръ? несомнѣнно техническій персоналъ; техническій контролеръ только провѣритъ, насколько правильно произведенъ техническимъ персоналомъ обмѣръ и составленъ расчетъ. И эту линію поведения контроля слѣдуетъ проводить неуклонно, во всемъ: сами техники обязаны выполнять всѣ дѣйствія, которыми удостовѣряется правильность расчетовъ, выдача, объемъ произведенныхъ работъ, качество строительнаго матеріала и т. д. Технический контроль долженъ установить

только, были-ли такія повѣрочныя дѣйствія выполнены и выполнены-ли правильно; общая же задача сводится къ тому, чтобы вся дѣятельность производителей работы была запечатлѣна въ документахъ, дающихъ возможность возстановить всю картину ихъ дѣятельности даже много времени спустя (впрочемъ и въ этомъ отношеніи технической контроль не отличается отъ хозяйственного).

15. Внутренне-необходимыя черты контрольной работы.

Работа контроля не можетъ быть сведена къ ряду отдѣльныхъ разрозненныхъ дѣйствій, хотя бы и весьма многочисленныхъ,—всякаго рода провѣрокъ, пріемовъ, заключеній, осмотровъ и т. д. Наоборотъ, ее, какъ пѣяго цѣлое, объединяетъ одинаковое пониманіе задачъ текущей работы всѣми участниками контрольной дѣятельности и одинаковое по существу воздѣйствіе ихъ на хозяйственную сторону жизни учреждений.

Въ ходѣ работы контроль становится одной изъ основныхъ и притомъ важнѣйшихъ частей нормально-дѣйствующаго муниципальнаго организма. Но ко всѣмъ явленіямъ онъ подходитъ съ особой, ему свойственной, точки зрѣнія: интересовъ городского хозяйства въ цѣломъ, и обусловленной этимъ цѣлесообразности предпринимаемыхъ мѣръ и расчетливости, производимыхъ тратъ; послѣдовательное и планомерное примѣненіе указанной точки зрѣнія ко всѣмъ фактамъ административно-хозяйственной жизни городскихъ учреждений—какъ разъ и составляетъ задачу и содержаніе собственной дѣятельности контроля.

Но задача эта достижима только при условіи, чтобы неизбежныя индивидуальныя различія отдѣльныхъ контролеровъ не приводили ни къ разнымъ степенямъ требовательности, ни къ измѣненію самого существа требованій контроля въ различныхъ учрежденияхъ, или же въ разные промежутки въ одномъ и томъ же учрежденіи. Иначе говоря, чтобы смѣна контролера не означала перемѣны контрольной политики (пріемовъ и существа работы контроля) въ данномъ учрежденіи.

Поэтому одной изъ первыхъ заботъ руководителей контроля должна быть выработка и установленіе такихъ условий работы, которыя приводили бы къ помященію каждаго контролера въ отдѣльности-контролемъ, какъ коллективнымъ органомъ и вырабатывали бы: 1) точность и опредѣленность требованій контролеровъ къ подотчетнымъ лицамъ, въ отношеніи соблюденія послѣдними разнаго

рода правилъ, постановленій и т. д. и 2) одинаковость требованій всѣхъ контролеровъ при одинаковыхъ условіяхъ жизни учрежденія.

Главнѣйшими путями, ведущими къ этому являются:

а) *Коллегіальность работы контроля*, точнѣе: коллективная обработка опыта отдѣльныхъ контролеровъ на мѣстахъ. Одною ознакомленія контролеровъ съ существующими правилами отчетности, рѣшеніями управы и т. д., со всѣмъ кодифицированнымъ матеріаломъ-далеко недостаточно: необходимо умѣть примѣнять на практикѣ всѣ эти многочисленныя директивы, особенно въ сложныхъ, запутанныхъ случаяхъ. Инструктированіе главнаго контролера въ порядкѣ его надзора и руководства, путемъ индивидуальныхъ или общихъ для всѣхъ указаній, разъясненій и т. д. оказываетъ не больше вліянія, такъ какъ производится нерегулярно, эпизодически, почти всегда въ связи и по поводу отдѣльныхъ, дефектныхъ случаевъ работы. Воздѣйствіе же на всю область нормальной повседневной работы должно быть и постояннымъ, и методичнымъ, и потому выпадаетъ на долю коллегіи контролеровъ, на тотъ органъ, который долженъ „направлять въ общихъ основаніяхъ текущую дѣятельность контроля“.

На періодическія совѣщанія коллегіи члены ея должны представлять результаты своихъ работъ и наблюденій на мѣстахъ, все то, что остановило ихъ вниманіе или вызвало сомнѣніе,—вмѣстѣ съ соображеніями о выработкѣ тѣхъ или иныхъ необходимыхъ мѣръ и нормъ. Обсудивъ сообщенный матеріалъ, коллегія выноситъ рядъ предположеній, которыя провѣряются контролерами на работѣ въ отношеніи практической полезности и осуществимости, а затѣмъ, опять черезъ коллегію, направляются въ управу, чтобы уже въ видѣ обязательныхъ правилъ и инструкцій отдѣлять распорядокъ отдѣльныхъ отраслей хозяйства учреждений.

Далѣе, на обсужденіе коллегіи должны вноситься всѣ спорные и интересныя случаи работы въ связи съ примѣненіемъ *уже существующихъ* нормъ, въ результатъ чего получается выработка и установленіе однообразныхъ приемовъ и правилъ поведенія, формально обязательныхъ для контролеровъ въ томъ или иномъ случаѣ.

Такое коллективное направленіе дѣятельности контроля и закрѣпленіе опыта работы его оказываетъ весьма нивелирующее вліяніе на отдѣльныхъ контролеровъ, и позволяетъ контролю выполнить въ своихъ цѣляхъ опредѣленную, инструкціонную работу въ отношеніи административно-хозяйственнаго персонала. Это воздѣйствіе проявляется не только съ момента постановленія управы

по опредѣленному вопросу, когда контролеръ можетъ уже требовать выполненія установленныхъ правилъ, мѣропріятій и т. д., но и до того, когда онъ, направляемый коллегіей, можетъ настаивать на ихъ осуществленіи, исходя изъ соображеній порядка, цѣлесообразности, экономіи, и дѣйствуя на администрацію путемъ убѣжденія.

б) Большое значеніе имѣетъ *преemptивность работы контролеровъ* въ учрежденіи, создающая у подотчетныхъ лицъ пониманіе работы контроля, какъ работы единого цѣлага; съ другой стороны, это весьма важно для контроля въ смыслѣ сбереженія силъ. Каждый контролеръ, вступая въ учрежденіе, долженъ ознакомиться съ работой предшественника и для этого наиболѣе пригодны акты, рапорты и записи въ ревизіонной книгѣ (отсюда ясна важность подробныхъ записей въ этихъ книгахъ). Болѣе того, необходима такъ сказать передача учрежденія однимъ контролеромъ-другому. Оставляющій учрежденіе долженъ ввести своего замѣстителя въ курсъ дѣла, ознакомить его и съ своей работой, и съ состояніемъ отдѣльныхъ отраслей хозяйства учрежденія, вплоть до указаній, какая отрасль требуетъ большаго вниманія и работы, передать свои неоконченные начинанія и т. д.

в) Наряду съ этимъ необходима также *законченность работы каждаго контролера въ отдѣльности*. Это должно пониматься не только какъ обязанность составленія актовъ и рапортовъ вполне законченныхъ, обнимающихъ затронутый вопросъ полностью. Акты и рапорты съ одной стороны—показатель работы контролера, съ другой—мѣра воздѣйствія, осуществленія его надзора, и съ этой точки зрѣнія одного составленія ихъ недостаточно: необходимо, чтобы слѣдствіемъ ихъ было опредѣленное указаніе, распоряженіе и т. д. изъ центра. И какъ разъ дѣло самого контролера слѣдитъ за тѣмъ, чтобы эти результаты были достигнуты, а акты и другая возбужденная ими переписка не пропадала въ пѣдрахъ канцелярій. Время отъ времени необходимо прослѣживать весь путь прохожденія акта по канцеляріямъ и обратно въ учрежденіе. Только акты, выполнившіе этотъ путь, оказываютъ воздѣйствіе на мѣстѣ и только тогда работа контролера для учрежденія ощутительна.

Часто бывають случаи, особенно въ начальный періодъ работы контроля, что контролеру приходится не ограничиваться по тому же вопросу составленіемъ одного акта, а повторять его черезъ нѣкоторое время,—что, конечно, свидѣтельствуетъ о медленномъ устраненіи подотчетными учрежденіями и лицами дефектовъ, зафиксированныхъ контролеромъ. Во всѣхъ такихъ случаяхъ, во избѣжаніе

длительной бумажной переписки, для дѣла безполезной и вредной для престижа контроля, акты и рапорты надлежитъ сопровождать справкой, были-ли рапѣ составлены по тому же вопросу рапорты и акты, когда именно, и каковы были по нимъ распоряженія городского головы и управы. Эти свѣдѣнiя, дающiя наглядную картину поведенiя администраци, позволяютъ дѣйствовать изъ центра болѣе рѣшительно и опредѣленно, а это только можетъ содѣйствовать продуктивности контрольной работы.

Я. Петраковский.

Фальсификація питательныхъ продуктовъ и борьба съ нею.

(Окончанiе).

IV. Организация надзора за пищевыми продуктами въ городахъ.

Остановимся на вопросѣ объ организацiи надзора за пищевыми продуктами въ городахъ. Прежде всего замѣтимъ, что вопросъ этотъ весьма сложный вслѣдствiе тѣсной связи съ общей санитарной организацiей надзора въ городахъ. Не касаясь собственно этой послѣдней, отмѣтимъ, что организацiя надзора по стдѣльнымъ специальностямъ городской санитарiи даетъ возможность вырабатывать планъ оздоровленiя городовъ и планомѣрнаго и систематическаго проведенiя въ жизнь санитарныхъ мѣропрiятiй. Одной изъ специальныхъ организацiй составляетъ надзоръ за пищевыми, питьевыми продуктами и предметами потребленiя.

Надзоръ за пищевыми продуктами въ городахъ важенъ, какъ для охраненiя народнаго здравiя, такъ и для облегченiя экономической жизни населенiя. И имѣетъ своей главной задачей, какъ извѣстно, устраненiе съ рынка вредныхъ для здоровья предметовъ потребленiя, представляя собою главную задачу санитарнаго надзора, ибо нѣтъ сомнѣнiя, что заболѣванiя отъ вредныхъ для здоровья продуктовъ гораздо больше, чѣмъ обыкновенно его считаютъ.

Наряду съ надзоромъ за вредными для здоровья продуктами, долженъ быть надзоръ за продуктами фальсифицированными, продающимися подъ названiями, не соответствующими качеству товара.

Санитарный надзоръ за пищевыми продуктами на рынкѣ долженъ имѣть тѣсную связь съ лабораторiей.

При такой связи санитарный надзоръ всегда будетъ знать, на какiе продукты и на какiя особенности послѣднихъ надо обратить вниманiе во время осмотра рынка.

Санитарный надзоръ долженъ быть вполне освѣдомленъ о мѣстахъ производства, храненія и продажи пищевыхъ продуктовъ. Кромѣ того лица санитарнаго надзора должны быть знакомы, по крайней мѣрѣ въ главныхъ чертахъ, съ изслѣдованіемъ пищевыхъ продуктовъ, и съ технологіей производства этихъ продуктовъ. Только при такой освѣдомленности, лица санитарнаго надзора могутъ успѣшно исполнять свои обязанности и при осмотрѣ рынковъ легче отличать продукты чистые отъ подозрительныхъ и фальсификаціей. Санитарный надзоръ за рынками во многихъ городахъ возложенъ главнымъ образомъ на санитарныхъ врачей; нельзя было бы возражать противъ этого, если бы эти врачи обладали тѣми спеціальными знаніями, о которыхъ говорилось выше. Лучшимъ персоналомъ за пищевыми продуктами могли бы явиться химики-специалисты по пищевой химіи, но за отсутствіемъ ихъ могли бы исполнять эти обязанности и лица съ естественно-научнымъ образованіемъ и знакомыя съ приемами химическаго изслѣдованія продуктовъ. Насколько выигрываетъ дѣло санитарнаго надзора за рынками при участіи въ немъ лицъ со спеціальными знаніями химии пищевыхъ продуктовъ, показываютъ примѣры Баваріи и Восточной Пруссіи.

Изъ пробъ пищевыхъ продуктовъ взятыхъ, на рынкѣ не спеціалистами, оказались забракованными отъ 8,6 до 18,4%, а взятыхъ спеціалистами отъ 33,9 до 61,7%.

Для успѣха дѣла надзоръ, поручаемый ограниченному штату лицъ со спеціальными назначеніями, будетъ имѣть несравненно большее значеніе и дастъ лучшіе результаты, чѣмъ надзоръ осуществляемый лицами, исполняющими въ числѣ другихъ и эти обязанности. Если для рыночнаго надзора будутъ поставлены лица со спеціальными познаніями, то при расширеніи дѣла можно будетъ увеличивать штатъ низшихъ санитарныхъ служащихъ, которые, обучаясь дѣлу надзора въ лабораторіи, могли бы работать на рынкахъ подъ руководствомъ старшихъ служащихъ-спеціалистовъ.

Такъ какъ фальсификація пищевыхъ продуктовъ принимаетъ все болѣе и болѣе утонченный характеръ и такъ называемая пищевая химія получила уже настолько сильное развитіе, что представляется изъ себя отдѣльную отрасль науки, то изслѣдованіе пищевыхъ продуктовъ въ лабораторіи должно быть поручено не всякимъ лицамъ знакомымъ съ манипуляціями химическаго анализа, а спеціалистамъ по указанной отрасли науки. Въ Европейскихъ Государствахъ врачи и фармацевты, занимавшіеся раньше изслѣдованіемъ пищевыхъ продуктовъ, какъ нынѣ во многихъ мѣстахъ Россіи, усту-

пили свои мѣста специалистамъ-химикамъ по изслѣдованію пищевыхъ продуктовъ, которые получаютъ теоретическую и практическую подготовку и сдаютъ экзаменъ по этой отрасли знанія въ высшихъ учебныхъ заведеніяхъ.

Помимо химиковъ, въ штатѣ лабораторіи необходимо имѣть и лица, которое производило бы бактериологическія изслѣдованія пищевыхъ и питательныхъ продуктовъ. Нуженъ также и необходимъ ветеринарный надзоръ за молочнымъ скотомъ въ цѣляхъ огражденія населенія отъ употребленія молока отъ коровъ, больныхъ туберкулезомъ, ящуромъ и другими болѣзнями и за торговлю мясомъ, — безъ такого надзора не должно попадать на рынокъ мясо, какъ изъ бойни, такъ и ни привозимое въ городъ изъ другихъ мѣстностей. Сопоставляя различные недочеты по вопросу о санитарномъ надзорѣ въ русскихъ городахъ за пищевыми продуктами, лица, близко стоящія къ этому дѣлу, высказывали слѣдующія свои соображенія.

Такъ, врачебный инспекторъ гор. Одессы А. Коршъ считаетъ необходимымъ: 1) болѣе подробное урегулированіе законоположеній по наблюденію за безвредностью съѣстныхъ припасовъ и напитковъ вообще; 2) назначеніе специально подготовленныхъ врачей, химиковъ и санитарныхъ агентовъ для надзора за пищевыми продуктами въ центрахъ ихъ торговли, на базарахъ, рынкахъ и т. п.; 3) объединеніе санитарныхъ мѣропріятій правительственныхъ и городскихъ санитарныхъ врачей, что дастъ имъ возможность удѣлять больше времени надзору за съѣстными припасами; 4) учрежденіе химическихъ лабораторій и санитарныхъ станцій, хотя бы только въ болѣе населенныхъ городахъ для спеціальнаго изслѣдованія пищевыхъ продуктовъ и 5) установленіе болѣе правильнаго санитарнаго надзора за съѣстными припасами и напитками не только въ городахъ, но и въ уѣздахъ.

Подобнымъ же образомъ резюмируетъ свой докладъ, читанный I-му съѣзду представителей кавказскихъ городовъ весною текущаго года, завѣдующій Тифлисской Городской Лабораторіей Г. Г. Алибеговъ. Онъ говоритъ: 1) для успѣшности санитарнаго надзора въ городахъ, необходимо на лицъ санитарнаго надзора возлагать обязанности только по отдѣльнымъ спеціальнымъ отраслямъ санитарнаго дѣла. Лица санитарнаго надзора за пищевыми и питьевыми продуктами должны быть знакомы съ технологіей производства пищевыхъ и питьевыхъ продуктовъ и съ методами изслѣдованія послѣднихъ.

2. Для успѣшной борьбы съ фальсификаціей необходимо уско-

рить издаше спеціальныхъ законовъ, преслѣдующихъ фальсификацію пищевыхъ продуктовъ.

3. Для успѣхности надзора за пищевыми и питьевыми продуктами, необходимо объединеніе дѣятельности санитарнаго надзора надъ рынками съ дѣятельностью Городской Лабораторіи, подъ руководствомъ послѣдней.

4. Желательно, чтобы города съ небольшимъ населеніемъ и бюджетомъ, не имѣющіе возможности имѣть у себя полную организацію санитарнаго надзора за пищевыми и питьевыми продуктами, поручали бы санитарныя изслѣдованія городамъ, имѣющимъ упомянутую организацію, входя съ ними въ особыя соглашенія.

Профессоръ В. Петріевъ, говоря о контролѣ надъ производствомъ пищевыхъ продуктовъ и надъ пищевыми веществами на мѣстахъ ихъ продажи, высказываетъ слѣдующее:

Контроль долженъ быть организованъ по губерніямъ, и въ какомъ либо изъ центровъ губерніи должна быть устроена аналитическая лабораторія, содержимая городскими и земскими средствами и обставленная образцово. Это будетъ центральная лабораторія, на обязанности которой, кромѣ контроля, должна лежать выработка нормъ санитарныхъ условій для жителей городовъ и селеній.

Уѣздныя аналитическія лабораторіи, меньшихъ размѣровъ, должны имѣть наблюденіе надъ пищевыми веществами, какъ своего города, такъ и всего уѣзда. Въ большихъ центрахъ, кромѣ того, должны находиться въ распоряженіи лабораторій химико-техники, которые были-бы обязаны по временамъ вмѣстѣ со спеціальными смотрителями или врачами обходить базары, заводы и фабрики и брать образцы для анализа.

Участіе химика въ этихъ обходахъ считается существеннымъ, такъ какъ только онъ можетъ быть вполне компетентенъ въ выборѣ образцовъ для изслѣдованія, кромѣ того, онъ можетъ иногда производить нѣкоторыя предварительныя испытанія и на мѣстахъ-же рѣшать несложные вопросы, чтобы не обременять лабораторію излишней и подчасъ безцѣльной работою. Въ селахъ агентами могутъ быть врачи, которые сомнительные продукты будутъ посылать въ одну изъ ближайшихъ лабораторій. Уѣздныя лабораторіи должны рѣшать всѣ вопросы самостоятельно, группировать анализированные ими продукты по тѣмъ формуламъ, къ которымъ они подходятъ, и передавать результаты въ такомъ видѣ агентамъ, облеченныхъ правомъ сноситься съ судебными учреждениями, функція послѣдней будетъ такимъ образомъ весьма облегчена, и имъ придется только огра-

начиваться постановленіемъ вердикта. Въ случаѣ, когда вопросъ окажется болѣе или менѣе запутаннымъ, уѣздная лабораторія должна будетъ послать образцы въ центральную со своимъ заключеніемъ, и дѣлу слѣдуетъ дать ходъ лишь послѣ заключенія, полученнаго отъ этой послѣдней лабораторіи.

Нѣтъ сомнѣній, что законоположенія противъ фальсификаціи не достигнутъ цѣли, если не будетъ организованъ повсемѣстно строгій контроль для обнаруженія нарушеній закона.

V. Городскія Лабораторіи.

Лабораторіи должны играть роль слѣдственной части, безъ которыхъ немислямо преслѣдованіе виновныхъ. Но здѣсь естественно является вопросъ: каковъ долженъ быть матеріалъ лабораторныхъ розысканій, на что должно быть обращено вниманіе при изслѣдованіи питательныхъ веществъ. Одни держатся того взгляда, что контроль долженъ быть санитарный, т. е. суду должно быть представлено только то, что служитъ нарушеніемъ санитарныхъ условий, иными словами—что можетъ грозить здоровью и жизни потребителя; по увѣренію ихъ, только это составляетъ фальсификацію. Другіе находятъ такой контроль одностороннимъ. Фальсификація не въ меньшей степени грозитъ нормальному развитію сельско-хозяйственной промышленности и экономическому состоянію всѣхъ производителей. Примѣръ изготовленія вина, не содержащаго ни одной капли винограднаго сока. По этому нельзя не согласиться съ мнѣніемъ Бруарделя, что продуктъ нужно считать фальсифицированнымъ, когда онъ содержитъ какое нибудь вещество, не отвѣчающее его природному составу или одно изъ веществъ, входящихъ въ природный составъ, находится въ количествѣ не нормальномъ. Вотъ почему является необходимость классифицировать весь матеріалъ, подлежащій изслѣдованію въ лабораторіяхъ, раздѣляя его на группы, характерныя по своимъ свойствамъ и проявленіямъ. При этомъ нельзя не придерживаться взглядовъ Полэна и Лаби, которые дѣлятъ матеріалъ для лабораторій на три большія группы, распадающіяся, въ свою очередь, на подгруппы. Эти группы суть: I. Фальсификація или порча питательныхъ продуктовъ, относящаяся къ химическому или механическому порядку. II. Порча питательныхъ продуктовъ біологическаго характера. III. Порча питательныхъ продуктовъ паразитарнаго порядка.

I. Фальсификація или порча перваго рода можетъ явиться и въ различныхъ видахъ: 1) когда питательный продуктъ измѣненъ

или испорченъ съ коммерческой цѣлью, съ цѣлью обмана прибавленіемъ постороннихъ продуктовъ; 2) сосуды, въ которыхъ приготовлено или сохраняется питательное вещество, сообщаютъ ему вредныя для здоровья свойства; 3) манипуляція или близость ядовитыхъ веществъ сообщили питательнымъ веществамъ ядовитыя свойства; 4) питательное вещество случайно было смѣшано съ посторонними веществами.

II. Въ порчѣ питательныхъ веществъ біологическаго порядка могутъ быть слѣдующіе случаи: 1) какое нибудь животное, назначенное въ пищу было откармливаемо или лѣчилося веществами ядовитыми, принятые яды могутъ перейти въ молоко, при чемъ не было времени для полнаго выдѣленія ихъ изъ организма, почему само животное сдѣлалось ядовитымъ, вполнѣ или только нѣкоторыми органами. 2) животное, падорванное, истощенное или больное, можетъ накоплять въ своихъ тканяхъ продуктъ дезассимиляціи—мукоманны, свойства которыхъ хорошо извѣстны; 3) наконецъ, по какимъ либо причинамъ извѣстное растеніе, обыкновенно, съдобное, дѣлается вреднымъ.

III. При порчѣ паразитарнаго характера можетъ случиться, что: 1) съдобное животное, растеніе и минералъ заражены крупными паразитами; 2) или же они заражены микроскопическими паразитами, при чемъ слѣдствіемъ могутъ явиться: а) броженіе, б) гніеніе и в) заразительныя болѣзни; все это въ свою очередь, обусловить: а) дѣйствіе самыхъ микроорганизмовъ, т. е. зараженіе, б) дѣйствіе ядовитое, которое они выдѣляютъ, т. е. отравленіе и, наконецъ, в) соединенное дѣйствіе обоихъ факторовъ; 3) пищевое вещество, зараженное соедѣствомъ или соприкосновеніемъ, сдѣлается проводникомъ, зарадышей.

Мы здѣсь не будемъ разсматривать проявленія перечисленнаго, встрѣчающіеся на практикѣ, а скажемъ еще два слова о значеніи самихъ лабораторій.

Въ послѣднее время многіе русскіе города взяли за устройство контрольных лабораторій, и нѣкоторые изъ нихъ работаютъ уже давно. Такъ, первая лабораторія была учреждена въ Одессѣ въ 1878 г. по почину проф. А. А. Вериги, который въ началѣ всѣ работы производилъ самъ лично, а впослѣдствіи лабораторія была передана городу. Въ 1882 г. была открыта Московская гигіеническая лабораторія, вслѣдъ затѣмъ—Петербургская и теперь во многихъ крупныхъ центрахъ, какъ-то: въ Тифлисѣ, Варшавѣ, Севастополѣ, Екатеринославѣ, Симферополѣ и др. существуютъ подобнаго рода учрежденія на

средства городскихъ управленій. Но въ сущности говоря, все дѣло пока въ зачаткѣ. Лабораторіи работаютъ по мѣрѣ силъ, средствъ и возможности, и контроль является не вполне удовлетворительнымъ. Такъ, продукты, забракованные въ одномъ городѣ, эмигрируютъ въ другіе, гдѣ этихъ лабораторій нѣтъ или гдѣ еще не успѣли обратить вниманія на фальсификацію, которая остается въ большой силѣ. Дабы уничтожить или, по крайней мѣрѣ сильно стѣснить распространеніе фальсификаціи, слѣдуетъ настоящее положеніе контроля совершенно измѣнить, расширивъ послѣдній и сдѣлавъ повсемѣстнымъ, ибо нынѣшняя фальсификація есть зло повсемѣстное, общественное, социальное, направленное противъ нормальнаго развитія сельскохозяйственной промышленности и продуктивности ея, противъ народнаго здравія, и затрагивающее коренные интересы самого государства.

Такая постановка дѣла можетъ быть когда нибудь и удовлетворяла дѣли, но теперь эти учрежденія, къ сожалѣнію, совершенно недостаточны. Слѣдовательно, теперешній контроль долженъ быть рано или поздно преобразованъ, и это преобразование должно выразиться въ учрежденіи цѣлой цѣпи лабораторій, въ устройствѣ которыхъ, по справедливости, должно принять участіе и правительство.

Мы не станемъ здѣсь описывать характеръ и организацію лабораторій русскихъ городовъ, а остановимся здѣсь на постановкѣ дѣла въ лучшей въ Европѣ Парижской муниципальной лабораторіи:

Пріемъ пробъ питательныхъ продуктовъ производится служащими въ лабораторіи, ведутся соотв. книги. Анализы раздѣляются на двѣ категоріи: одни качественные, а другіе количественные, причемъ первые—даровые, а вторые—платные. Отвѣтъ лабораторіи сообщается доставившему пробу слѣдующими словами: хорошій, сносный, плохой, невредный, плохой фальсифицированный или вредный. Количественные анализы даютъ понятіе о точномъ составѣ продукта.

Чтобы избавить публику отъ потери времени, полицейскіе комиссаріаты обязаны принимать пробы для дарового анализа, которыя передаются затѣмъ въ ближайшіе полицейскіе участки для доставки въ лабораторію. Этотъ же способъ доставки принять и для пробъ взятыхъ экспертами въ лабораторіи при посѣщеніяхъ ими торговцевъ. Кромѣ пробъ, доставляемыхъ публикою и агентами, лабораторія изслѣдуетъ а все тѣ продукты, которые посылаются префектурою, Парижскимъ акцизнымъ правленіемъ, администраціями, тюремъ, больницъ, школъ, армій и коммунъ.

Осмотры. Нѣсколько десятковъ агентовъ экспертовъ лабораторій, изъ которыхъ нѣсколько имѣютъ званіе полицейскихъ комиссаровъ, группируются по два, по три, въ нѣсколько секцій, которыя раздѣляетъ между собою весь Парижъ. Эксперты посѣщаютъ рынки и торговцевъ нитательными веществами, отбирая пробы послѣднихъ, которыя имъ кажутся подозрительными или на которыя было указано анализомъ пробъ, доставленныхъ частными лицами. При этихъ посѣщеніяхъ эксперты осматриваютъ и изслѣдуютъ пищевые продукты, выставленные для продажи, имѣя для этого при себѣ микроскопъ и ящикъ съ реактивами. При нахожденіи испорченнаго продукта они сейчасъ же его уничтожаютъ; если же продуктъ окажется фальсифицированнымъ, отбираютъ двѣ пробы, запечатываютъ, нумеруютъ и составляютъ протоколъ, подписываемый торговцемъ. Одна изъ пробъ анализируется въ лабораторіи, а другая сохраняется за печатью на случай контръ-экспертизы. Работа экспертовъ каждой секціи записывается ежедневно въ особую книгу, въ которой указываются также всѣ детали гигиеническаго состоянія посѣщенныхъ ими магазиновъ или заводовъ и рынковъ, а также отобранные пробы и уничтоженные продукты. Къ концу дня эксперты дѣлаютъ докладъ завѣдующему лабораторіей и получаютъ отъ него распоряженія на слѣдующій день.

Внутренняя организація. Всѣ пробы, какъ доставленные публикой въ полицейскіе участки и въ бюро лабораторій, такъ и отобранныя экспертами занумеровываются и записываются въ соответствующую книгу. Нумера отмѣчаются въ двухъ мѣстахъ на верхней сторонѣ этикетки, которая обрѣзывается такъ, чтобы на пробѣ остались номеръ и наименованіе пробы. Пробы съ этими указаніями поступаютъ въ лабораторію, и химику, производящему анализъ, остаются неизвѣстными имя и фамилія доставившаго продуктъ или торговца: и та, и другая остаются въ бюро. Вина сначала регистрируются спеціальными экспертами, мѣткіе которыхъ записываются противъ входящаго номера пробы; затѣмъ, пробы распределяются между химиками, которые должны приступить къ анализу въ тотъ же день. Хотя химики, въ случаѣ надобности, могутъ произвести всякіе анализы, но они специализированы: однимъ поручается анализъ вина, другимъ молока и т. д. и это единственное средство быстро получать вѣрные результаты и во время принять надлежащія мѣры. Результаты анализа химики записываютъ на особыхъ листахъ, имѣющихъ входящій номеръ и возвращаютъ въ бюро вмѣстѣ съ поступившею въ лабораторію этикеткою. Тамъ обѣ части этикетки вновь соеди-

няются, и аналитическіе листы сортируются и вносятся въ книгу. Бюллетени, предварительно подписанные, отрѣзываются и передаются лицамъ, доставившимъ пробы, или отправляются въ тѣ полицейскіе участки, откуда пробы поступили. Что же касается анализова отобранныхъ пробъ, то они переписываются и составляютъ вмѣстѣ съ протоколомъ, этикеткой и пр. дѣло, которое по провѣркѣ и подписаніи, передается въ секретариатъ для препровожденія въ судъ. Лабораторія не преслѣдуетъ—она изслѣдуетъ физически и химически чистоту, фальсификацію или порчу предметовъ, изслѣдованіе которыхъ ей поручено.

Работа Лабораторіи. Съ самаго основанія, лабораторія старалась многочисленными анализами установить составъ употребляемыхъ пищевыхъ веществъ вина, пива, сыра, молока, масла, кофе, шоколада и т. д., обращающихся на Парижскомъ рынкѣ. Кромѣ того она изучила слѣдующіе вопросы: 1) продукты фармацевтическія, употребляемыя въ парфюмеріи; 2) опредѣленіе свинца въ полудахъ, въ головкахъ сифоновъ, и въ спайкахъ коробокъ консервовъ; 3) обнаруженіе салициловой кислоты въ пищевыхъ веществахъ; 4) анализъ грязей канализацій; 5) обнаруженіе азотистыхъ соединений въ винѣ и пищевыхъ веществахъ; 6) состояніе пивныхъ насосовъ; 7) окраска игрушекъ, кондитерскихъ печеній и сироповъ; 8) пищевые консервы, окрашенные солями мѣди; 9) обнаруженіе трихивы; 10) изслѣдованіе молока дѣтскихъ рожковъ въ различныхъ мѣстахъ; 11) вліяніе корма на составъ молока; 12) анализъ питьевыхъ водъ, доставленныхъ разными муниципалитетами; 13) анализы продуктовъ индустриальныхъ, давшихъ поводъ къ спору относительно акциза; 14) анализъ газовъ, анализъ воздуха спаленъ и масса др.

VI. Законоположенія о фальсификаціи.

Касаясь вопроса о западно-европейскихъ и русскаго законодательства по фальсификаціи, мы не станемъ здѣсь излагать тѣ и другіе, а приведемъ лишь общую характеристику и общіеу ихъ.

Такъ, оцѣнка различныхъ системъ борьбы съ фальсификаціей, примѣняемыхъ въ Западной Европѣ заключается въ слѣдующемъ:

I. Съ технической стороны контроль надъ пищевыми продуктами лучше всего ведется въ Парижѣ, благодаря научному цензу контролирующіихъ чиновниковъ. Преслѣдованіе недобросовѣстныхъ торговцевъ обезпечивается англійскимъ закономъ, представляющимъ контроль надъ припасами и возбужденіе судебного преслѣдованія цѣлому ряду, независимыхъ другъ отъ друга, мѣстныхъ должност-

ныхъ лицъ. Наибольшими гарантіями юридическими обставленъ надзоръ за пищевыми продуктами въ Бернскомъ кантонѣ, гдѣ общинныя санитарныя комиссіи дѣйствуютъ подъ контролемъ правительственныхъ учреждений и властей.

II. Лучшими испытательными станціями считаются: Парижская муниципальная лабораторія, Саксонская центральная лабораторія и лабораторіи, состоящія при Баварскихъ университетахъ. Въ Континентальной Европѣ рѣшительное предпочтеніе отдается правительственнымъ и общественнымъ станціямъ, но въ Англии и частныя химики хорошо справляются со своимъ дѣломъ.

I. I. Наиболѣе полная уголовная репрессія за фальсификацію встрѣчается въ германскомъ законодательствѣ, которое преслѣдуетъ фальсификацію пищевыхъ продуктовъ даже въ томъ случаѣ, когда она не сопровождается ни вредомъ для здоровья, ни имущественнымъ ущербомъ для потребителя и усиленно наказываетъ за фальсификацію квалифицированную. Менѣе рѣшительнымъ характеромъ отличаются англійское и австрійское законодательство, ограничивающее понятіе о фальсификаціи пищевыхъ продуктовъ. Разсматривая же дѣйствующее русское законодательство и судебную практику, не трудно убѣдиться, что нормы уложенія совершенно недостаточны, чтобы успѣшно бороться съ быстро прогрессирующей фальсификаціей. Коренная ошибка заключается въ установленіи наказуемости за фальсификацію при условіи вредности ея. Моментъ причиннаго или могущаго быть причиннымъ вреда, несомнѣнно, играетъ и долженъ играть выдающуюся роль въ смыслѣ *усугубленія* наказанія, но существенно необходимо, чтобы законодатель провозгласилъ принципъ, въ силу коего фальсификація имѣетъ быть разсматриваема какъ самостоятельное преступленіе, независимо отъ вызванныхъ имъ послѣдствій. Фальсификація, должна далѣе, преслѣдоваться совершенно независимо отъ всѣхъ обманныхъ дѣйствій, которыми она сопровождается, и признаніе ея наказуемой лишь постолько, постольку она являетъ собой видъ мошенничества, должно быть всецѣло отвергнуто. Ставить обывателя приобретающаго жизненные припасы въ крайне тяжелое положеніе челоука, который долженъ при повседневныхъ явленіяхъ жизни проявлять постоянную осторожность, и показывать продавца фальсифицированнаго продукта лишь тогда, когда покупатель при достаточной осмотрительности не могъ замѣтить фальсификацію,—значитъ переносить совершенно не основательно центръ тяжести изъ одной области въ другую.

Такое перенесеніе ничѣмъ не можетъ быть оправдано ни съ

точки зрѣнія логической инструкции, ни съ точки зрѣнія цѣлесообразности, которая не можетъ и не должна быть оставлена безъ вниманія при формировкѣ вопроса, столь живо затрагивающаго существенные интересы народнаго здравія и благосостоянія. Отвлекаться отъ экономическаго фактора при осужденіи фальсификаціи—значить подходить къ разрѣшенію вопроса съ одной стороны и по необходимости притти къ недостаточнымъ и одностороннимъ выводамъ и заключеніямъ.

По словамъ извѣстнаго юриста помощника присяжнаго повѣреннаго О. Я. Пергамента, для нормальнаго и правильнаго разрѣшенія вопроса для усиленной борьбы съ фальсификаціей пищевыхъ продуктовъ существенно необходимо положить въ основу всего законодательства по этому предмету совершенно иной принципъ, болѣе соответствующій современнымъ условіямъ жизни и оборота и создать рядъ нормъ, приведенныхъ въ тѣсную связь своеобразной природой какъ самого проступка, такъ и условій его совершенія.

Дѣйствительно, опытъ европейскихъ государствъ показалъ, что общія положенія дѣйствующихъ законодательствъ не могутъ гарантировать надлежащаго успѣха въ борьбѣ съ фальсификаціей и, что для искорененія или ограниченія размѣровъ этого общественнаго зла требуются спеціальныя мѣропріятія, какъ-то: *законы*, которые содержали бы ясныя требованія относительно состава натуральныхъ пищевыхъ продуктовъ и соответственныя наказанія для нарушителей этихъ требованій, санитарно-полицейскій надзоръ для наблюденія за исполненіемъ закона и испытательныхъ лабораторій для изслѣдованія обращающихся въ торговлѣ пищевыхъ продуктовъ.

Въ силу такихъ соображеній, по инициативѣ извѣстнаго дѣятеля и специалиста по винодѣлію, редактора журнала „Вѣстникъ Винодѣлія“ и консультанта бывшаго Министра земледѣлія и государственныхъ имуществъ Россіи В. Е. Таирова лѣтъ 12—15 тому назадъ была организована коммиссія изъ специалистовъ-химиковъ и ученыхъ и практиковъ-юристовъ для выработки законопроекта о фальсификаціи пищевыхъ продуктовъ.

Предварительно были собраны матеріалы въ видѣ спеціальныхъ статей, мнѣній и соображеній, путемъ обращеній къ извѣстнымъ ученымъ и специалистамъ, которыми и руководствовались члены означенной коммиссіи.

Составители законопроектовъ руководствовались, само собою разумѣется, также опытомъ Западной Европы и сообразовались съ условіемъ русской жизни.

Проектъ закона о фальсификаціи пищевыхъ продуктовъ былъ разработанъ комиссіей весьма подробно съ приложеніемъ къ нему объяснительной записки.

Этотъ цѣнный сборникъ содержитъ въ себѣ: 1) постановленія и правила, касающіяся изготовленія и продажи пищевыхъ продуктовъ; 2) уголовные законы; 3) санитарно-полицейскій надзоръ и 4) исполнительныя лабораторіи (окружныя и участковыя лабораторіи).

Этотъ законопроектъ былъ направленъ въ подлежащее министерство. Всѣ собранныя г. Таировымъ статьи и мнѣнія, а также упомянутый законопроектъ съ объяснительной запиской, напечатанны въ книгѣ подъ названіемъ „матеріалы по вопросу о фальсификаціи пищевыхъ продуктовъ“.

Этими данными, между прочимъ, пользовался я при составленіи настоящей статьи.

Инж. А. С. Бабовъ.

Новая школа въ практикѣ Городскихъ Самоуправленій въ Германіи.

(Окончаніе).

III.

Прежде всего—здоровое, упругое и послушное приказаніямъ разума и воли *тѣло*.

Съ этой цѣлью постановка *школьной гигиены* доведена почти до виртуозности. Затѣмъ *практическое* обученіе личной и соціальной гигиенѣ; для этого—школьныя подвижныя игры, гимнастика, бани, спортъ, обученіе плаванію и экскурсіи.

Средствомъ *теоретическаго* обученія гигиенѣ служатъ естественныя науки и главнымъ образомъ *біологія*, проходящая въ V, VI и VII классахъ.

Что касается собственно *учебной постановки* дѣла, то первое требованіе Кершенштейнера—сокращеніе учебнаго плана со стороны количества и возможно основательное его прохожденіе въ отношеніи качественномъ.

Методъ обработки матеріала заключается въ томъ, что съ первыхъ-же ступеней обученія строго проводится развитіе *самостоятельной* работы учащагося, что вырабатываетъ въ немъ настойчивость и добросовѣтность.

А такъ какъ знанія, пріобрѣтенныя ребенкомъ посредствомъ книгъ, т. е. абстрактнѣй, неосновательны,—ему вужно конкретное содержаніе,—то на всѣхъ ступеняхъ народной школы строго проводится методъ *нагляднаго обученія*, понимаемый, однако, не такъ, какъ у насъ—обученіе по картинкамъ, (тамъ картинъ почти нѣтъ),—а учебнымъ средствомъ является дѣйствительность окружающая ребенка дома, въ школѣ, въ городѣ, на экскурсіяхъ. Картины-же употребляются рѣдко—развѣ при общемъ обзорѣ сдѣланныхъ уже наблюдений.

Присутствовать на такихъ *предметныхъ урокахъ*—удовольствіе даже для взрослыхъ. Однажды предметомъ обученія былъ электрической трамвай. Учительница привела дѣтей (7—8 лѣтъ) на малолюдную улицу, выбрала удобное мѣсто для наблюденія и сказала дѣтямъ: „Разсмотрите внимательно вагонъ, когда онъ будетъ проходить мимо насъ“.

Казалось бы, что такую несложную вещь, какъ вагонъ трамвая, мы всѣ отлично знаемъ, такъ какъ тысячу разъ онъ былъ въ нашемъ полѣ зрѣнія.

„Какого цвѣта вагонъ“? спрашиваетъ учительница послѣ того какъ прошелъ 1-й вагонъ. Это мы знали всѣ—голубой.

„Въ какой цвѣтъ выкрашены оконныя рамы“?

Отвѣты получились уже разные: кто говорилъ, что въ бѣлый, кто въ желтый, нѣкоторые совсѣмъ не обратили на это вниманія.

Подождали прохода слѣдующаго вагона оказалось—въ бѣлый.

„А сколько оконныхъ отдѣленій у площадки, гдѣ стоитъ кондукторъ“?

Опять разные отвѣты, опять провѣрка и т. д.

Урокъ продолжался минутъ 20 съ большимъ оживленіемъ и непринужденностью. Вернувшись въ классъ, дѣти нарисовали на грифельныхъ доскахъ вагонъ, кто какъ умѣлъ, а учительница при посредствѣ лучшаго рисунка произвела общую поправку.

Кершенштейнеръ соединилъ съ предметнымъ обученіемъ *рисованіе*, чтобы дать матеріалъ въ отношеніи развитія въ дѣтяхъ самостоятельности и возможность провѣрить пріобрѣтенныя впечатлѣнія.

Кромѣ рисованія въ младшихъ классахъ распространена *глинка* пройденныхъ предметовъ, но всегда *на память*. Глинка имѣетъ то преимущество, что позволяетъ исполнять групповыя, классныя работы и еще больше, чѣмъ рисунокъ интересуетъ дѣтей. Интересно было наблюдать, какъ въ одномъ классѣ дѣти исполняли изъ глины рельефъ острова Гельгоlanda (урокъ родиновѣдѣнія), въ другомъ

рельефъ двора съ принадлежностями для чистки и поливки улицъ (по гигиенѣ) какъ-то: метла, бочки, тачки и т. п.

Предметные уроки должны развивать въ ребенкѣ способность вдумчиваго наблюденія, обострять органы чувствъ, (остающіеся безъ употребленія при памятно-слуховомъ обученіи), какъ-то зрѣніе, слухъ, осязаніе, и т. д., что достигается довольно успѣшно и безъ напряженія уроками, подобными описанному (описаніе вагона).

На основаніи дѣйствительности и доступными наблюденіями стремятся также выяснить дѣтямъ и нравственныя понятія. Однажды во время одной прогулки учитель сдѣлалъ дѣтямъ, небрежно относившимся къ цвѣтамъ и травкѣ, (т. е. безъ толку рванымъ и швырявшимъ ихъ) полушутливо замѣчаніе, что трава „ist Ochsenbrot“, т. е. насущный хлѣбъ для рогатаго скота и поэтому надо къ ней относиться бережно.

Нѣкоторые дѣти съ изумленіемъ и вмѣстѣ вдумчиво повторили это слово и видно было, что это замѣчаніе учителя произвело на нихъ глубокое впечатлѣніе,—врядъ ли окрикъ или выговоръ имѣлъ бы болѣе положительный результатъ!

Вообще, развитіе въ дѣтяхъ любви къ природѣ и пониманіе ея законовъ служитъ Кершенштейнеру однимъ изъ главныхъ рычаговъ въ осуществленіи его воспитательныхъ задачъ, такъ какъ ни одинъ изъ учебныхъ предметовъ (какъ нѣм. яз., ариметика, исторія)—въ метеорологическомъ отношеніи не дасть тѣхъ преимуществъ для развитія въ ученикахъ наблюдательности, точности и терпѣливости въ работѣ, какъ естественныя науки. Съ другой стороны никакая другая дисциплина не поддается въ такой мѣрѣ наглядному обученію—другому основному требованію системы.

И въ Мюнхенской школѣ наглядность обученія проведена съ изумительной послѣдовательностью и щедростью: при всѣхъ школахъ устроены сады и огороды, за которыми ухаживаютъ сами дѣти и наблюдаютъ подъ руководствомъ учителя весь процессъ развитія растенія или цвѣтка,—затѣмъ усваиваютъ теоретически и зарисовываютъ на память въ тетради. Для знакомства съ животнымъ міромъ, кромѣ устроенныхъ при школахъ терраріумовъ, акваріумовъ, клѣтокъ и т. п., пользуются превосходнымъ зоологическимъ садомъ въ городѣ, центральнымъ школьнымъ ботаническимъ садомъ и систематическими экскурсіями въ окрестностяхъ Мюнхена.

Замѣчательно также то, что школьная программа не представляетъ собою нагроможденіе матеріала: „Главное, говорить Кершенштейнеръ, передать дѣтямъ методы мышленія и изысканія въ естест-

венныхъ наукахъ. Кто основательно изучилъ одно растеніе извѣстнаго типа, одного представителя той или другой группы, тотъ сумѣетъ разобраться и въ другихъ явленіяхъ этой группы“. Распределение учебныхъ часовъ по естествен. наукамъ слѣдующее:

Въ I и II кл.—3 часа въ недѣлю предметныхъ уроковъ.

Въ III и IV кл.—2 часа въ недѣлю родиновѣдѣніе.

Въ V, VI и VII кл.—по 2 часа въ недѣлю географія и біологія, затѣмъ физика—для мальчиковъ 4 ч. и для дѣвочекъ 3 ч. въ недѣлю.

Дальнѣйшее изложеніе программы покажетъ, что принято во вниманіе психика ребенка, выросшаго въ каменныхъ домахъ большого города.

Интересна въ этомъ отношеніи анкета, произведенная среди 120 ученицъ въ возрастѣ отъ 10 до 16 лѣтъ,—въ одной Гамбургской школѣ. 49 изъ нихъ никогда не видѣли, какъ вспахиваютъ поле, 58—пасущагося стада овецъ, 79—растущей на волѣ фіалки, 90—никогда не слышали соловьевъ, 89—не видѣли восхода солнца, 33—захода солнца.

Но и самый городъ, въ которомъ онѣ родились и выросли, они знали плохо; даже о самыхъ обыденныхъ вещахъ городскія дѣти порою имѣютъ самыя превратныя представленія.

Въ одномъ изъ младшихъ классовъ одинъ малышъ, послѣ посѣщенія ботаническаго сада сдѣлалъ радостное открытіе, что на свѣтѣ существуютъ фруктовыя деревья; и онъ тутъ же вывелъ заключеніе, что и мясо должно быть присылается изъ мясныхъ садовъ. На вопросъ учителя, гдѣ покупается говядина, отвѣтили всѣ—у мясника.

— А откуда достаетъ ее мясникъ?

— Съ бойнаго двора—знало большинство.

— А откуда оно доставляется на бойню?

Всеобщее молчаніе, пока, наконецъ одна дѣвочка не разрѣшила вопроса: „Von lieben Gott“—отъ Господа—Бога... Это только нѣкоторыя образчики, но они повторяются постоянно на урокахъ и географіи, исторіи, чтенія: постоянно убѣждаешься, что у дѣтей съ книжной выучкой нѣтъ конкретныхъ представленій и оперируютъ они пустыми для нихъ словами.

Остановимся на *программѣ по біологіи* въ Мюнхенской народной школѣ.

Курсъ V класса (простѣйшія и основныя явленія въ формѣ и образѣ жизни) распадается на слѣдующія задачи: 1) Основныя представленія изъ области позвоночныхъ (разсмотрѣніе нѣсколькихъ пред-

ставителей, наиболѣе извѣстныхъ). 2) Основныя представленія изъ области покрыто, сѣмянныхъ растений (тоже). 3) Основныя представленія изъ области минераловъ (тоже).

Въ VI классѣ—главная задача—простѣйшіе основные законы въ формѣ и образѣ жизни, распадается на слѣдующія: 1) Понятіе о химическомъ соединеніи (образованіе нѣкоторыхъ соединеній сѣры). 2) Основные опыты горѣнія въ воздухѣ и водѣ. 3) Составныя части воздуха и воды. 4) Свойства пламени и свѣчи. 5) Общій взглядъ на группу позвоночныхъ (дыханіе, питаніе, кровообращеніе, теплокровные и холоднокровные). Приспособленія, 5 классовъ позвоночныхъ, отношеніе ихъ къ человѣку, между собою, къ остальной природѣ. Посѣщеніе зоологическаго музея. 6) Жизнь насѣкомыхъ (нѣсколько представителей). 7) Общій обзоръ другихъ животныхъ (ракъ, паукъ, общій взглядъ на членистоногихъ). 8) Полезныя садовыя и полевныя растенія (нѣск. представителей). 9) Что пужно растенію для жизни. 10) Соли (нѣск. представителей).

Въ VII классѣ главная задача—взаимоотношенія въ области природы—распадается на слѣдующіе отдѣлы: 1) Въ лѣсу (нѣск. представителей и ихъ связь). 2) Въ полѣ (то-же). 3) На берегу (то-же). 4) Общій взглядъ на животный и растительный міръ (Жизнь, взаимоотношеніе, бактерии, сохраненіе и распространеніе рода). 5) Земная кора (главн. представители и основныя геологическія явленія). 6) Человѣкъ (важнѣйшее о строеніи тѣла, правилахъ здоровья, приспособленія со ссылкой на основные законы природы).

Проходя курсъ физики, Кершенштейнеръ подчеркиваетъ, что недостаточно сообщить дѣтямъ теоретическія знанія, ни даже продѣлать тотъ или иной физическій опытъ (который можетъ показаться лишь болѣе или менѣе интереснымъ или скучнымъ фокусомъ), но необходимо чтобы дѣти *сами* мѣрили, взвѣшивали, осваивались съ физическими приборами. Только при этомъ условіи можно дать основы научнаго мышленія, заключающагося во а) вдумчивомъ наблюденіи, б) въ сравненіи и провѣркѣ сдѣланныхъ наблюденій и в) въ приобрѣтеніи изъ набраннаго матеріала понятій и выводовъ.

Приученные къ такому мышленію они сумѣютъ впослѣдствіи сами разбираться въ жизненныхъ явленіяхъ, сохраняя возможную объективность—одну изъ наиболѣе цѣнныхъ въ человѣкѣ качествъ вообще,—безъ объективности нѣтъ справедливости.

Групповыя практическія занятія по физикѣ и химіи имѣютъ кромѣ того и воспитательное значеніе, какъ всякая совмѣстная *групповая работа*.

Въ самой же групповой работѣ проводится принципъ раздѣленія труда: одинъ мѣритъ, другой взвѣшиваетъ, третій вычисляетъ и т. д.

По окончаніи задачи производятъ обоюдную провѣрку, затѣмъ производится повѣрка между отдѣльными группами и выводится среднее.

Любо наблюдать, какъ учащіеся (13—14 л.) поглощены своей работой и какой порядокъ и дисциплина царствуетъ въ лабораторіи, а по окончаніи задачи сколько радости въ томъ, что задача рѣшена правильно и сколько желанія работать еще и еще! Тутъ сказывается весь смыслъ и вся прелесть *творческаго труда*.

Лабораторіи оборудованы скромно, но практично. У каждаго стола бунзеновская горѣлка, нѣсколько вѣсовъ, инструменты, сдѣланные самими учениками профессиональнаго отдѣленія; учитель съ учениками, кромѣ того, собираются разъ въ недѣлю и дѣлаютъ приборы изъ досокъ, палочекъ, веревокъ, пробокъ, проволоки, клея, стекла. . .

Школьные *мастерскія* также оборудованы отлично: ничего лишняго, но все необходимое для работы по обработкѣ дерева или металла.

Нѣкоторые посѣтители, осматривая мастерскія, лабораторіи, кухни, поля, сады и огороды, высказываютъ имъ радость или порицаніе, рассматривая вопросъ лишь съ технической точки зрѣнія, упуская или не понимая главнаго—*воспитательнаго* значенія этихъ работъ. Они не могутъ или не хотятъ заглянуть въ глубь вопроса. Посредствомъ ручного труда ученикъ приучается къ точности, добросовѣстности, терпѣливости, а совместная работа въ группахъ развиваетъ нравственность, взаимопомощь, солидарность.

Параллельно съ этимъ ученики организуются въ *самоуправляющіяся* группы, гдѣ индивидуальныя интересы уравниваются и каждый приучается подчиняться тѣмъ авторитетамъ, которыхъ свободно выбралъ самъ.

— „Не книга, говоритъ Кершенштейнеръ, не одно знаніе, а главное, умѣнье, творческій трудъ индивидуальный и совместный, не слѣпая дрессировка, а сознательная внутренняя дисциплина, *обоюдное довѣріе* учащихся и учащихся—должны лежать въ основѣ народной школы“.

Намъ остается познакомиться еще съ тѣмъ направленіемъ, которое Кершенштейнеръ придалъ въ народной школѣ *женскому* образованію.

IV.

Современныя экономическія и социальныя условія все чаще отрываютъ женщину отъ родного очага и ставятъ ее наравнѣ съ мужчиной въ необходимость служить обществу въ качествѣ сознательнаго гражданина. Поэтому существенной разницы между постановкой дѣла въ *женскихъ* и мужскихъ школахъ нѣтъ.

Кстати упомянуть, что раздѣленія на мужскія и женскія школы необязательно, и осталось оно по чисто вышшимъ причинамъ. Совмѣстное обученіе признано допустимымъ и въ нѣкоторыхъ участкахъ города оно осуществлено.

Также какъ и юношей, народная школа должна готовить дѣвушекъ въ будущемъ, какъ гражданокъ, по сообразуясь съ особенностями женской натуры и ея назначеніемъ хранительницы и воспитательницы рода, школа должна дать и подготовку къ несенію семейныхъ обязанностей.

И тутъ на первое мѣсто выступаетъ также забота о здоровомъ *физическомъ развитіи* дѣвушекъ.

Подвижнымъ играмъ, гимнастикѣ, плаванію, спорту, экскурсіямъ посвящается столько-же времени, сколько и у мальчиковъ.

Учебный планъ женскихъ школъ въ общемъ до V класса не отличается отъ такого-же въ мужскихъ.

Въ VI и VII классахъ обученіе физикѣ и химіи сокращается на часъ въ недѣлю въ счетъ обученія *руководствію*, которое поставлено систематически и должно служить не только практическимъ цѣлямъ, но и педагогическимъ, воспитать добросовѣстное отношеніе къ дѣлу, точность, аккуратность, терпѣливость. Было замѣтно, что дѣвочки занимаютъ этимъ трудомъ съ большой охотой и радостью: постановка дѣла такова, что въ нихъ вызванъ *интересъ къ работѣ* и творческія силы.

Ту-же *радость и живость въ работѣ*, странно сочетающуюся съ почти военной дисциплиной, наблюдаемъ въ школьныхъ *кухняхъ*, устроенныхъ для практическаго обученія хозяйству ученицъ VIII класса. Теоретическую подготовку онѣ получаютъ въ VI классѣ на урокахъ физики, химіи и біологіи; послѣдняя въ томъ-же объемѣ, что и у мальчиковъ; прохожденіе-же химіи въ VIII классѣ отличается тѣмъ, что удѣлено много вниманія пищевымъ продуктамъ съ точки зрѣнія ихъ химическихъ питательныхъ свойствъ. На урокахъ ариметики рѣшаются также практическія задачи изъ области хозяйства: вычисленіе расходовъ на опредѣленныя потребности, стоимость

отдѣльныхъ меню въ соотвѣтствіи съ ихъ питательностью, сравненіе стоимости и гигиенической выгоды разныхъ способовъ отопленія и освѣщенія; вычисленіе платы за работы; налоги, страхованія и т. д.

Посредствомъ практическаго обученія въ школьныхъ кухняхъ Кершенштейнеръ думаетъ достигнуть тѣхъ-же воспитательныхъ цѣлей, какъ и посредствомъ лабораторныхъ работъ и ручного труда вообще.

Дѣйствительно, школьныя кухни такъ организованы, что позволяютъ осуществить групповую и совмѣстную работу со строгимъ раздѣленіемъ труда съ одной стороны и взаимопомощью съ другой. Давая дѣвочкамъ необходимый въ хозяйствѣ практическій навыкъ, онѣ вмѣстѣ съ тѣмъ приучаютъ ихъ къ дисциплинѣ, аккуратности, чистоплотности, бережливости, умѣнью распредѣлять свое рабочее время. Онѣ научаютъ ихъ легко и радостно служить другъ другу, семьѣ, а современемъ и обществу...

Въ обязательныхъ дополнительныхъ школахъ дѣвочекъ знакомятъ съ основными требованіями *дѣтской гигиены* (питаніе, сонъ, уходъ за здоровымъ и больнымъ ребенкомъ, занятія и игры и т. п.) они посѣщаютъ дѣтскіе сады и ясли, выставки дѣтскихъ игрушекъ. Между прочимъ знакомятся съ уходомъ и за взрослыми больными подачею первой помощи и т. п. Обращается вниманіе дѣвочекъ на роль женщины, какъ хранительницы мира, приличія, эстетики, мягкости, — словомъ женственности (а не кокетства!) какъ въ семейной, такъ и въ общественной жизни.

Въ послѣднемъ классѣ дѣвушекъ знакомятъ съ социальными-политическими учрежденіями страны и современными экономическими условіями и требованіями.

Для женскаго спеціальнаго образованія въ Мюнхенѣ имѣются необязательныя дополнительные школы съ хозяйственными и коммерческими отдѣленіями, женская торговая школа и школа женскихъ рукодѣлій.

Женское образованіе Мюнхена является, дѣйствительно, народнымъ, такъ какъ въ среднюю школу (гимназію) изъ 4—5 кл. начальной школы переходитъ не болѣе 6—8% учащихся, тогда какъ изъ мужскихъ переходитъ въ гимназіи около 20—25%. Остальные 75% проходили *дополнительную профессиональную школу*, которая была Кершенштейнеромъ радикально реформирована. Раньше цѣлью ея было — укрѣпить въ молодежи приобрѣтенныя въ начальной школѣ знанія, такъ быстро исчезающія у 13—14 лѣтнихъ дѣтей при соприкосновеніи съ жизнью. Программа была поэтому обще-

образовательной: отчасти шли дальше въ изученіи Закона Божія, нѣм. яз., ариметики и т. д., отчасти повторяли уже пройденное. Посѣщалась эта школа крайне неохотно и въ ней царила мертвая скука, хотя занимались всего 3 часа въ недѣлю. Ученики увиливали отъ этой школы гдѣ и какъ могли, а родители и хозяева, относившіеся къ этой школѣ, какъ къ лишней и неприятной повинности, смотрѣли на это сквозь пальцы. Присутствуя на выпускныхъ экзаменахъ этой школы, Кершенштейнеръ былъ пораженъ ея плачевными результатами. „Учителя съ горечью искали исчезнувшихъ плодовъ своей работы, — головы дѣтей были пусты, какъ вылуженные мѣдныя котлы!“ . . .

Призванный на постъ городского совѣтника, онъ немедленно приступилъ къ реорганизаціи дополнительной школы. Его желѣзная энергія и организаторскій талантъ побѣдили трудности и препятствія этого грандіознаго предиріятія, а ихъ было не мало: глухое и открытое недовольство профессиональныхъ цеховъ, травля клерикальной партіи, громадныя затраты, потребовавшіяся для осуществленія его цѣлей.

Конечной цѣлью дополнительной школы Кершенштейнеръ ставитъ не пережевываніе приобретенныхъ въ начальной школѣ знаний, а закончить пачатое имъ трудное дѣло—*воспитаніе гражданина*. „Путь къ идеальному человѣку лежитъ только черезъ полезнаго человѣка“. „Прежде всего, говоритъ Кершенштейнеръ, надо быть хорошимъ работникомъ“. Сознаніе хорошо исполненной работы наполняетъ человѣка радостью, даетъ ему твердую почву подъ ногами, смыслъ и направленіе жизни. А такъ какъ юноши, посѣщающіе дополнительную школу, принадлежатъ къ *рабочему населенію* города, то школа должна притти къ нимъ на помощь въ пополненіи и систематизаціи тѣхъ техническихъ знаний, которыхъ онѣ не получаютъ отъ мастера, у котораго работаютъ.

Отсюда — упячтоженіе дополнительной школы, какъ школы, общеобразовательной и великолѣпное оборудованіе *профессиональныхъ школъ* (см. выше) съ теорѣтическимъ и практическимъ обученіемъ. Такая специализація дополнительнаго образованія имѣетъ еще то громадное преимущество, что идетъ навстрѣчу, какъ выражается Кершенштейнеръ, „справедливому эгоизму“ учащихся. Идя этому „эгоизму“ навстрѣчу, удовлетворяя его, мы какъ-бы „хватаемъ ученика за волосы“, говоритъ Кершенштейнеръ, и можемъ вести его къ высшимъ цѣлямъ. Напрасно думать, что профессиональное образованіе суживаетъ, ограничиваетъ человѣческую личность. Рационально

поставляемое, оно даетъ базу для расширенія своего кругозора. Въ настоящее время каждая профессія, каждый ея членъ связанъ столькими нитями съ членами другихъ профессій, съ жизнью всего общества, что имѣется полная возможность расширить этотъ „эгоизмъ“ юношей, возбудивъ въ нихъ пониманіе и интересъ къ общественнымъ вопросамъ. Руководствуясь этими соображеніями, Кершенштейнеръ ввелъ въ 4-лѣтній курсъ профессионально-дополнительной школы слѣдующіе предметы обученія: 1) Специальное рисованіе и практическія работы въ мастерскихъ. 2) Изученіе машинъ, матеріаловъ и инструментовъ 3) Дѣловую корреспонденцію, счетоводство и веденіе книгъ. 4) Профессиональную гигиену; исторію ремесла и ремесленного цеха и 5) Гражданское право, Нѣмецкую литературу. Курсъ этотъ рассчитанъ на 8—10 часовъ въ недѣлю.

Въ 1910 г. въ Мюнхенѣ имѣлось 52 профессионально-дополнительныхъ школы и 12 общихъ, обслуживающихъ около 9000 учащихся.

V.

Однимъ изъ самыхъ большихъ вопросовъ школы является отсутствіе извѣстнаго кадра *педагоговъ*, которые могли-бы провести въ жизнь все то, что надо для оздоровленія школы.

Научиться быть хорошимъ педагогомъ очень трудно, надо имъ родиться, надо имѣть призваніе, иначе, при самомъ даже добросовѣстномъ отношеніи къ дѣлу, въ конечномъ счетѣ получится сухой формализмъ, лишенный души и того взаимоотношенія съ дѣтьми, которое рождается изъ любви къ нимъ. Понятно, что Мюнхенская школа предъявляетъ къ учащему персоналу громадныя требованія.

Народному учителю предоставляется самостоятельное мѣсто не ранѣе 26—27 лѣтняго возраста, т. е. послѣ 5-лѣтней теоретической и 7 лѣтъ *практической* подготовки. Но и тутъ его дѣятельность постоянно контролируется завѣдующими школой и школьной районной инспекціей.

Другимъ, чрезвычайно сильнымъ контролирующимъ факторомъ являются *правовое* положеніе ребенка и его родителей, весь *соціально-политическій* строй баварской жизни съ обезпеченнымъ посредствомъ свободы печати и слова—*контролемъ общества*. Незаконныя дѣйствія учителя, неисполненіе имъ своихъ обязанностей не могутъ долго оставаться скрытыми въ стѣнахъ класса и, обыкновенно, послѣ недолгихъ разсужденій ведутъ къ удаленію учителя школы. Если-же учитель на высотѣ своего призванія—ему обезпечены широкая

и цѣнныя права. Онъ завоевываетъ всеобщую любовь и уваженіе и въ глазахъ общества онъ занимаетъ очень высокое социальное положеніе.

Матеріальное положеніе учителя и его семьи обезпечено такъ, какъ нигдѣ. Въ 1910 году учитель народной школы получалъ отъ 1.200 руб. до 2.500 руб. въ годъ; завѣдующій школой получалъ 3.400 руб. въ годъ; директоръ проф.-дополнительной школы—3.600 руб. въ годъ. Послѣ 26 лѣтъ службы мюнхенскій народный учитель имѣетъ право на пенсію въ 1.800 руб. въ годъ, въ то время какъ въ Россіи директоръ гимназій получалъ лишь 800 руб. въ годъ пенсіи. Слѣдуетъ еще добавить, что, состоя членами Германскаго Учительскаго Союза, учителя народной школы приобретаютъ еще права матеріальнаго и моральнаго характера. Наконецъ, они получаютъ большое нравственное удовлетвореніе, благодаря тому, что Кершенштейнеръ за все время своей реформаторской дѣятельности обращался къ ихъ содѣйствію, призывая какъ отдѣльныхъ учителей, такъ и цѣлыя группы въ совѣщанія по народному образованію, прислушиваясь къ ихъ отзывамъ о практическихъ результатахъ проведенныхъ нововведеній, поручая разработку тѣхъ или другихъ вопросовъ и т. п.

Естественно, что такое отношеніе будить въ учителяхъ глубокой *интересъ къ своему дѣлу* и къ судьбамъ школы и, можно утверждать, что предпринятая грандіозная реформа народной школы не могла бы быть завершена съ такой быстротой (за 5 лѣтъ) и относительной легкостью, если бы учительскій персоналъ въ своемъ громадномъ большинствѣ не пошелъ бы навстрѣчу идеямъ Кершенштейнера.

А между тѣмъ эти реформы предъявили народному учителю новыя далеко не легкія *требованія*: во первыхъ учитель долженъ отнынѣ не только учить, но и *воспитывать* ребенка. Воспитывать же можно лишь создавъ соотвѣтственную воспитательнымъ цѣлямъ обстановку, о чемъ, какъ мы видѣли, щедро позаботился г. Мюнхень. Во вторыхъ „воспитывать“—это значитъ подавать дѣтямъ неустанно *личный примѣръ*.

И, дѣйствительно, легко можно убѣдиться, что мюнхенскій учитель въ исполненіи своего долга доходитъ почти до щепетильности, по отношенію къ своимъ обязанностямъ онъ добросовѣстенъ, точенъ и аккуратенъ. Отношеніе къ дѣтямъ отечески любовное и строго-справедливое. Словомъ, онъ во всѣхъ отношеніяхъ, всей своей личной жизнью, подаетъ примѣръ тѣхъ гражданскихъ доблестей, кото-

рия школа должна привить будущимъ гражданамъ свободаго правого государства.

Какъ бы блестяще не была, однако, организована школа въ городъ, она все же уберечь всецѣло ребенка отъ растлѣвающаго влiянiя города не можетъ. Современный городъ съ его пыльными и шумными улицами, каменными домами—казармами, сенсационной прессой, острой борьбой за существованiе—дѣлаеть людей взрослыхъ хмурыми, больными; могутъ ли противостоять всему этому дѣти съ ихъ хрупкимъ организмомъ?

Конечно, нѣтъ, и процентъ заболѣваемости дѣтей въ школьномъ и дошкольномъ возрастѣ достигаетъ ужасающей цифры. Поэтому стремленiе вынести школу за предѣлы города растетъ и, какъ на западѣ, такъ и въ Россii все чаще устраиваются на лонѣ природы школы для дѣтей слабыхъ здоровьемъ и отстающихъ.

Инициатива и тутъ принадлежитъ Городскимъ Самоуправленiямъ на Западѣ, и въ частности городъ Шарлоттенбургъ организоваль въ 1905 году такую школу въ лѣсу („Waldschule“).—Своей блестящей постановкой школа эта привлекла всеобщее вниманiе и въ настоящее время Германiя, Англия, Америка покрыты цѣлой сѣтью такихъ школъ.

Объ этомъ въ слѣдующей разѣ.

Г. Меффертъ.

Города Тифлисской губернии.

Въ очеркахъ, посвященныхъ обзору городовъ Кутаисской губ. (см. „Кав. Гор.“ №№ 7—8 и 9—10 тек. года), мною приведены данныя предварительнаго подсчета городской переписи 1917 г.; аналогичныя данныя служатъ основой и настоящей статьи. Подсчетъ материаловъ гор. Тифлиса произведенъ статистическимъ отдѣленiемъ Городской Управы (подъ руководствомъ П. М. Аргутинскаго) по той же программѣ, по какой получена предварительная сводка данныхъ Кутаисской губ., добавлено лишь подраздѣленiе на возрастныя группы примѣнительно къ запросамъ продовольственныхъ органовъ *). Перепись прочихъ городовъ Тифлисской губернии подсчитана въ

*) Гор. Тифлису нами будетъ посвященъ особый очеркъ.

Центральномъ Статистическомъ Комитетѣ, причемъ, за отсутствіемъ средствъ на сколько нибудь детальную разработку, Комитету пришлось ограничиться лишь учетомъ общей численности постоянного населенія съ подраздѣленіемъ послѣдняго по признаку пола и національности.

Не буду повторять здѣсь тѣхъ краткихъ соображеній по поводу городской переписи 1917 года, которыя имѣются въ упомянутыхъ прежнихъ статьяхъ; тамъ же интересующіеся могутъ найти объясненія терминовъ „постоянное“ и „временно-проживающее“ население *). Въ предлагаемыхъ ниже таблицахъ я счелъ не лишнимъ полностью привести соответствующія данныя Всеобщей Переписи 1897 года и „Кавк. Календаря“ 1917 года, для болѣе нагляднаго сопоставленія 3-хъ источниковъ.

Всѣ города Тифлисской губерніи разбиты мною на 3 группы 1) малые города (Ахалкалаки, Ахалдихъ, Гори, Душетъ, Сигнахъ и Телавъ); 2) гор. Тифлисъ; 3) новые города и поселенія (Абастуманъ, Боржомъ, Коджоры, Манглисъ, Михайлово, Хашури, Сурамъ и Цхинвали). По даннымъ переписи 1917 года городское населеніе губерніи скучивается слѣдующимъ образомъ (здѣсь и дальше я оперирую надъ постояннымъ, т. е. осѣдлымъ, кореннымъ населеніемъ):

I группа (малые города) . . .	46439 д. о. п. или	14,7%
II „ (гор. Тифлисъ) . . .	246910 „ „ „ „	77,9%
III „ (новые города) . . .	23184 „ „ „ „	7,4%
Итого		316533 „ „ „ „ 100%

Слѣдовательно, около 80% городского населенія губерніи скучено въ Тифлисъ, мощное экономическое значеніе котораго приводитъ, малые города на уровень скорѣе исключительно административныхъ центровъ. Отсюда — печать деревни, которая, какъ увидимъ ниже, рѣзко сказывается на динамикѣ населенія малыхъ городовъ.

*) Критическая расцѣпка различныхъ источниковъ современныхъ цифровыхъ свѣдѣній о городахъ Грузіи будетъ дана въ особомъ заключительномъ очеркѣ.

Динамика скученности населенія за 20½ лѣтъ (28 января 1897 года—25 июля 1917 года) видна изъ слѣдующей таблички (для сравнимости данныхъ, III-ю группу новыхъ городовъ оставляю въ сторонѣ):

	1897 годъ	1917 годъ
I группа (малые города)	57014 душъ о. п.— 26,6%	46139 душъ о. п.— 15,8%
II „ (Тифлисъ)	157446 „ „ „— 73,4%	246910 „ „ „— 84,2%
Итого	214490 „ „ „— 100%	293319 „ „ „— 100%

Итакъ, черезъ 20 почти лѣтъ послѣ Всеобщей Переписи мы видимъ уменьшеніе абсолютной численности населенія малыхъ городовъ на 10605 душъ о. п. и паденіе относительной величины ихъ съ 26,6% до 15,8%; въ то-же время Тифлисъ возросъ абсолютно и относительно. Однако, здѣсь приходится повторить, что перепись 1917 года произведена въ военное время и результаты ея могутъ быть сопоставляемы съ данными 1897 года лишь съ сугубой осторожностью, тѣмъ болѣе, что объ переписи выполнены въ существенно различные періоды года, не говоря уже о различіяхъ въ ихъ организаціи и т. д., и т. д.

Возьмемъ, поэтому, населеніе женскаго пола, какъ менѣе подверженное вліянію „возмущающихъ“ политическихъ и экономическихъ факторовъ:

	1897 годъ	1917 годъ
I группа (малые города)	24671 душа ж. п.— 27,0%	23196 души ж. п.— 15,0%
II „ (Тифлисъ)	63695 „ „ „— 72,1%	126913 „ „ „— 84,0%
Итого	88366 „ „ „— 100%	150109 „ „ „— 100%

Принявъ мѣры предосторожности, мы приходимъ, опять-таки, къ прежнему факту—падению относительнаго значенія малыхъ городовъ, какъ пунктовъ концентраціи населенія, въ пользу большаго города. Общеизвѣстно, что численность населенія, динамика послѣдняго опредѣляетъ собою и отвѣтственное движеніе экономическихъ факторовъ. Значитъ, Грузія даетъ подтвержденіе соответственныхъ демографическихъ и экономическихъ правильностей, что особенно рельефно выявляется изъ нижеприводимыхъ рядовъ:

Постоянное население о. п. Тифлисской губ.;

По переписи 1897 года.

Малые города *)	57044	или	5,8 ⁰ / ₀	} 22,2 ⁰ / ₀
Тифлисъ	157446	"	16,3 ⁰ / ₀	
Итого городское	214490	"	22,2 ⁰ / ₀	
Сельское	751500	"	77,8 ⁰ / ₀	
Всего гор. и сел.	965990	"	100 ⁰ / ₀	

По переписи 1917 года. Приростъ (абсол. п⁰/₀/₀-къ цифрамъ 1897г.).

Малые города.	69623	или	5,8 ⁰ / ₀	} 25,9 ⁰ / ₀	12579	или	22,0 ⁰ / ₀
Тифлисъ.	246910	"	20,1 ⁰ / ₀		39464	"	56,8 ⁰ / ₀
Итого городов.	316533	"	25,9 ⁰ / ₀		102043	"	47,6 ⁰ / ₀
Сельское.	908658	"	74,1 ⁰ / ₀		157158	"	20,9 ⁰ / ₀
Всего гор. и сел.	1.225.191	"	100 ⁰ / ₀	259201	"	26,8 ⁰ / ₀	

Раньше мы сравнивали цифры прироста населенія большихъ и малыхъ городовъ, беря одно только городское населеніе; теперь мы беремъ такъ-же сельское, а равно итогъ того и другого. Тѣмъ самымъ вопросъ переводится въ болѣе широкую плоскость, цифры же приобретаютъ большую устойчивость, ибо исключительныя условія 1917 года должны были повліять приблизительно одинаково на результаты переписи уѣздовъ и городовъ, слѣд., процентныя величины даютъ истинную картину явленій.

Выводы:

1) городское населеніе растетъ въ два слишкомъ раза быстрѣе сельскаго;

2) Тифлисъ растетъ въ 2½ раза быстрѣе малыхъ городовъ;

3) ‰ населенія малыхъ городовъ къ числу всѣхъ жителей губерніи за 20 лѣтъ остался безъ перемѣны (въ 1897. году 5,9⁰/₀, въ 1917 году 5,8⁰/₀);

4) тотъ же процентъ повысился вообще для городовъ съ 22,2⁰/₀ въ 1897 году до 25,9⁰/₀ въ 1917 году, а для Тифлиса съ 16,3⁰/₀ до 20,1⁰/₀;

5) ‰ сельскаго населенія унахъ съ 77,8⁰/₀ до 74,1⁰/₀.

Такимъ образомъ, подтверждая прежніе выводы, мы констатируемъ такъ-же фактъ концентрации населенія губерніи въ городахъ, хотя и медленной.

Что касается до національнаго состава городского населенія (см. таб. 2 и 3), то таковой за 20 лѣтъ претерпѣлъ слѣдующія изменения:

*) Сел. Шулаверы и Тіонеты вошли въ составъ сельскаго населенія; городское населеніе 1917 г. принято съ 7 новыми гор. поселеніями.

	Населеніе въ ‰ кѣ итогу по дан. городу:				
	Грузины	Армяне	Русскіе	Прочіе	Итого
1) Гор. Тифлисъ въ 1897 г.	26,4‰	29,75‰	29,80‰	14,25‰	100‰
„ 1917 „	25,8‰	33,16‰	28,11‰	13,0‰	100‰
Разница въ 1917 г.	-1,1	+4,17	-1,77	-1,25	

Процентъ грузинскаго, русскаго и „прочаго“ населенія упалъ, соотвѣтственно, на 1,1‰, 1,7‰, и 1,3‰; армянское населеніе возросло на 4,1‰.

2) Ахалкалаки, Ахалцихъ, Гори, Душетъ, Сигнахъ, Телавъ, и Тифлисъ въ 1897 г.	32,4‰	31,8‰	24,11‰	11,77‰	100‰
„ 1917 г.	28,4‰	35,15‰	24,12‰	11,20‰	100‰
Разница въ 1917 г.	-4,0	+3,77	+0,11	+0,2	

Замѣтно увеличилось, такимъ образомъ, соотношеніе въ пользу армянскаго населенія; наоборотъ, ‰ грузинскаго населенія, очевидно, въ малыхъ городахъ падаетъ еще сильнѣе, чѣмъ въ Тифлисъ. Остальныя группы народностей, если брать всѣ 7 старыхъ городовъ, сохранились въ прежней пропорціи.

Этими краткими замѣчаніями я заканчиваю свой обзоръ городовъ Тифлисскаго губ.; для лицъ, желающихъ пристальнѣе вникнуть въ суть дѣла въ приложенныхъ таблицахъ дается достаточный—въ намѣченныхъ рамкахъ фактической матеріалъ. Слѣдующіе очерки будутъ посвящены сводному обзору населенія городовъ всей республики и, отдѣльно, города Тифласа.

Приложеніе къ ст. А. Гончарова:

„Города Тифлисской губ.“

Таблица № 1.

Численность постоянного и времен.

проживающего населения по данным:

Поселения	1917 г. (одновременный перепись по июлю 1917 г. сел. и по июлю 1917 г. городов)			1916 г. («Кавказский вестник» 1917 г. сел. и в № 1 января 1916 г. городов)			1897 г. (одновременная всеобщая перепись 28 января)			Прирост (+) или уменьшение (-) постоянного населения за 20 1/2 года (28 янв. 1897 г. — июль 1917 г.)		
	Постоянн. насел.		Вр.-прож. насел.	Постоянн. насел.		Вр.-прож. насел.	Постоянн. насел.		Вр.-прож. насел.	Муж. пол.	Жен. пол.	Обоего пола
	Муж. пол.	Жен. пол.		Об. и.	Муж. пол.		Жен. пол.	Об. и.				
А. Старые города:												
2. Ахалкалаки	2601	2405	5006	3574	2952	6526	317	212	529	—	686	+ 214
1. Ахалцих	5037	5113	10150	12141	41027	23168	1379	923	2302	—	3661	— 5301
3. Гори	6118	6304	12422	7789	6313	14102	2541	1311	3852	—	139	+ 2048
4. Душет	612	685	1297	1037	209	81	82	14	1807	—	813	— 1353
5. Сигнах	4146	3944	7990	9743	7312	17055	358	219	577	—	67	— 1227
6. Телав	4129	4845	9574	5103	4375	9478	382	156	538	—	7425	+ 4987
Итого по новым городам	22243	23196	46439	30707	37016	72423	5058	3423	8481	—	33373	— 10005
7. Тифлис	113937	120912	246910	97937	63740	171687	91516	83563	175079	—	93751	+ 89464
Итого по семи старым городам	143240	159100	309340	137354	110756	244110	96574	86066	180640	—	125124	+ 78959
Б. Новые города посел.												
1. Абастуань	563	480	1043	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Боржом	1805	1719	3524	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3. Кожори	178	136	314	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4. Мянцхэ	711	673	1384	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5. Хашури-Михалово	3029	3093	6116	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Сураби	2914	2859	5773	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7. Цхинвали	2459	2374	5033	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Итого по семи новым городам	11660	11534	23194	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Итого по 13 городам городов	34693	34730	69423	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Всего по губернии	154590	161643	316233	—	—	—	—	—	—	—	23686	73577
											Общее увеличение числен. городского населения	109043

*) Население селений Куртагалури и Вардлегиани включено в данные 1897 г. и не включено в данные 1917 г.
 **) Предубыль Чагури и Пушраки вошли в данные 1897 г., но вошли в данные 1917 г.

Наличное население по переписи 1897., распределение по главн. национальностямъ.

Города	Грузины			Армяне			Русскіе			Всего насел. *)		
	Муж. пол.	Жен. пол.	Об. п.	Муж. пол.	Жен. пол.	Об. п.	Муж. пол.	Жен. пол.	Об. п.	Муж. пол.	Жен. пол.	
	Об. п.	Об. п.	Об. п.	Об. п.	Об. п.	Об. п.	Об. п.	Об. п.	Об. п.	Об. п.	Об. п.	
Ахалкалаки	285	43	278	2104	2032	4136	636	67	703	3232	2208	5440
Ахалцихъ	1740	1338	3578	4598	4442	9035	1353	227	1580	8579	6778	15357
Гори	3869	2563	6432	1168	916	2084	987	335	1322	6405	4861	10269
Душетъ	1101	506	1607	242	227	469	302	76	378	1745	821	2566
Сигнахъ	3144	3043	6187	1179	1357	2536	107	84	191	4492	4502	8994
Телавъ	5267	4556	9823	1620	1845	3465	383	117	500	7374	6550	13929
Тифлисъ	25194	16712	42206	27123	20010	47133	27177	20422	47599	95240	64350	159590
То-же въ %	—	—	26,1	—	—	29,5	—	—	29,8	—	—	100
Итого	40850	29261	70111	38029	30829	68858	30945	21328	52273	127072	89073	216145
То-же въ %	—	—	22,1	—	—	31,5	—	—	24,1	—	—	100

*) Для полученія цифръ „прочихъ“ национальностей слѣдуетъ вычесть изъ этой графы двинца первыхъ 3-хъ графъ.

Основные задачи земской агрономической работы.

(Продолженіе).

IV. Агрономическій персоналъ.

Переходя къ разсмотрѣнію длиннаго ряда мѣропріятій, направленныхъ къ оказанію населенію помощи въ дѣлѣ организациі хозяйства и поднятія производительности послѣдняго, необходимо, прежде всего, подробно остановиться на имѣющемъ кардинальное значеніе вопросѣ—о томъ персоналѣ, на который должна лечь вся эта крайне сложная и отвѣтственная работа. Важность этого вопроса очевидна само собою, такъ какъ все агрономическія мѣропріятія земствъ, естественно, должны имѣть отправной точкой приглашеніе соотвѣтствующаго персонала.

Во-первыхъ, интересно установить размѣры потребности земствъ въ агрономическомъ персоналѣ различныхъ категорій. Для того, чтобы подойти къ рѣшенію этого вопроса, придется сначала выяснитъ тотъ типъ агрономической организациі, который можетъ быть признанъ наиболѣе приемлемымъ въ мѣстныхъ условіяхъ.

Первоначальной формой земской агрономической организациі въ російскихъ земствахъ была организациі отчасти губернская, а главнымъ образомъ—уѣздная, но, по мѣрѣ развитія агрономическихъ мѣропріятій и ихъ расширенія, быстро выяснилась невозможность удовлетворительнаго обслуживанія цѣлаго уѣзда силами одного агронома. Вначалѣ дѣлались попытки разрѣшенія этого вопроса различными мѣрами палліативнаго характера—приглашеніемъ помощниковъ агрономовъ, агрономическихъ старостъ, инструкторовъ и т. п., но все подобныя мѣропріятія были вскорѣ осуждены, какъ влекущія за собою крайне нежелательныя послѣдствія: невозможность для уѣзднаго агронома фактически контролировать и направлять работу разбросанныхъ по всему уѣзду лицъ низшаго техническаго персонала влечетъ за собой необходимость представленія послѣднимъ значительной самостоятельности въ работѣ; въ результатѣ, лица, подготовленные лишь узко-технически, не обладающія ни достаточнымъ кругозоромъ, ни умѣниемъ ориентироваться во всей сложной структурѣ хозяйства,—въ силу обстоятельствъ ведутъ почти вполне самостоятельную работу, что не можетъ не отражаться пагубно на ея результатахъ. Во избѣжаніе развитія этого нежелательнаго явленія (получившаго названіе, „фельдшеризма въ агрономіи“) и въ цѣляхъ возможнаго приближенія къ населенію пастоя-

щихъ агрономовъ, а не замѣняющихъ ихъ сурогатовъ, зачастую приносящихъ лишь вредъ, земства Россіи стали на путь насажденія широкаго развитія, такъ называемой, *участковой агрономіи*. Плановое введеніе этого института относится къ началу девятисотыхъ годовъ, причемъ вначалѣ дѣло сводилось просто къ механическому раздѣленію уѣзда на 2—3 части, поздѣе-же дѣленіе на участки сообразовывается съ естественными и хозяйственными условіями участковъ, а практика первыхъ-же лѣтъ работы участковыхъ агрономовъ дала массу цѣнныхъ указаній относительно нормальной величины участка. Этотъ послѣдній вопросъ, отъ котораго, очевидно, зависитъ выясненіе числа участковъ въ уѣздѣ и который слѣдовательно, является базой для смѣтныхъ соображеній, подвергся самымъ оживленнымъ дебатамъ въ русской сельскохозяйственной печати, на земскихъ агрономическихъ совѣщаніяхъ и на сѣздахъ агрономическихъ работниковъ. Сложность этого вопроса обуславливается тѣмъ, что не представляется возможнымъ опредѣленіе размѣровъ участка на основаніи только учета подлежащей облуживанію площади или количества населенія, но безусловно необходимо принять также во вниманіе мѣстныя естественно-историческія и хозяйственно-экономическія условія, разстоянія между населенными пунктами, размѣры послѣднихъ, наличность и состояніе путей сообщенія, центры экономической жизни (базары и т. п.), степень развитія мелкихъ частновладѣльческихъ хозяйствъ и т. д. Въ качествѣ примѣра приведемъ данныя, положенныя въ основу выработки нормальной сѣти агрономическихъ участковъ Владимирскимъ губернскимъ земствомъ. Въ основаніе исчисленій положены слѣдующія данныя: одинъ участокъ долженъ обнимать въ среднемъ—1) площадь радиусомъ въ 15—20 верстъ, или около 1000 кв. верстъ, 2) сто селеній, 3) 125 общинъ, 4) 3.500 дворовъ, 5) 40.000 дес. удобной земли и 6) 1.250 дес. крестьянской запашки; число участковъ въ каждомъ уѣздѣ вычислялось на основаніи каждаго изъ шести названныхъ требованій отдѣльно и затѣмъ бралось среднее, причемъ вносились коррективы на основаніи данныхъ, не учитываемыхъ цифрами.

Жизненность и цѣлесообразность института участковой агрономіи въ Россіи лучше всего доказывается быстрымъ ростомъ его въ короткій промежутокъ времени: въ 1906 году участковая агрономія была только въ двухъ уѣздахъ (Новоузенскомъ и Одесскомъ), а къ 1913 году число агрономическихъ участковъ достигло почтенной цифры 1662, причемъ изъ 426 уѣздовъ всѣхъ сорока земскихъ гу-

берній участковая агрономія была введена въ 388 уѣздахъ или въ 91,1% ихъ числа *).

Для насъ представляетъ, конечно, первостепенный интересъ выясненіе вопроса—насколько принципъ участковой агрономіи является приемлемымъ и целесообразнымъ въ конкретныхъ условіяхъ сельскаго хозяйства Грузіи. Къ разсмотрѣнію этого вопроса мы теперь и обратимся.

Основная идея участковой агрономіи—необходимость приближенія агрономической помощи къ населенію—конечно, остается въ полной силѣ и здѣсь, вопросъ лишь въ принципахъ дѣленія на участки. Въ Грузіи съ этой цѣлью едва ли могутъ быть взяты за основаніе, цифровыя данныя относительно площади, числа селеній, количества земли и т. п., такъ какъ здѣсь особенно рельефно выступаетъ на сцену факторъ, не играющій особенно видной роли въ болѣе или менѣе однообразныхъ сельскохозяйственныхъ условіяхъ російскихъ уѣздовъ; этотъ факторъ—чрезвычайное разнообразіе природныхъ и хозяйственныхъ условій, крайняя пестрота отдѣльныхъ районовъ. Результатомъ этого является необходимость, при дѣленіи уѣзда на участки, считаться, прежде всего, съ естественно-историческими и хозяйственными районами, наблюдая чтобы на всемъ пространствѣ участка преобладалъ одинъ типъ хозяйства, что чрезвычайно облегчитъ организацию агрономической помощи, позволяя агроному концентрировать вниманіе на наиболѣе важныхъ для населенія отрасляхъ хозяйства и избавляя его отъ необходимости разбрасываться на обслуживаніе многочисленныхъ и разнообразныхъ второстепенныхъ для даннаго района отраслей.

Въ основу введенія участковой агрономической сѣти должны быть, слѣдовательно, положены данныя точнаго изученія естественныхъ и хозяйственныхъ условій каждаго уѣзда, введеніе—же участковой агрономіи до выполненія этой работы представляется нецѣлесообразнымъ и даже нежелательнымъ, въ виду того, что разъ созданную организацию, какъ бы она ни оказалась неудачна, ломать и перестраивать крайне затруднительно и вредно для дѣла. По тѣмъ же соображеніямъ надо признать нежелательнымъ введеніе такой сѣти участковой агрономіи, которая базировалась бы на мелкихъ земскихъ единицахъ—въ виду обязательнаго приуроченія агрономическихъ участковъ къ территоріямъ мелкихъ единицъ. Не надо забывать, что въ основу выработки распределенія уѣздовъ на мелкія

*) Морачевскій. Агрономическая помощь въ Россіи. Стр. 169.

единицы сплошь и рядомъ кладутся принципы и соображенія, имѣющіе весьма мало общаго съ тѣми требованіями, которымъ долженъ удовлетворить агрономическій участокъ и которыя изложены выше. Поэтому, построеніе агрономической сѣти на основѣ мелкихъ земскихъ единицъ должно быть рѣшительно отвергнуто, во избѣжаніе созданія ненормальной, несогласованной съ хозяйственными условіями сѣти, исправить которую впоследствии будетъ очень трудно. На этомъ вопросѣ пришлось остановиться нѣсколько подробнѣе потому, что уже теперь наблюдается у нѣкоторыхъ уѣздныхъ земствъ тенденція приурочивать агрономическіе пункты къ „теми“, въ силу соображеній, очевидно, матеріальныхъ. Конечно, мелкія земства вполне законно и основательно претендуютъ на оказаніе имъ уѣздными земствами агрономической помощи, но уѣздныя земства не должны приносить въ жертву матеріальнымъ соображеніямъ тѣ принципы, на которыхъ только и можетъ правильно базироваться нормальная агрономическая сѣть. Можетъ конечно, возникнуть вопросъ о необходимости передачи всей участковой агрономіи мелкимъ земствамъ съ тѣмъ, чтобы нѣкоторые изъ послѣднихъ объединялись въ группы, обслуживаемыя однимъ агрономомъ, но врядъ ли это можетъ быть признано своевременнымъ и целесообразнымъ уже теперь, когда „теми“ еще только начали строиться, когда они такъ бѣдны интеллигентными силами и такъ завалены организаціонной и повседневной текущей работой; при такихъ условіяхъ передача имъ земской участковой агрономіи была бы погубна для послѣдней, и, во всякомъ случаѣ, не гарантировала ея нормальнаго развитія.

Кардинальнымъ пунктомъ вопроса объ участковой агрономіи слѣдуетъ считать обезпеченіе этого института достаточнымъ количествомъ надлежаще подготовленнаго персонала. Поскольку дѣло касается собственно подготовки агрономическаго персонала, — это задача Правительства, которымъ приняты мѣры въ данномъ направленіи въ видѣ организаціи сельскохозяйственнаго отдѣленія Государственнаго Университета и организаціи двухгодичныхъ сельскохозяйственныхъ курсовъ Министерства Земледѣлія. Эти учрежденія, однако, только тотъ контингентъ лицъ, изъ котораго земства могутъ вербовать агрономовъ, но вопросъ въ томъ, насколько удастся отдѣльнымъ земствамъ привлечь къ себѣ на службу и удержать на этой службѣ агрономовъ. На этомъ вопросѣ стоитъ остановиться потому, что уже теперь извѣстны факты недолговременной службы агрономовъ въ земствахъ, основой чего является, чаще всего, матеріальная необезпеченность — низкая оплата труда, а иногда — тяжелая мораль-

ная обстановка работы, вызываемая недостаточнымъ пониманіемъ отдѣльными земствами задачъ земской агрономіи и агрономическаго персонала. Не подлежитъ сомнѣнію, что послѣдняя причина будетъ постепенно становиться все болѣе рѣдкой, такъ какъ земскіе дѣятели, столкнувшись лицомъ къ лицу съ земской жизнью (пока эта жизнь для нѣкоторыхъ земцовъ не является еще достаточно близко знакомой), быстро поймутъ всю роль агрономической помощи, какъ одного изъ лучшихъ и простѣйшихъ способовъ пропаганды земскихъ идей въ населеніи; въ то-же время первая причина—низкая оцѣнка труда агрономическаго персонала всегда будетъ причиной недолговременности службы агронома на данномъ мѣстѣ. Въ земской Россіи мы видимъ поразительные примѣры частой переменъ агрономами мѣстъ службы по причинамъ, главнымъ образомъ, матеріальнымъ. Такъ, во Владимірской губерніи, средняя продолжительность службы агронома выражалась, по даннымъ къ 1912 году, всего въ 23 мѣсяца; данныя 1910 года по 140 земствамъ опредѣляютъ среднюю давность пребыванія агрономовъ на службѣ въ три года. Результаты этого явленія очевидны: полезность данного агронома въ данномъ участкѣ возрастаетъ въ прямомъ отношеніи къ сроку его пребыванія здѣсь, такъ какъ изъ года въ годъ имъ накопляется знаніе мѣстныхъ условій и устанавливаются тѣсныя связи съ населеніемъ, новому же лицу надо потратить на то-же немало времени; кромѣ того, переходами агрономовъ нарушается цѣльность и планомѣрность работы. Одной изъ основныхъ причинъ этого нежелательнаго явленія въ Россіи признано отсутствіе въ деревнѣ, гдѣ долженъ жить агрономъ, помѣщеній, сколько нибудь соответствующихъ требованіямъ, предъявляемымъ культурнымъ человѣкомъ. Владимірское губернское земство прямо признало, что это обстоятельство способствуетъ массовому бѣгству агрономовъ изъ Владимірской губерніи, и, базируясь на необходимости бороться съ этимъ нежелательнымъ явленіемъ, въ качествѣ мѣры борьбы признало крайне желательнымъ возведеніе собственныхъ земскихъ построекъ для агрономическаго пункта и квартиры агронома. Московская Губернская Управа подходила къ этому же рѣшенію и съ нѣсколькими иной точки зрѣнія, которую стоитъ здѣсь привести: „Вопросъ о возведеніи для агрономическихъ пунктовъ собственныхъ построекъ приобретаетъ все болѣе важное значеніе. Многимъ участковымъ агрономамъ приходится жить въ невозможныхъ условіяхъ. Выборъ мѣстожителства опредѣляется, въ нѣкоторыхъ случаяхъ, не столько соображеніями о наиболѣе выгодномъ расположеніи данного пункта въ интересахъ обслу-

живація участка, сколько возможностью, найти хоть какое нибудь помещеніе. Агрономамъ негдѣ хранить инвентарь, нельзя правильно организовать зерноочищеніе и пр. Эти неудобства, прежде всего, конечно, отражаются на продуктивности работъ участковыхъ агрономовъ и являются одной изъ немаловажныхъ причинъ подвижности ихъ состава, въ значительной мѣрѣ обезцѣнивающей значеніе участковой агрономіи*)². Въ результатѣ цитированнаго доклада, Московское земство приступило къ осуществленію специальныхъ построекъ для агрономическихъ пунктовъ, исчисливъ стоимость всѣхъ необходимыхъ для пункта построекъ въ 12.000 рублей.

Помимо этого мѣропріятія, направленаго не только къ удержанію агрономовъ на мѣстѣ, но и къ созданію наиболее благоприятной обстановки ихъ работы, російскія земства стремились къ привлеченію агрономовъ установленіемъ специальныхъ системъ вознагражденія, въ видѣ періодическихъ прибавокъ къ жалованью за извѣстный промежутокъ времени—3 или 5 лѣтъ, въ размѣрѣ, въ среднемъ, 10% оклада. Полезность и целесообразность этой мѣры, а также ея несомнѣнная правильность очевидны, такъ какъ производительность работы агронома повышается пропорціонально времени его работы, а лучшая работа должна лучше и оплачиваться.

Очевидно, что и земствамъ Грузіи придется серьезно считаться, какъ съ недостаткомъ агрономовъ вообще, такъ и съ ихъ подвижностью, потому что условія жизни и работы въ мѣстной деревнѣ не лучше, а не рѣдко значительно хуже, чѣмъ въ Россіи. Надъ этимъ вопросомъ земствамъ слѣдуетъ подумать теперь же, при созданіи участковой агрономіи, чтобы сразу поставить этотъ институтъ на твердую почву и обезопасить его отъ тѣхъ минусовъ, которые только что были изложены.

Въ связи съ недостаткомъ въ Грузіи вполне подготовленнаго персонала для занятія должностей участковыхъ агрономовъ, возможно проявленіе земствами тенденціи замѣстить эти должности, хотя бы временно, лицами съ низшимъ и среднимъ образованіемъ; нѣкоторые земства даже стали уже на этотъ скользкій путь и создают суррогаты участковой агрономіи, пользуясь персоналомъ, завѣдомо несоотвѣтствующимъ своему назначенію, насаждая единогласно осужденный земской агрономіей Россіи „фельдшеризмъ“. Понять весь вредъ этого явленія можно лишь взвѣсивъ всю ту работу, которую

*) Доклады Московской Губ. Зем. Управы по экономическому отдѣлу за 1912 г.

долженъ выполнять участковый агрономъ: въ немъ сходятся всѣ нити сельскохозяйственной жизни участка, онъ долженъ правильно и надолго впередъ учитывать экономическую его жизнь и отношенія съ вышнимъ міромъ, иначе говоря—онъ долженъ быть организаторомъ и руководителемъ всей хозяйственной жизни участка. Очевидно, что для выполненія этихъ обширныхъ заданій совершенно недостаточно обладать известной суммой техническихъ знаній и навыковъ, но нужно еще имѣть способность ориентировки въ экономической структурѣ района и въ ея измѣненіяхъ, что возможно только лицу съ соответствующей научной подготовкой и уровнемъ интеллигентности, но недоступно технику, какъ бы совершенны ни были его техническія знанія.

Только что высказанное соображеніе, разумѣется, нисколько не умаляетъ роли низшаго агрономическаго персонала мастеровъ, практикантовъ, старостъ и т. п.—въ качествѣ вспомогательной технической силы. Напротивъ, агрономъ долженъ быть, по преимуществу, организаторомъ мѣропріятій, а отъ выполненія ихъ его слѣдуетъ, по возможности, освободить, перелавая ихъ на низшій персоналъ, работающій подъ руководствомъ и по указаніямъ агронома; этимъ можетъ быть достигнуто наиболѣе продуктивное использование знаній послѣдняго. Вопросъ объ обезпеченіи агрономическихъ участковъ вспомогательнымъ персоналомъ, слѣдовательно, также долженъ быть учтенъ земствами при обсужденіи схемъ участковой агрономіи. Особенно важно подчеркнуть знаніе института практикантовъ (студентовъ-сельскохозяйственниковъ), которые, помимо оказанія технической помощи агроному, получаютъ прекрасную практическую подготовку къ будущей сложной работѣ земскаго агронома.

Нѣсколько особнякомъ слѣдуетъ рассмотретьъ вопросъ объ инструкторскомъ персоналѣ по специальнымъ отраслямъ—объ инструкторахъ по садоводству, виноградарству и другимъ специальнымъ культурамъ, по животноводству, по борьбѣ съ вредителями и др. Обычная практика земской агрономіи не только Грузіи, но и многихъ губерній Россіи установила крайне ненормальное положеніе этого рода персонала: участковый агрономъ весьма часто не знакомъ съ техникой такихъ специальныхъ отраслей хозяйства (да и не можетъ быть знакомъ, въ виду ихъ многочисленности), и инструктора, состоя при немъ, фактически ведутъ работу почти, а не рѣдко и вполне самостоятельно, въ качествѣ специалистовъ въ своей отрасли, безъ всякаго контроля со стороны агронома. Создается тотъ же „фельдшеризмъ“, о которомъ уже говорилось выше. Избѣжать этого

нежелательнаго явленія, вредъ котораго очевиденъ, можно лишь созданиемъ органовъ, руководящихъ дѣятельностью инструкторовъ по каждой специальности, причемъ эти органы, очевидно не могутъ уложиться въ рамки участковой агрономіи, а должны быть, по меньшей мѣрѣ, уѣздными (уѣздные специалисты по отдѣльнымъ отраслямъ) или даже обнимающими всю земскую территорію — т. е. общеземскими, состоящими при земскомъ центрѣ, или правительственными. Ниже, при разсмотрѣніи задачъ земствъ въ отношеніи специальныхъ отраслей, намъ еще придется не разъ возвращаться къ этому вопросу.

В. Уваровъ,

Мѣстное самоуправленіе на Югѣ Россіи.

I. Итоги выборовъ въ городскія думы въ 17 городахъ Юга Россіи. II. Абсентеизмъ на выборахъ. Причины абсентеизма: общественная усталость, отходъ отъ политики и общественности; политическія условія Юга Россіи; бойкотистскія настроенія. III. Уродливости избирательной системы Добрарміи. Мажоритарный принципъ, лишеніе меньшинства представительства, избирательные округа и участки. IV. Политическая оцѣнка выборовъ. Побѣда цензовыхъ элементовъ и политическихъ друзей Добрарміи. Неловольство крайнихъ правыхъ. Призывъ къ разговору социалистическихъ думъ. Результаты выборовъ въ большихъ городахъ. V. Перспективы дальнѣйшихъ выборовъ. Призывавшіе къ „бездартійности“ радуются политическимъ побѣдамъ на выборахъ.

I.

Въ настоящее время представляется возможность подвести итоги и сдѣлать оцѣнку выборовъ въ городскія думы, полоса которыхъ прошла по всему Югу Россіи за исключеніемъ мѣстностей сравнительно недавно отвоеванныхъ у совѣтской власти. Въ моемъ распоряженіи имѣются цифровыя данныя о размѣрахъ выборовъ въ 17-ти городахъ Терекской и Кубанской обл., Ставропольской и Черноморской губер., и въ Крыму. Въ Харьковской, Херсонской и Кіевской губ. сейчасъ производится подготовительныя работы къ выборамъ, сроки которыхъ уже опредѣлены почти для всѣхъ городовъ.

Мнѣ бы хотѣлось представить сводную таблицу числа гласныхъ, избранныхъ отъ каждой группы избирателей. Но это возможно лишь въ очень грубой классификаціи. Можно, напримѣръ, провести грань между социалистическимъ и не социалистическимъ составомъ въ новозбранныхъ думахъ. Но несоциалистическая часть городскихъ гласныхъ очень далека отъ однородности входящихъ въ нее обществен-

но-политическихъ элементовъ. Здѣсь можно встрѣтить сложную гамму различныхъ политическихъ оттѣнковъ, начиная отъ такъ называемыхъ народныхъ социалистовъ и кончая опредѣленными буржуазными. Путанность въ классификаціи и невозможность ея детального дробленія вносятъ неопредѣленность терминологіи кандидатскихъ списковъ и группъ избирателей. Такія названія, напримѣръ, какъ „дѣловой списокъ“, „демократическій блокъ“, списокъ „квартирныхъ организацій“ и пр.—свидѣтельствуетъ лишь объ одномъ: что въ ихъ составѣ нѣтъ социалистовъ, но и только. Поэтому мы отмѣтимъ только то общее характерное, что рѣзко выступаетъ повсюду въ Добровольціи. При чемъ оговариваюсь, что свѣдѣнія взяты изъ добровольческихъ газетъ—другихъ інформаціонныхъ источниковъ сюда не поступало.

Въ 17 городахъ, о которыхъ мы имѣемъ кое-какія свѣдѣнія, прежде всего обращаетъ вниманіе полная апатія обывателей—голосовало отъ 7% (въ Новороссійскѣ) и до 25% избирателей, напримѣръ, въ Мелитополѣ, гдѣ абсентеизмъ превысилъ 75% и особенное равнодушіе къ выборамъ проявили рабочіе. Полная возможность выступать на выборахъ, повидимому, предоставлена была только крайнимъ правымъ и тѣмъ изъ Союзовъ (домовладѣльцы), политическія вождѣнія коихъ связываютъ ихъ воедино, вызывая выступленія en bloc. Поэтому и „побѣдили“ на выборахъ тѣ, коимъ по усмотрѣнію свыше предназначено было остаться въ побѣдителяхъ, а именно Союзъ домовладѣльцевъ, получившій: всѣ 24 мѣста въ думѣ и 19 кандидатскихъ въ Сочи, всѣ въ Моздокѣ, 35 изъ 40 въ Кисловодскѣ, 60 изъ 70 въ Майкопѣ, всѣ въ Мелитополѣ (въ союзѣ съ церковными приходами), въ Балаклавѣ, гдѣ прошли преимущественно греки, сторожилы-домовладѣльцы. Во Владикавказѣ былъ 1 списокъ дѣлового прогрессивнаго блока—мѣшанина изъ кадетъ, домовладѣльцевъ и множества различныхъ организацій и національныхъ группъ; прошли 35 домовладѣльцевъ, 14 кадетъ и отъ 1 до 6 отъ другихъ 10 группъ и Союзовъ. Въ Ялтѣ безпартійные правые изъ 50 мѣстъ получили 32; блокъ социалистовъ (с. д.?) съ профес. орган. 18; блокъ кадетовъ и с. р. ни одного мѣста.

Въ Севастополѣ боролись списки социалистовъ, домовладѣльцевъ и демократическаго блока, включающаго въ свой составъ партіи: кадетъ, нар. соц., с. д. группы „Единства“ и организаціи: Союзъ квартиронанимателей, союзъ инженеровъ, б. союзъ районныхъ попечительствъ, б. союзъ работниковъ по просвѣщенію, союзъ служащихъ въ правительственныхъ учрежденіяхъ, союзъ юристовъ. Въ ду-

му прошло 38 социалистовъ, 20 домовладѣльцевъ и 12 представителей демократическаго блока. Выборы отличались необычайнымъ абсентеизмомъ. Къ урнамъ явилось только 15% избирателей. Изъ 10 тыс. рабочихъ за социалистовъ голосовали только 2 тысячи.

Въ *Ставрополѣ* на выборахъ побѣдилъ списокъ партіи соц.-революціонеровъ. Изъ поданныхъ по шести избирательнымъ районамъ 3071 год. эс-эры получили 1068. Остальные голоса подѣлены между другими четырьмя списками: 5—по списку мѣщанъ, 5—домовладѣльцевъ, 7—по списку попечительствъ и 6—прогрессистовъ.

II.

Таковы итоги выборовъ. Первое, что бросается въ глаза при обзорѣнн закончившейся выборной кампаніи—это страшный абсентеизмъ, полнѣйшая апатія. Вотъ описаніе типичнаго дня выборовъ для всѣхъ городовъ Юга-Россіи—какъ они происходили въ Севастополѣ

„Сонно, уныло, тускло... Въ 9 часовъ утра открылись избирательные участки, но вотъ уже стрѣлка перевалила за 10, подходить къ 11— а до сихъ поръ пришли лишь 15—20 избирателей. Огромная часть голосующихъ приходитъ съ готовыми бюллетенями; привыкли на предыдущихъ выборахъ опускать записки въ конвертахъ и теперь просятъ конверты, но ихъ нѣтъ, записки опускаются въ урну безъ конвертовъ. Никакого оживленія, и такъ въ теченіе всего дня—шли отдѣльныя фигуры избирателей. Изрѣдка подходила группа изъ трехъ-четырехъ человекъ. И только къ вечеру нѣкоторые участки оживились“.

Публицисты изъ правыхъ лагерей не могутъ скрыть своего злорадства по поводу столь ярко выраженной „гражданственности“ российскихъ обывателей. Одинъ изъ нихъ, дѣлая оцѣнку результатовъ выборной кампаніи, пишетъ: „Наши демократы мечтаютъ о федеративной республикѣ. Какъ бы не оказалось, что даже манифестъ 17 октября для насъ слишкомъ прогрессивенъ?“

Они не хотятъ признать, что причины такой удручающей общественной пассивности видятся ими съ больной головы на здоровую. Конечно, значительная доля равнодушія къ выборамъ въ городскія думы должна быть отнесена за счетъ общей усталости, реакціи противъ недавнихъ политическихъ увлеченій, разочарованія и т. д. Но какихъ результатовъ отъ выборовъ можно ожидать тамъ, гдѣ царитъ политическій терроръ, гдѣ мало-мальски активныя личности проявляющія свой демократизмъ, изъемяются изъ обращенія, гдѣ не можетъ выходить на одна социалистическая и даже просто демокра-

тическая газета, вся печать находится подъ строгой военной цензурой, а мѣстами подвергается предварительной цензурѣ, гдѣ рабочія и демократическія организаціи разгромлены, гдѣ газеты отмѣчаютъ, какъ исключительныя явленія разрѣшенія на предвыборныя собранія и т. д., и т. д.

Извѣстный процентъ абсентеизма долженъ быть отнесенъ за счетъ такъ же бойкотистскихъ настроеній. Въ социалистическихъ и въ рабочихъ кружкахъ вопросъ о бойкотѣ выборовъ ставился опредѣленно и вызвалъ страстныя пренія. Резолюціи о необходимости принимать участіе въ выборахъ не ликвидировывали бойкотистскихъ настроеній въ массахъ, на которыхъ поражение въ основной политической борьбѣ съ реакціей совершенно обезцѣнивало возможность и цѣлесообразность частичныхъ побѣдъ на городскихъ выборахъ. Самая система избирательнаго права особаго совѣщанія, по которой производились выборы, вызвала принципиально отрицательное къ себѣ отношеніе. Все это способствовало тому, что социалистическія партіи и рабочія организаціи, лишеныя лучшихъ своихъ силъ и обезоруженныя отсутствіемъ своей печати, находясь подъ бдительнымъ надзоромъ военно-полицейской власти, не могли съ достаточной энергіей участвовать въ предвыборной компаніи, вести агитацію, организовывать широкія массы...

III.

На отдѣльныхъ примѣрахъ теперь практически выяснилось, къ какимъ дикимъ результатамъ приводитъ примѣненіе избирательной системы Особаго Совѣщанія при Добровольческой Арміи. Какъ извѣстно, въ основу этой системы положенъ принципъ мажоритарности, твердые списки могутъ видоизмѣняться избирателемъ какъ угодно.

Напримѣръ, въ Симферополѣ: 33036 гражданъ имѣли право принять участіе въ выборахъ городской думы, 5500 изъ нихъ явилось къ избирательнымъ урнамъ, но только 2240 фактически рѣшили судьбу думы, избравъ почти $\frac{2}{3}$ всего состава гласныхъ. При создавшемся положеніи вещей выборы въ Симферополѣ дали полную побѣду „демократическому объединенію за Единую Русь“, составившемуся изъ двухъ организацій „Союза возрожденія Россіи“ и „Национальнаго Центра“. Этому „демократическому объединенію“ удалось провести почти полностью свой списокъ (изъ 78 получилъ 72 мѣста), хотя имъ было всего получено около 40% всѣхъ поданныхъ записокъ. А социалистическій блокъ, за который было подано 1854 записки,

т. е. около 34% всѣхъ голосовъ, получили только 6 мѣстъ. Еврейская національная группа и татары, собравшіе вмѣстѣ около 1160 записокъ 20% всѣхъ поданныхъ голосовъ, не провели въ думу вовсе своихъ кандидатовъ.

Такимъ образомъ составъ думы далеко не соответствуетъ соотношенію поданныхъ голосовъ. Таковы результаты „незначительныхъ исправленій“ избирательнаго закона Временнаго Правительства, сдѣланныхъ Особымъ Совѣщаніемъ. Понятно, что при пропорціональной системѣ выборовъ итоги послѣднихъ представляли бы совершенно иную картину.

Однако, въ подобныхъ результатахъ выборовъ повиненъ не одинъ законъ. Какъ пишетъ газ. „Крымскій Вѣстникъ“, серьезную отвѣтственность за это несетъ городская управа, не пожелавшая разбить городъ на избирательныя округа вмѣсто избирательныхъ участковъ. При такомъ раздѣленіи на округа прошли бы кандидаты соц. блока въ 3 и 5-мъ участкахъ, гдѣ у нихъ имѣлось относительное большинство, въ 4-мъ участкѣ прошли бы татары, получившіе абсолютное большинство, и только въ 1 и 2 уч. побѣда сохранилась бы за „демократическимъ объединеніемъ“.

Анализъ выборныхъ итоговъ газета заканчиваетъ осторожнымъ замѣчаніемъ: „Мы полагаемъ, что даже горячіе сторонники мажоритарной системы должны будутъ признать, что результаты выборовъ въ Симферополь—далеко не нормальные“.

Вопросъ о всѣхъ этихъ техническихъ улучшенияхъ, которыя могли бы обезпечить наибольшую справедливость выборовъ, допускаемую закономъ Особаго Совѣщанія, обсуждался и обсуждается всѣми демократическими организаціями и социалистическими партіями, принимающими участіе въ выборахъ. Такъ, Одесскій Комитетъ р. с.-д. р. н. обратился въ гор. управу съ подробной докладной запиской, въ которой снова поддерживаетъ свой проектъ раздѣленія города по возможности на равныя по числу избираемыхъ гласныхъ округа, съ соблюденіемъ объединенія въ округи участковъ съ относительно однороднымъ социальнымъ составомъ и настаиваетъ на томъ, чтобы гор. управа, передъ принятіемъ окончательнаго рѣшенія по данному вопросу, снова подвергла бы вопросъ пересмотру.

Но въ большинствѣ случаевъ подобныя ходатайства отклоняются управами, силою состоявшими изъ назначенцевъ.

IV.

Переходя къ политической оцѣнкѣ итоговъ выборовъ въ городскія думы, мы видимъ, что почти повсемѣстно побѣда одержана цен-

зовыми элементами и политическими друзьями Добровольческой арміи. Только въ Севастополь (не считая Екатеринодара) социалисты заняли первенствующее положеніе въ думѣ. Но, повторяю, что несоціалистическая часть новыхъ думъ далеко не однородна по своему составу. Въ ней очень много элементовъ, находящихся между собою во враждебныхъ взаимоотношеніяхъ.

Общій итогъ все-таки ясно подчеркиваетъ, что вслѣдъ за политическими и общественно-дѣловыми позиціи на всемъ Югѣ Россіи заняты цензовыми элементами. И однако этотъ результатъ неудовлетворяетъ правые круги и группы, близкія къ командованію Добрарміи. Бойкая и вліятельная ростовская газета „Жизнь“, подъ заголовкомъ „Подготовка новой коммуны“ такъ расцѣпываетъ результаты выборовъ:

„Хуже всего, что именно въ большихъ городахъ, откуда всегда шли социалистическія директивы, эти разрушители одерживаютъ побѣды. Въ Севастополь мы уже наслаждаемся почти однородной социалистической говорильней, а въ Ставрополь блокъ социалистовъ-революціонеровъ и демократовъ оказался также во главѣ новаго самоуправленія. Нашъ корреспондентъ объясняетъ этотъ успѣхъ „недорѣзанностью“ мѣстныхъ избирателей и это конечно имѣетъ извѣстное значеніе.

Далѣе газета пишетъ:

„Производство выборовъ въ охваченной гражданской войной странѣ прежде всего — грѣхъ непростительный и врядъ-ли понятный. Кромѣ того, производство ихъ по закону, разработанному въ 1917 году—въ эпоху безсилія и анархизма власти, есть явленіе, меньше всего понятное въ наше время. *Ничтожныя измѣненія*, (курсивъ мой) сдѣланныя въ цисѣ времени пребыванія на мѣстахъ увеличеніемъ его до двухъ лѣтъ, отъ мѣстной анархіи никого не гарантируютъ. Скоро, повидимому, число социалистическихъ думъ увеличится еще Харьковомъ, гдѣ ведется откровенная социалистическая пропаганда— что то же—большевистская пропаганда“.

Съ свойственной ей рѣшимостью, газета немедленно предлагаетъ практическій выходъ изъ этого „пелѣнаго положенія“:

„Единственнымъ выходомъ изъ пелѣнаго положенія, когда въ тылу героической арміи, идущей на Москву, создаются новыя коммунистическія ячейки, есть немедленное изданіе въ порядкѣ чрезвычайнаго указнаго права закона о роспускѣ думъ, прошедшихъ по социалистическимъ спискамъ, и разработка министерствомъ внутреннихъ дѣлъ новаго избирательнаго закона“.

Надо сказать, что „Жизнь“ — не бульварная газета, а серьезный органъ, въ которомъ сотрудничаетъ рядъ видныхъ именъ изъ былой „либеральной“ российской интеллигенции.

Но если министерство внутреннихъ дѣлъ все же не рѣшается вступить на путь разгѣна немногихъ думъ съ социалистическимъ большинствомъ, то на мѣстахъ стараются использовать все для ликвидациі „новыхъ коммунистическихъ ячеекъ“. Безпроигрышное оружіе — опротестованіе выборовъ. Въ Севастополѣ, на примѣръ, по „Кр. Вѣст.“, домовладѣльцами подается протестъ на городскія выборы, при чемъ главнымъ пунктомъ нарушенія закона является то, что записки социалистическаго блока были напечатаны на пергаментной бумагѣ. Каковы результаты этого протеста — пока, къ сожалѣнію, неизвѣстно.

V.

Данныя о выборахъ городскихъ думъ въ 17-ти городахъ, приведенныя мною, могутъ считаться типическими для всей Добровольческой Россіи. Несомнѣнно, что въ крупныхъ городахъ, въ особенности гдѣ имѣются промышленные рабочіе (какъ Харьковъ, Екатеринославъ, Кіевъ) при самыхъ неблагоприятныхъ условіяхъ, если городскія думы не будутъ дѣликомъ захвачены социалистическими партіями, то во всякомъ случаѣ представители послѣднихъ займутъ въ думахъ положеніе крупныхъ фракцій. Правда, политическій фонъ Юга Россіи съ каждымъ днемъ покрывается все болѣе и болѣе черными оттѣнками, социальная и политическая сущность силъ, руководящихъ Добрарміей, выявляется все яснѣе и отчетливѣй. Это обстоятельство не можетъ не повліять на настроеніе тѣхъ, кто съ Добрарміей связывалъ надежды на возможность возстановленія демократическаго строя. Подобныя измѣненія могутъ разорвать и фронтъ различныхъ „демократическихъ объединеній“ и усилить фронтъ единыхъ социалистическихъ блоковъ.

Характерно вотъ что: во всѣхъ добровольческихъ газетахъ въ предвыборный періодъ раздавались истерическіе призывы къ „безпартійности“, къ необходимости проводить выборы подъ лозунгомъ „дѣлового спасенія городскихъ хозяйствъ“. Когда же выборы состоялись, то тѣ же самыя газеты полны радостныхъ выраженій по поводу того, что въ городскія самоуправленія прошли сторонники „Единой Недѣлимой Россіи“, что политическая физиономія городскихъ думъ не вызываетъ теперь особыхъ безпокойствъ. Рядъ новыхъ „безпартійныхъ“ и „дѣловыхъ“ думъ начали свою работу съ послышки при- вѣтственныхъ телеграммъ вождямъ Добрарміи, „освобождающимъ Россію отъ политическаго гнета совѣтской власти“.

Д. Корневъ.

Х Р О Н И К А.

Главный Комитетъ Союза Городовъ Республики Грузіи.

Исполнительное Бюро Главнаго Комитета съ 21 октября по 1 ноября имѣло 4 засѣданія, на которыхъ было рассмотрѣно 77 вопросовъ. По ходатайству секретариата Центр. Бюро профессиональных союзовъ объ оказаніи Народному Унив-ту денежной помощи въ суммѣ 50 тыс. руб.; постановлено ассигновать Тифлисскому Народному Университету 25 т. Постановлено участвовать въ фондѣ по снабженію рабочихъ и служащихъ на общихъ съ другими общественными организаціями условіяхъ. По докладу завѣд. медико-санитарнымъ отдѣломъ рѣшено командировать бактериолога д-ра Эліава въ Парижъ для работъ въ Пастеровскомъ институтѣ, съ сохраненіемъ присвоеннаго ему оклада и выдачей путевыхъ и командировочныхъ въ суммѣ, которая будетъ опредѣлена правительствомъ для отправляемыхъ за границу, молодыхъ людей. На рассмотрѣніе Коммерческаго Бюро передать докладъ тов. предѣдателя по вопросу о принятіи заказа Азербейджанскаго правительства на изготовленіе обуви. Утверждено распоряженіе президіума о принятіи Союзомъ Городовъ на себя части расходовъ по содержанію Центр. примирительной камеры въ суммѣ 1000 р. ежемѣсячно. Отказъ Тифлисской город. управы на ходатайство о сложеніи съ аптекарскаго склада 3% сбора постановлено обжаловать въ думу. Рѣшено установить командировочные въ предѣлахъ Респуб. 200 р. въ сутки, а для командировокъ за ея предѣлы—300 р.

Послѣдній № „Кавказскаго Города“. Во исполненіе постановленія II земскаго съѣзда, который послѣ доклада объ общеземскомъ печатномъ органѣ члена ред. коллегіи журнала „Кавказскій Городъ“ А. С. Бритневой поручилъ своему центру войти въ соглашеніе съ Союзомъ Городовъ для совмѣстнаго изданія названнаго журнала. Главный Комитетъ Земскаго Союза постановилъ: принять на себя половину расходовъ по изданію журнала. Сохраняя прежнее направленіе, журналъ будетъ выходить подъ новымъ названіемъ на двухъ языкахъ съ расширеннымъ земскимъ отдѣломъ. Редакторами отъ комитетовъ обонхъ союзовъ приглашены Леванъ Натадзе и А. С. Бритнева. Въ отвѣтственную редакціонную коллегію войдутъ по одному представителю отъ главныхъ комитетовъ обонхъ союзовъ.

Первый № журнала выйдетъ въ началѣ декабря и будетъ разосланъ подписчикамъ „Кавказскаго Города“ взамятъ декабрьскаго №.

Контрольный Отдѣлъ отмѣчаетъ, что при ликвидаціи сотрудниковъ, коимъ было ввѣрено разное имущество, Отдѣлу приходится встрѣчать препятствія при разрѣшеніи вопроса, все ли имущество сдано ликвидироваемымъ сотрудникомъ. Въ будущемъ для выясненія, все ли имущество сдано, чтобы не отвлекать на продолжительное время контролеровъ, Контрольный Отдѣлъ долагаетъ принять слѣдующія мѣры при ликвидаціи сотрудниковъ, или при передачѣ имущества однимъ лицомъ другому:

1) Образовать спеціальныя (ликвидационныя) коммисіи въ составѣ: лица, сдающаго имущество и принимающаго таковое, и представителя Контроля.

2) Вмѣнить въ обязанность означенной коммисіи помимо приемо—сдаточныхъ вѣдомостей составлять сравнительныя вѣдомости, опредѣленнаго образца.

Техническій Отдѣлъ. Въ концѣ октября завѣд. отдѣломъ техн. и предпріятій инженеръ А. В. Булгаковъ выѣзжалъ въ Поти для осмотра, совместно съ коммисіей, названной Д-томъ Путей Сообщенія, потійскаго городского марганцеваго элеватора. По изслѣдованіи исторіи вопроса объ этомъ элеваторѣ, условій ручной погрузки, марганца въ настоящее время и всестороннемъ техническомъ осмотрѣ сооруженія, признаю необходимымъ какъ можно скорѣе привести элеваторъ въ дѣйствіе въ интересахъ не только города и экспортеровъ, но и съ точки зрѣнія государственной, т. к. существующія условія нагрузки судовъ марганцемъ крайне вредно отзываются на экспортъ этого важнѣйшаго валютнаго товара.

Техническій Отдѣлъ командировалъ инспектора межевыхъ работъ инженера Н. Н. Соколова для принятія участія въ предпріятыхъ военнымъ вѣдомствомъ работахъ по измѣренію Тифлискаго базиса. Помимо огромнаго научнаго значенія этой работы, участіе въ ней Союза Городовъ дастъ возможность получить необходимыя основныя данныя для съемки плана гор. Тифлиса, что повлечетъ сокращеніе расходовъ по составленію этого плана не менѣе, чѣмъ на 100.000 руб., и значительно ускоритъ работу.

Въ типографіи Согора произведена новая установка 4-хъ электромоторовъ при 2-хъ ливневальныхъ, 1 спивальной и 1 рѣзальной машинѣ. Благодаря этому получилась возможность изготовлять въ день 6000 шт. ученическихъ тетрадей, которыя отпускаются городамъ земствамъ, учебнымъ заведеніямъ, обществ. организаціямъ и продаются въ магазинѣ Согора Городовъ по 1 р. 80 коп.

Устроены особый складъ технического имущества при Центро-складѣ. На складѣ имѣется различный строительный материалъ, полученный частью изъ 6. склада Попдоева, а главнымъ образомъ— полученный на началахъ товарообмѣна отъ Донскаго правительства: кровельное желѣзо—5 тыс. п., сортовое желѣзо, оцинкованное желѣзо, инструментальная сталь, гвозди, ведра черныя и оцинкованныя и т. д.

Изъ Германіи получены и поступили въ распоряженіе технич. отдѣла 6 тыс. электрическихъ лампочекъ для распредѣленія между городами.

Запасъ цемента, имѣющагося въ распоряженіи Тех. Отдѣла, обогатился полученіемъ 6 тыс. п. отъ Очемчирскаго город. самоуправленія; последнее приобрѣло большую партію цемента изъ матеріальныхъ складовъ черноморской ж. д. Изъ 45 тыс. пуд. цемента, имѣющагося въ распоряженіи Техн. Отдѣла, 35 тыс. п. оставлено Тифлисскому город. самоуправленію для сооруженія проектируемаго водопровода; остальнымъ городамъ предназначено 10 тыс. пудовъ.

Автомобильное движеніе Хони—Кутаисъ, Хони—Самтреди. 6-го поября Главнымъ Комитетомъ Союза Городовъ Республики Грузіи открыто автомобильное движеніе для перевозки пассажировъ Хони—Кутаисъ, Хони—Самтреди. Центр и база автомобилей находятся въ гор. Хони, гдѣ устроены гаражи для автомобилей. Ремонтная база помещается въ ремесленномъ училищѣ г. Хони, которое широко раскрыло двери своихъ мастерскихъ и предоставило все свои технич. приспособленія.

Все предпріятіе, числясь предпріятіемъ Главнаго Комитета С. Г., находится подъ вѣдѣніемъ и управленіемъ Хонскаго Городскаго Самоуправленія. Гор. Сам. Кутаиса и Самтреди организовали на конечныхъ пунктахъ продажу билетовъ и контроль.

Движеніе обслуживается четырьмя автомобилями „Фордъ“, обладающими въ одинъ конецъ 6 пассажировъ и одной машиной „Уайтъ“—12 мѣстной. Въ постоянномъ движеніи находятся четыре машины, а пятая резервная. Каждая машина дѣлаетъ по два рейса. Движеніе въ сторону Самтреди согласовано съ приходомъ и отходомъ поездовъ а Хони—Кутаисъ съ временемъ открытія и закрытія учреждений.²

По докладу лица командированнаго—Союзомъ Городовъ для открытія движенія, Кутаисскимъ земствомъ и Городекимъ Самоуправленіемъ приняты срочныя мѣры къ исправленію дорогъ и мостовъ, состояніе коихъ въ пѣкоторыхъ мѣстахъ не совсемъ удовлетвори-тельно.

Автомобили отходятъ: на Кутаисъ изъ Хони въ 7—7½ ч.; 12—12¼ ч., обратно на Хони—9½—10 и 2½ ч., на Самтреді: 7—7½—8 ч., 12—1 ч., обратно на Хони—8½—9, 11—11½, 2 и 3 ч.

Медико-Санитарный Отдѣлъ. Состоялось совѣщаніе фармацевтовъ—отъ Кр. Креста, Тиф. Гор. Аптеки и аптекарскаго Склада Согора для выработки новыхъ цѣнъ на медикаменты; опредѣлены основы для руководства при новой расцѣнкѣ. Выработанъ планъ снабженія медикаментами Аптекарскаго Склада Согора. Медико-Санит. Отд. Согора предполагаетъ принять на себя инициативу въ дѣлѣ культуры лекарственныхъ растений и собиранія дико-растущихъ лекарственныхъ растений; по этому вопросу ведутся переговоры съ Министерствомъ Земледѣлія. Въ городскія Управы посланы запросы о медикаментахъ, необходимыхъ для города на годъ съ тѣмъ, чтобы выписать изъ заграницы медикаменты разомъ для всѣхъ городовъ Республики по доступной для нихъ цѣнѣ; поставленъ вопросъ о разрѣшеніи Правительствомъ на вывозъ заграницу сырья и приобрѣтенія на вывезенное сырье медикаментовъ.

Приобрѣтено медикаментовъ на 113.668 руб. 45 коп. и отпущено изъ Апт. Склада городамъ на сумму 352.551 р. 28 к., разнымъ лицамъ и учрежденіямъ на 55.186 р. 83 к., сотрудникамъ и учрежденіямъ Союза Городовъ на 5262 руб. 36 коп., всего на 413.000 руб. 77 коп.

Дѣятельность городскихъ управленій.

Финансы. Нѣтъ рѣшительно никакихъ признаковъ, которые бы свидѣтельствовали, что городскія управленія изживаютъ періодъ острого финансоваго кризиса. Соотношеніе между расходами и могущими быть поступлениями таково, что всякое увеличеніе какой-либо части расходовъ для своего покрытія принуждаетъ органы мѣстнаго управленія значительно довышать стоимость услугъ городскихъ предпріятій, удовлетворяющихъ потребности населенія первой необходимости. Такъ, напримѣръ, обстоитъ дѣло съ вопросомъ объ увеличеніи на 40% жалованья служащимъ *Тифлск. город. управленія*, установленномъ съ 1 ноября по постановленію тарифной палаты. Докладъ по этому вопросу, представленный городской управою въ думу, на частномъ примѣрѣ вскрываетъ всю ненормальность положенія городского финансоваго хозяйства. Докладъ гласитъ:

Въ соединенномъ засѣданіи городской управы и бюджетно-финансовой комиссіи 7-го сего ноября было заслушано отношеніе тифлисской тарифной палаты отъ 5-го ноября о томъ, что тарифная палата, въ засѣданіи отъ 3-го ноября постановила произвести съ 1 ноября прибавку въ размѣрѣ 40% къ заработной платѣ всѣмъ рабочимъ и служащимъ тифлискаго городского самоуправления, на что потребуется за ноябрь и декабрь сумма въ 4.944.234 р. 80 коп. по нижеслѣдующему расчету въ мѣсяць: 1) городская милиція—637.237 р. 44 коп., 2) училищный отдѣлъ—345.295 руб. 72 коп., 3) водопроводный отдѣлъ—108.900 р. 3 коп., 4) сан.-врачебный отдѣлъ—314.747 руб. 12 коп., 5) канцелярія управы и думы—202.902 руб. 5 коп., 6) городской трамвай—666.800 руб., 7) всѣ остальн. отдѣлы и предприятия—196.235 руб. 4 коп. Итого 2.472.117 руб. въ мѣсяць, а въ два мѣсяца—4.944.234 руб. 30 коп. Что касается источниковъ, изъ которыхъ можетъ быть покрытъ означенный расходъ, хотя бы въ части, то таковымъ, по мнѣнію соединеннаго засѣданія, является гор. трамвай при увеличеніи тарифа, при чемъ было предложено 2 варианта. 1-й вариантъ—билеты въ 1 р. 50 к. увеличить до 2 руб., въ 2 руб. до 3 руб. По этому варианту доходность трамвая за ноябрь и декабрь мѣсяцы увеличится на 1.014.469 руб. 2-й вариантъ—билеты въ 1 руб. 50 коп. увеличить до 3 руб., въ 2 руб. до 4 руб. По этому варианту доходность трамвая за ноябрь и декабрь мѣсяцы увеличится на 3.772.835 руб. Город. управа высказалась за 1-й вариантъ, но при обсужденіи вопроса совместно съ бюджетно-финансовой комиссіей большинствомъ голосовъ было принято 2-й вариантъ, при чемъ новый тарифъ предложено ввести съ 10 ноября. Такимъ образомъ на покрытіе расходовъ по „9-й“ прибавкѣ, за счетъ увеличенія доходности городского трамвая, можетъ быть отнесено, въ зависимости отъ варианта 1.014,469 руб. или 3.772,835 руб. Что касается суммы въ размѣрѣ 637,237 руб. 44 коп., необходимой на „9-ую прибавку“ служащимъ милиціи, то если предположить, что 50% будетъ отнесено за счетъ государственнаго казначейства, о чемъ возбуждено соотвѣтствующее ходатайство, въ положительномъ разрѣшеніи котораго есть полная увѣренность,—эта сумма уменьшится на 318,618 руб. 72 коп., недостающая же для покрытія всего перерасхода по 9 прибавкѣ сумма, въ размѣрѣ 3.611.147 р. 8 к. (по 1 варианту) и въ размѣрѣ 852,781 руб. 8 коп. (по 2-му варианту) можетъ быть покрыта путемъ займа. При чемъ этотъ заемъ предложено произвести изъ суммъ санитарнаго сбора. Приведенный докладъ гор. управы дума утвердила. За послѣднее время въ тифлискую город.

скую кассу стали поступать крупныя суммы по окладнымъ листамъ санитарнаго сбора. Почти всѣ байки уже внесли причитающійся съ нихъ сборъ. Общая сумма поступленій санитарнаго налога уже перешла за 20 милл. рублей. Отдѣлъ сборовъ принимаетъ мѣры къ облегченію взноса налога и къ устраненію очередей, образовавшихся у кассы. Въ этихъ цѣляхъ дано распоряженіе о томъ, чтобы взносы, помимо центральной кассы, принимались также въ конторахъ городскихъ агентовъ по сборамъ. Город. управа завалена прошеніями объ уменьшеніи или разсрочкѣ налога. Большинство этихъ ходатайствъ отклоняется управой, въ виду того, что разсрѣдочніе городскихъ агентовъ по сборамъ не подтверждаетъ указанныхъ въ прошеніяхъ обстоятельствъ. Но санитарный налогъ не можетъ служить источникомъ покрытія различныхъ городскихъ расходовъ, т. к. онъ имѣетъ специальное назначеніе — улучшить чисто санитарно-гигиеническія условія города. Насколько тяжело финансовое положеніе *Кутаисскаго город. управленія* можно судить по тому, что тарифная палата уменьшила 35%-ную прибавку городскимъ служащимъ до 20%, мотивируя это свое постановленіе именно финансовой слабостью города. Затруднительно финансовое положеніе и *Сухумскаго городского управленія*, но управа однако, надѣется свѣсти смѣту на текущій годъ безъ дефицита. При обсужденіи вопроса объ исходатайствованіи у правительства займа въ 1 милл. руб., былъ заслушанъ докладъ о финансовомъ положеніи города. Смѣты за послѣдніе три года составить невозможно, цифры же за 18 и 19 годы свидѣтельствуютъ, что городъ кредитоспособенъ и сможетъ уплатить долгъ. Главныи источникъ доходовъ — это сборъ съ недвижимыхъ имуществъ, который составляетъ обычно 35% всего прихода. Въ этомъ году городъ его лишился изъ за переоцѣнки. Далѣе около 25% составляетъ содержаніе милиціи, средства на которое должно возвратитъ правительство, но городъ получилъ изъ текущемъ году всего 76 тыс. руб. Въ настоящее время задолженность города составляетъ около 800 тыс. руб., но въ будущемъ ожидаются большія поступления, такъ что финансовое положеніе города не внушаетъ серьезныхъ опасеній. Сухумская городская дума по этому докладу постановила командировать городского голову въ Тифлисъ для ходатайства о скорѣйшемъ полученіи долговъ правительства за продовольствіе войскъ и на содержание милиціи, а также о выдачѣ городу ссуды въ 200 тыс. руб.

Обязательное постановленіе о разгрузкѣ города Тифлиса. Образованная при М-вѣ Внутр. Дѣлъ, согласно постановленію

правительства республики, подъ предсѣдательствомъ министра—изъ представителей министерствъ юстиціи, труда и тифлис. городс. самоуправленія, совѣщаніе по выработкѣ мѣропріятіи къ устраненію продовольственнаго и жилищнаго кризиса въ г. Тифлисѣ, обсудивъ въ двухъ своихъ засѣданіяхъ 12 и 13 сего ноября вопросъ о способахъ, которыми могло бы быть облегчено хоть до нѣкоторой степени современное тяжелое положеніе г. Тифлиса въ продовольственномъ и жилищномъ отношеніи, нашло, что для достиженія-указанной цѣли въ рядѣ прочихъ мѣропріятіи общаго характера, долженствующихъ возстановить экономическое положеніе города, нынѣ же слѣдуетъ приступить къ разгрузкѣ гор. Тифлиса отъ элемента, не связаннаго съ городомъ опредѣленными занятіями и профессіею и изъ своей многочисленности усиливающего переживаемыя городомъ продовольственные и жилищныя затрудненія. Въ сихъ видахъ совѣщаніе полагало обязать выѣздомъ изъ Тифлиса въ опредѣленный срокъ прежде всего лицъ иностраннаго подданства, не имѣющихъ дѣловой связи съ городомъ, и семьи ихъ, при условіи проживанія главы семейства въ предѣлахъ республики, причемъ положеніе это распространить такъ же и на гражданъ Грузіи, удовлетворяющихъ приведеннымъ выше условіямъ. Принявъ, вмѣстѣ съ тѣмъ, что успешное осуществленіе указанной мѣры возможно лишь при своевременномъ освѣдомленіи административной власти домовладѣльцами, квартиронанимателями и др. о проживающихъ въ ихъ домахъ и квартирахъ гражданъ, намѣченныхъ къ выдворенію, совѣщаніе полагало установить сугубую отвѣтственность для домовладѣльцевъ, квартиронанимателей за несообщеніе ими или неправильное освѣдомленіе подлежащей власти о лицахъ, обязанныхъ выѣздомъ изъ Тифлиса въ силу устанавливаемыхъ правилъ. Полагая далѣе, что указанная мѣра должна быть проведена властью министра внутр. дѣлъ въ порядкѣ соответствующихъ обязательныхъ постановленій, совѣщаніе признало необходимымъ изданіе обязательнаго постановленія о разгрузкѣ г. Тифлиса отъ посторонняго элемента.

Во исполненіе сего и на основаніи постановленія правительства, Министръ Вн. Дѣлъ постановилъ:

1) Всѣ лица иностраннаго подданства, а также граждане Грузинской республики, не связанные съ г. Тифлисомъ домовладѣніемъ, опредѣленной торговой или промышленной дѣятельностью, а равно службою въ государственныхъ, общественныхъ или частныхъ учрежденіяхъ, обязаны покинуть г. Тифлисъ въ 2-хъ недѣльный со дня опубликованія настоящаго обязательнаго постановленія срокъ, при

чемъ иностранцамъ вмѣняется въ обязанность выѣхать въ указанный срокъ за предѣлы республики, а гражданамъ Грузии къ мѣсту своей приписки.

Примѣчаніе 1. Изложенное въ ст. 1 правило распространяется и на тѣхъ лицъ, кои, имѣя подлежащія свидѣтельства на право занятія торговлей и промыслами, не открыли соответствующихъ торговыхъ или промышленныхъ заведеній къ 1 ноября с. г.

Примѣчаніе 2. Отъ дѣйствія изложеннаго въ ст. 1 правила касательно выѣзта изъ г. Тифлиса изземлются безработные рабочіе, зарегистрированные биржею труда или профессиональными союзами до дня опубликованія настоящаго постановленія.

2) Семьи тѣхъ лицъ иностраннаго подданства, кои, являясь главными кормильцами семействъ, проживаютъ по служебнымъ или инымъ причинамъ внѣ предѣловъ республики, обязаны выѣхать изъ г. Тифлиса въ установленный ст. 1 настоящаго постановленія срокъ.

Примѣчаніе. При условіи проживанія главы семейства внѣ предѣловъ республики, служба въ предѣлахъ республики младшаго члена семьи не даетъ права на пребываніе семьи въ г. Тифлисѣ.

3) Домовладѣльцы, арендаторы-дѣльцы, отвѣтственные ихъ управляющіе, квартирананиматели, а равно содержатели гостинницъ, мебелированныхъ комнатъ, постоялыхъ дворовъ и пр. обязаны въ трехдневный со дня опубликованія настоящаго постановленія срокъ сообщить въ соответствующій комиссаріатъ свѣдѣнія о проживающихъ въ ихъ домахъ и квартирахъ лицахъ, подходящихъ подъ дѣйствіе сихъ правилъ.

4) Лица, имѣющія въ силу настоящаго постановленія право на проживаніе въ г. Тифлисѣ, обязаны въ предѣльный со дня республикованія сего постановленія срокъ выбрать отъ непосредственнаго ихъ начальства, если они состоятъ на службѣ, администраціи предприятий или же начальника милиціи свидѣтельства объ ихъ занятіяхъ и профессіи и предъъявить таковыя, какъ въ домахъ, такъ и на улицахъ, чинамъ милиціи и контролерамъ городской управы по первому ихъ требованію.

5) Въ случаѣ нарушенія настоящаго обязательнаго постановленія лицами, до коихъ оно относится, въ томъ числѣ домовладѣльцами, квартирананимателями и другими поименованными въ п. 3-мъ

настоящаго постановленія лицами, а равно выдавшими неправильныя удостовѣренія владѣльцами предпріятій, виновные въ томъ подвергаются въ административномъ порядкѣ взысканію штрафа до 10,000 р. или аресту на срокъ до 3-хъ мѣсяцевъ и сверхъ того выдворенію этаннихъ порядкомъ изъ предѣловъ республики, граждане же республики—выдворенію въ мѣста ихъ приписки.

Подписалъ министръ внутр. дѣлъ *Н. Рамшвили*.

Предварительно на засѣданіи Тифлиск. Город. Думы 10-го ноября городской голова сдѣлалъ слѣдующій докладъ о „разгрузкѣ“ Тифлиса.

„Я не касаюсь даннаго вопроса, говорить В. Г. Чхиквишвили, съ политической точки зрѣнія. Мнѣ хочется подойти къ нему со стороны чисто хозяйственной. Въ Тифлисъ проживаетъ огромное количество лицъ, ничего не производящихъ, ничего не создающихъ и ничѣмъ не связанныхъ съ городомъ. По самому приблизительному подсчету общее число этихъ лицъ равняется 100,000 чел. Если считать на каждыя изъ нихъ по $\frac{1}{2}$ фунта хлѣба въ день, выходитъ, что въ день на нихъ расходуется пятьсотъ пудовъ хлѣба. Но цифру эту надо увеличить въ нѣсколько разъ, такъ какъ всѣ эти лица въ большинствѣ случаевъ люди состоятельные, имѣющіе возможность жить въ хорошихъ условіяхъ, они мало въ чемъ отказываютъ себѣ и потребляютъ очень большое количество продуктовъ. Продовольственное положеніе постепенно ухудшается. Слабый урожай текущаго года показываетъ, что городъ Тифлисъ не можетъ рассчитывать на ввозъ хлѣбныхъ продуктовъ изъ сель, а ввозъ извнѣ безнадеженъ. Съ другой стороны городское самоуправленіе обязано принять мѣры къ прокормленію жителей города. Вотъ почему городская управа сѣнчаетъ и справедливымъ и своевременнымъ, выдвинуть вопросъ о выселеніи изъ города, исключительно исходя изъ общепонятныхъ хозяйственныхъ соображеній тѣхъ, кто ничего не создаетъ, мѣстнымъ жителемъ не является, ничѣмъ съ нашимъ городомъ не связанъ, въ то же время способствуя расходованію нашихъ хозяйственныхъ благъ.

Гласнымъ, пытавшимся подойти къ вопросу о выселеніи съ политической точки зрѣнія, Н. З. Эліава отвѣтилъ: „Мы касаемся этого вопроса весьма осторожно и въ данное время. Мы должны отчетливо подчеркнуть, что касаемся этого вопроса исключительно съ муниципальной точки зрѣнія, т. е. постольку, поскольку этотъ вопросъ заключаетъ въ себѣ вопросы о продовольствіи города. Мы

находимся въ чертъ блокады и по распоряженію Деникина запрещенъ ввозъ въ Грузію всякого рода товаровъ. Изъ Терской области Деникинъ воспретилъ ввозъ къ намъ зерновыхъ продуктовъ въ какомъ бы то ни было количествѣ, и Грузія вынуждена существовать исключительно своими продуктами, а сдѣлать это очень трудно. Мы думаемъ, что должны быть посланы бездѣльники безъ различія національности, а не безработные“.

Въ заключеніе городской голова говоритъ: „Вопросъ касается нашего физическаго существованія. Мы должны опредѣленно заявить, что къ намъ бездѣльники—иностранцы не пріѣдутъ. Касаясь расходовъ, городской голова заявляетъ, что управа не думаетъ создавать громадскаго аппарата съ большимъ штатомъ. Управа желаетъ воспользоваться для осуществленія этой мѣры существующимъ административнымъ аппаратомъ. Можно полагать, что большая часть лицъ, подлежащихъ высылкѣ сама оставитъ Тифлисъ, какъ только убѣдится, что соответствующій законопроектъ принятъ и утвержденъ“.

Дума единогласно одобряетъ предложеніе городского головы о разгрузкѣ Тифлиса и ассигновываетъ въ распоряженіе управы 25,000 рублей для этой цѣли.

Соціальная помощь. Завѣдующій отдѣломъ труда и общественнаго призрѣнія при городской управѣ Атабековъ-Тумасъ подѣлился свѣдѣніями о положеніи дѣла соціальной помощи населенію города и о планѣ дальнѣйшихъ работъ въ этой области: прежде всего тов. Атабековъ-Тумасъ остановился на ненормальной постановкѣ дѣла оказанія соціальной помощи населенію города. На этомъ поприщѣ работаетъ цѣлый рядъ общественныхъ организацій. Каждая изъ нихъ дѣйствуетъ на собственный страхъ и рискъ. Связи между ними нѣтъ нивакой, а потому онѣ въ концѣ концовъ и не достигаютъ своей цѣли. Такъ, напримѣръ, въ городѣ имѣется нѣсколько общественныхъ столовыхъ и чайныхъ, ставящихъ себя цѣлью доставлять дешевый столъ бѣднѣйшему населенію. Всѣ онѣ, за исключеніемъ столовыхъ, содержимыхъ за счетъ американскаго комитета, впадутъ довольно жалкое существованіе въ виду трудности постановки снабженія. Городская столовая за октябрь мѣсяцъ принесла дефицитъ въ 14 тыс. руб., отпуская всего 100 обѣдовъ въ день. Большинство продуктовъ покупалось ежедневно на базарѣ. Теперь удалось добиться того, что продукты для городской столовой выдаются съ городского продовольственнаго склада. Благодаря этому удалось значительно сократить дефицитъ, а въ будущемъ

вѣроятно удасться и вовсе уничтожить его. Городской управой принципиально рѣшено принять въ вѣдѣніе города столовую союза городов на Кировой улицѣ. Городское самоуправленіе, ставящее своей цѣлью созданіе сѣти питательныхъ пунктовъ, должно войти въ контактъ съ другими общественными организаціями, имѣющими уже свои столовые и чайныя, и вмѣстѣ съ ними выработать планъ работы. Городскимъ отдѣломъ труда и призрѣнія выдвигается проектъ созданія кооператива всѣхъ общественныхъ столовыхъ гор. Тифлиса. Кооперативъ этотъ сможетъ наладить аппаратъ снабженія столовыхъ дешевыми продуктами. Очень желателенъ былъ бы также контактъ съ питательными пунктами, открытыми на средства національныхъ совѣтовъ и бѣженскаго комитета.

Помимо вопроса о питательныхъ пунктахъ, передъ отдѣломъ стоитъ еще рядъ другихъ задачъ въ области оказанія социальной помощи населенію. Въ городѣ существуетъ рядъ дѣтскихъ приютовъ, а между тѣмъ улицы кишатъ нищими дѣтьми. Существующіе дѣтскіе приюты не встрѣчаютъ должной поддержки со стороны общественныхъ организацій. Такъ, напримѣръ, переулочная мастерская дидубійскаго дѣтскаго приюта страдаетъ отъ отсутствія работы, тогда какъ городская управа и правительственныя учрежденія могли бы ихъ снабжать работой. Передъ обществомъ стоитъ задача призрѣнія всѣхъ брошенныхъ дѣтей, открытія воспитательно-исправительныхъ приютовъ для дѣтей улицы. Очень мало сдѣлано также въ области призрѣнія инвалидовъ и увѣчныхъ, слоняющихся по городу въ поискахъ за кускомъ хлѣба. Всѣ эти задачи могутъ быть рѣшены только при энергичной совмѣстной работѣ всѣхъ общественныхъ организацій и при созданіи общаго руководящаго органа. Такой органъ, собственно говоря, уже существуетъ юридически нѣсколько мѣсяцевъ въ лицѣ попечительства социальной помощи, въ составъ котораго входятъ представители всѣхъ заинтересованныхъ организацій. Но фактически это попечительство еще не приступило къ работѣ. Городской отдѣлъ призрѣнія обратился къ этимъ общественнымъ организаціямъ съ предложеніемъ принять участіе въ работѣ попечительства социальной помощи, каковое и созывается на среду 12 ноября.

Въ области регулированія вопросовъ труда и въ проведеніи общей рабочей политики также ощущается отсутствіе общаго руководства. Такое руководство долженъ былъ бы взять на себя муниципальный органъ, пополненный представителями всѣхъ организацій, занятыхъ вопросами рабочей политики (профес. союзы, тарифная

палата, статистическія организаціи и т. п.) Предполагается создать такой органъ при думской комиссіи труда.

Для регулированія взаимоотношеній между городской управой и городскими служащими городская управа, по докладу завѣдующаго отдѣломъ признала необходимымъ создать при отдѣлѣ труда специальную комиссію, въ которую войдутъ представители служащихъ. Отдѣлу труда поручено детально разработать проектъ положенія этой комиссіи, ея состава и компетенціи.

Передъ отдѣломъ труда стоятъ нѣсколько неотложныхъ задачъ. Въ число ихъ входитъ пересмотръ обязательнаго постановленія о времени открытія и закрытія торговыхъ заведеній, о торговлѣ въ въ праздничные дни. Вторымъ изъ неотложныхъ вопросовъ является вопросъ о пересмотрѣ устава биржи труда, который, по мнѣнію новаго завѣдующаго отдѣломъ труда, въ рядѣ пунктовъ нуждается въ исправленіи. Компетенція ея, согласно уставу, слишкомъ широка; въ нее входитъ, напримѣръ, контроль надъ предлагаемой заработной платой и надзоръ за законностью сдѣлокъ.

Тов. Атабековъ-Тумасъ считаетъ также совершенно нецѣлесообразнымъ пунктъ устава, согласно которому биржа труда имѣетъ право изыскать средства для себя путемъ устройства лекцій и концертовъ. По мнѣнію тов. Атабекова было бы цѣлесообразнымъ возложить часть расходовъ (хотя бы и меньшую) по содержанию биржи и на представителей сторонъ, т. е. на союзъ предпринимателей и на профес. союзы. Биржа труда собственно бессильна выполнить свои прямыя задачи по регулированію рынка труда, т. к. она не является единственнымъ посредническимъ органомъ по найму. При многихъ профес. союзахъ имѣются свои бюро найма и даже городскія и общественныя учрежденія при наймѣ служащихъ обходятъ совершенно биржу труда. Наконецъ, существуютъ и частныя посредническія конторы. Многие заявляютъ, что не пользуются услугами биржи труда, т. к. не могутъ брать специалистовъ, руководствуясь только очередью. Это неудобство легко устранимо путемъ введенія болѣе тонкой квалификаціи предложенія труда. Необходимо также оживить иاریтетный комитетъ биржи труда, который фактически совершенно бездѣйствуетъ. Въ число неотложныхъ задачъ город. отдѣла труда входитъ созданіе специального справочнаго бюро для оказанія юридической помощи и выдачи разнаго рода справокъ. Затѣмъ необходимо возсоздать, существовавшій когда то въ Тифлисъ, „Домъ Трудолюбія“. Кромѣ этихъ отдѣльныхъ конкретныхъ вопро-

совъ дня —отдѣлу труда предстоитъ разсмотрѣть и рядъ общихъ вопросовъ по регулированию условій труда.

Школы и общія культурно-просвѣтительныя мѣропріятія. Вслѣдствіе финансоваго кризиса *Чиатурское городское самоуправленіе* принуждено было повысить плату за правоученіе въ городскихъ школахъ до 200 руб. въ годъ. Одновременно постановлено предоставить педагогическимъ совѣтамъ освобождать отъ платы за правоученіе 10% учащихся. Изъ вѣтшкольныхъ культурно-просвѣтительныхъ мѣропріятій Чиатурскаго гор. управленія необходимо отмѣтить постановленіе думы о постройкѣ народнаго дома имени Г. О. Здановича; для разработки вопроса избрана комиссія изъ 10 членовъ.

Упорядоченіемъ постановки учебнаго дѣла занято и *Зугдидское гор. управленіе*. По этому вопросу въ послѣднемъ засѣданіи думы былъ заслушанъ докладъ школьной комиссіи, въ результатъ котораго постановлено: 1) въ школахъ ввести предметную систему; 2) отъ учителей потребовать представленія программы занятій по каждому предмету; 3) пригласить учителя рисованія; 4) для постановки правильнаго санитарно-гигіеническаго надзора въ школахъ пригласить спеціальнаго врача; 5) обученіе въ первоначальной школѣ вести совмѣстно, а спеціальную школу для дѣвочекъ закрыть, т. к. тамъ учатся всего 13 дѣвочекъ; 6) отъ каждого завѣдующаго потребовать предьявленія ежемѣсячнаго отчета о ходѣ учебныхъ занятій, о пропускахъ учителями уроковъ и о причинахъ этого.

Вопросъ объ улучшеніи организациі управленія городскими школами разрабатывается въ школьной комиссіи и *Тифлискаго гор. управленія*, и уже разъ вносился въ думу, но не былъ разсмотрѣнъ. Тифлисская гор. управа ассигновала 261 тыс. р. на открытіе новыхъ школъ и параллельныхъ отдѣленій. Съ 1-го ноября грузинская римско-католическая Успенская школа переходитъ въ вѣдѣніе города.

А х а л ц и х ъ.

(Отъ нашего корреспондента).

Городъ Ахалцихъ въ настоящее время постепенно оправляется отъ результатовъ турецкаго нашествія. Восстанавливается дѣятельность городского самоуправленія, суда, налаживается городская милиція. Труднѣе всего ввести въ нормальное русло работу органовъ самоуправленія—думы и управы. Вслѣдствіе абсентеизма гласныхъ цѣлый рядъ основныхъ вопросовъ городской жизни остается нерѣшен-

нимъ,—такъ, напримѣръ, нѣсколько мѣсцевъ не утверждается контрактъ на сдачу городскихъ боенъ, не пополняется составъ управы и т. д.

Внѣшній видъ города вполне благопріятный: зданія цѣлы (за исключениемъ старой, грузинской части, гдѣ, вследствие бѣдствія жителей при приближеніи непріятеля, имѣли мѣсто грабежи и пожары); въ магазинахъ видны кое-какіе товары; функционируютъ учебныя заведенія.

И все-таки, въ цѣломъ, городъ производитъ гнетущее впечатлѣніе—разруха транспорта, общее разстройство экономической жизни, пронесшіяся военныя невзгоды сдѣлали то, что бойкій некогда торговый центръ, стоящій въ узлѣ шоссейныхъ дорогъ,—постепенно замираетъ.

Прилагаемый перечень фактическихъ доходовъ и расходовъ (смыты не имѣется)—даетъ понятіе о слабой пульсаціи органовъ городского самоуправления въ городѣ съ десяти тысячнымъ, по меньшей мѣрѣ, населеніемъ.

Бюджетъ: смыты на 1919 годъ не имѣется. Фактическій размѣръ доходовъ и расходовъ за 1919 годъ, къ 1 октября выражается въ слѣдующемъ:

Д о х о д ы:

Оцѣночный сборъ (недоимокъ)	13162 р. 11 к.
" " обладъ 1919 г.	24696 " 27 "
Итого	37858 р. 38 к.
Съ городскихъ земель и имущества	12836 " 93 "
Со скотобойни	10380 " — "
Съ керосин. резервуара въ Воржомѣ	2250 " — "
Сборъ съ промыслов. свидѣтельствъ	717 " 45 "
Штрафъ и пени	2350 " 62 "
Аренд. деньги за каравансарай Позоева	435 " 33 "
Санитарный налогъ	326 " 07 "
Съ городск. вѣсовъ и мѣръ	5212 " 65 "
Отъ продажи имущества скотопрігоннаго двора	3800 " — "
Отъ продажи жестяныхъ бидоновъ съ деревянными ящиками	26351 " — "
Отъ продажи дровъ	2014 " 50 "
За пастьбу скота на город. земляхъ	1524 " — "
Отъ казны на содержаніе милиціи	32900 " — "
Разныя мелкія случайныя доходы	10841 " 07 "
Итого	149808 р. — к.

Р а с х о д ы:

Содержаніе личнаго состава думы и управы	42926	р.	69	к.
Хозяйственные и канцел. расходы	2499	"	90	"
Содержаніе торговой полиціи	4228	"	65	"
Наемъ помѣщ. для город. самоуправ.	1000	"	—	"
Наемъ помѣщ. для войск. частей	13845	"	25	"
Содержаніе городской милиціи	42831	"	28	"
Канцелярскіе и хозяйственные расходы на милицію	2290	"	85	"
Санитарные расходы	1500	"	—	"
Освѣщеніе города	190	"	20	"
Содержаніе городской бойни	7152	"	—	"
Содержаніе и ремонтъ мостовыхъ	3341	"	—	"
Содержаніе училищъ	3000	"	—	"
Ремонтъ городскихъ сооружений	1000	"	—	"
Расходы по составленію избирательныхъ списковъ	8064	"	50	"
На покрытіе долговъ города	11021	"	—	"
Разные мелкіе расходы	12833	"	30	"
Содержаніе врачебнаго персонала	9245	"	33	"
Итого	167569	р.	95	к.

А. Г.

А х а л к а л а к и.

(Отъ нашего корреспондента).

Городъ Ахалкалаки въ періодъ турецкаго нашествія подвергся сильному опустошенію. Многіе жители, уходя, сами поджигали свои магазины и лавки. Другую часть, предварительно разграбивъ, сожгли жители окрестныхъ деревень,—по преимуществу, но не исключительно, татары; приложили руку и другія національности. Сами турки, насколько можно заключить изъ разсказовъ вернувшихся жителей, повидимому, ограничивались грабежомъ лишь наиболее цѣнныхъ и не громоздкихъ вещей. Пожаровъ-же и разрушеній они, вообще, въ Ахалкалакахъ не производили. Въ концѣ концовъ, городъ сейчасъ представляетъ собой груду развалинъ, среди которой тамъ и сямъ попадаются случайно уцѣлѣвшія зданія. Казармы, весьма многочисленныя и благоустроенныя, сохранились цѣтронутыми.

Теперь жители постепенно возвращаются на родныя нѣпелища, выламываютъ обгорѣлыя балки, устраиваютъ что-то вродѣ дырявыхъ

шалашей, въ нихъ живутъ и торгуютъ. Но съ наступленіемъ суровыхъ Ахалкалакскихъ морозовъ начнутся всѣ бѣдствія холода. Хорошо бы Союзу Городовъ прійти на помощь, организовавъ общежитія въ тѣхъ же пустующихъ казармахъ. Казна могла-бы помочь отпускомъ лѣса на постройки и дрова изъ близлежащей Вакуріанской дачи. Сажень кизяка стоила въ октябрѣ 1000 руб., сажень обгорѣлаго лѣса изъ разрушенныхъ зданій еще дороже.

Къ счастью, благодаря работѣ Американцевъ, вернувшимся бѣженцамъ не грозитъ голодная смерть: вереницы обозовъ непрерывно подвозятъ со ст. Боржомъ бѣлую муку. Получая паекъ (25 ф. на душу въ мѣсяцъ), бѣженцы зачастую находятъ болѣе выгоднымъ для себя бѣлую муку обмѣнять на кукурузную, полученную прибавь использовать для удовлетворенія другихъ нуждъ. Благодаря этому, въ Ахалкалакахъ фунтъ отличнаго бѣлаго хлѣба стоилъ въ октябрѣ 6—8 руб. Вообще, продукты тамъ сравнительно очень дешевы: сыръ 12—20 руб. ф., масло 25—35 р., мясо лучшаго качества 7—8 руб. Это объясняется тѣмъ, что сельское населеніе уѣзда, вслѣдствіе полнаго неурожая и отсутствія запасовъ, вынуждено распродавать скоть, что-бы имѣть возможность закупить хлѣба и сѣмянъ.

Нечего и говорить о томъ, что городское самоуправленіе не функционируетъ, земскіе выборы въ уѣздѣ пока не могутъ быть произведены и, такимъ образомъ, населеніе города и уѣзда расплелено, бѣдствія жителей не смячаются развитіемъ общественной самопомощи.

А. Гончаряницъ.

Очемчирн.

(Отъ нашего корреспондента).

По инициативѣ Очемчирскаго городского самоуправления съ 1 ноября прошлаго года въ Очемчирахъ была открыта на средства города мужская гимназія. Ввиду оторванности города отъ центра, педагогическій персоналъ не охотно соглашался служить въ Очемчирской гимназіи, посему и былъ набранъ составъ педагоговъ не особенно удачный. Желая поставить Гимназію на должную высоту, городское самоуправленіе рѣшило просить Министерство назначить опытныхъ работниковъ и обѣщало прибавить сверхъ существующихъ окладовъ еще 50%. Правительство на эту гимназію пока отпускаетъ въ годъ только 20,000 руб.

За отсутствіемъ достаточнаго педагогическаго персонала, зданія и проч., Очемчирскую женскую 4 классн. прогимназію и высшее нач. училище, согласно постановленія городской думы, объединили, при чемъ открыты параллельные національные классы. Преподавателямъ этого учебнаго заведенія рѣшено увеличить жалованье на 50% за счетъ города, учителямъ начального училища сверхъ получаемыхъ окладовъ уплачивается по 700 руб. каждому за счетъ городского самоуправленія. Подъ учебное заведеніе городскимъ самоуправленіемъ приобрѣтено зданіе, что обходится съ ремонтомъ болѣе 250,000 руб.

Въ городѣ идетъ работа по осушкѣ, устройству канавъ и мостовъ; въ послѣднее время для устройства городскихъ сооруженій, приобрѣтены нѣкоторые строительные матеріалы.

Ж.

Ланчхуты.

(Отъ нашего корреспондента).

Большимъ событіемъ въ жизни города является постройка электрической станціи, приобрѣтенной городскимъ самоуправленіемъ, въ г. Тифлисѣ. Въ настоящее время начата уже постройка стѣнъ зданія. Машины (3 двигателя) общей мощностью 90 силъ привезены въ Ланчхуты и уже установлены. Черезъ мѣсяць постройка будетъ готова, но тормозятъ дѣло домовладѣльцы, которые согласно постановленію думы, должны приобрести по одному столбу. Город. Управа приобрѣла лѣсопильные станки, и деревообдѣлочныя машины, доставленныя изъ Тифлиса въ Ланчхуты, въ окрестностяхъ котораго много лѣсовъ. Къ хозяйственно—коммерческой дѣятельности города надлежитъ отмѣтить усиленную работу городской лавки, которая по сравнительно доступнымъ цѣнамъ снабжаетъ населеніе разными товарами.

В. Лукаевичъ.

Снабженіе рабочихъ и служащихъ продовольствіемъ.

Проектъ положенія Правительствомъ Грузіи принять слѣдующій проектъ положенія объ организаціи снабженія рабочихъ и служащихъ:

1) Фондъ по снабженію рабочихъ и служащихъ находится въ распоряженіи Центральнаго органа по снабженію, подъ наблюденіемъ и отвѣтственностью котораго производится всѣ операціи по снабженію.

2) Непосредственная работа по снабженію возлагается на особое лицо, подчиняющееся Центральному органу по снабженію, въ составѣ коего учреждается отдѣлъ снабженія рабочихъ.

3) Закупка всѣхъ товаровъ производится черезъ Центральный органъ снабженія. Закупленные товары по полученіи передаются непосредственно распределительнымъ центрамъ, либо сдаются на храненіе въ склады бабковъ и общественныхъ организацій.

4) Для разработки вопросовъ распределенія при Центральномъ органѣ снабженія состоитъ бюро тарифной палаты въ составѣ двухъ представителей рабочихъ и 2-хъ работодательской фракціи тарифной палаты подъ предѣлательствомъ представителя министерства труда. Бюро выясняетъ характеръ потребностей рабочихъ, количество необходимыхъ товаровъ, время полученія, возможныя для рабочаго бюджета цѣны продуктовъ, порядокъ выдачи и проч. При несогласіи Центрального органа съ постановленіемъ бюро, вопросъ передается на разъясненіе правительства.

Распределеніе производится черезъ желѣзнодорожный продовольственный комитетъ, офицерское экономическое общество, кооперативъ „Возрожденіе“, союзъ кооперативовъ, городской продовольственный комитетъ и другія организаціи, которыя окажутся наиболѣе приспособленными.

6) Закупленные товары отпускаются рабочимъ и служащимъ по установленнымъ цѣнамъ за наличный расчетъ. Цѣны на товары утверждаются правительствомъ. Въ особыхъ случаяхъ правительство разрѣшаетъ отпускъ нѣкоторыхъ товаровъ въ кредитъ съ разсрочкой платежа на основаніяхъ разрабатываемыхъ бюро.

7) Правительство разрѣшаетъ въ исключительныхъ случаяхъ отпускъ нѣкоторыхъ товаровъ по цѣнѣ ниже себѣстоимости съ отнесеніемъ убытка за счетъ фонда.

8) Каждый 3 мѣсяца правительству представляется подробный отчетъ о дѣятельности по снабженію и состояніи суммъ.

Участіе тифлисскаго город. управленія. На службѣ Тифлисскаго городского управленія состоитъ около 4 тыс. раб. и служащихъ, такимъ образомъ размѣръ взноса городомъ въ фондъ снабженія равенъ 4 мил. руб. Управа возбудила ходатайство о продленіи срока взноса своей доли, и о внесеніи ея частями. Управѣ, въ лицѣ продовольств. отдѣла, поручено распределеніе нѣкоторыхъ предметовъ потребленія и съ 28 октября отдѣлъ приступить къ снабженію рабочихъ и служащихъ дровами.

Регулированіе заработной платы.

Повышеніе тарифовъ на 40%. По докладу завѣдующаго статистическимъ отдѣломъ при м-ствѣ земледѣлія о вздорожаніи жизни въ Тифлисѣ съ 1 іюня по 1 ноября на 39,4%, тарифная палата постановила увеличить заработную плату во всѣхъ отрасляхъ труда на 40%. Такой же докладъ былъ представленъ М. Н. Мандельштамомъ-Лядовымъ въ тарифную палату по вопросу о коэффициентѣ вздорожанія жизни въ провинціи за послѣдній періодъ времени. Докладчикъ оговаривается, что свѣдѣнія о % вздорожанія далеко не полны, не всѣ предметы, входящіе въ принятый тарифной палатой списокъ, указаны, нѣкоторыя цѣны внушаютъ сильныя сомнѣнія.

Данныя же, по этимъ свѣдѣніямъ, таковы: въ Сухумѣ съ 1 июля жизнь вздорожала на 43,12, въ Поти на 33,06, въ Кутаисѣ на 5,9, въ Телавѣ на 48, въ Боржомѣ на 8,95, въ Озургетахъ на 14,66, въ Самтредиа на 21,44, въ Новосенакахъ на 0,79 и въ Ахалцихѣ на 18,73 процента.

Въ заключеніе М. Н. Мандельштамъ отмѣчаетъ, что цѣны въ указанныхъ городахъ въ среднемъ не ниже чѣмъ въ Тифлисѣ, а на предметы обмундированія и обуви превышаютъ тифлисскія и незначительный % вздорожанія въ нѣкоторыхъ городахъ за послѣдній тарифный періодъ можно объяснить тѣмъ, что тамъ уже къ первому іюля цѣны были очень высокія.

Послѣ обмена мнѣній по вопросу о размѣрахъ увеличенія заработной платы для провинціи, тарифная палата постановляетъ поручить президіуму командировать въ провинцію выѣздную сессию тарифной палаты, которой даются слѣдующія директивы: 1) Средняя прибавка и для провинціи устанавливается въ размѣрѣ 40%. 2) % вздорожанія жизни устанавливается на мѣстахъ. 3) Принимая во вниманіе, что настоящая прибавка имѣетъ цѣлю: увеличить покупательную способность рабочаго, для приобрѣтенія изъ фонда по снабженію предметовъ первой необходимости, при установленіи тарифа, принимаются во вниманіе тифлисскія цѣны на отпускаемые изъ фонда продукты.

О порядкѣ утвержденія тарифовъ. Тарифы заработной платы обычно разрабатываются президіумомъ тарифной палаты совместно съ заинтересованными сторонами и затѣмъ переносятся въ пленумъ. Если выработанныя ставки не вызвали разногласій въ президіумѣ между сторонами, онѣ обычно утверждаются пленумомъ безъ обсу-

жденіи, чисто механически, но въ виду того, что тарифная палата перегружена работой, она не въ состояніи въ короткій промежутокъ утвердить всѣ разработанные тарифы и въ настоящій моментъ, когда началась новая волна прибавокъ, еще не всѣ ставки перваго тарифнаго періода утверждены.

Во избѣжаніе такого ненормальнаго явленія, тарифная палата, послѣ продолжительныхъ прений приняла слѣдующія постановленія: 1) Если тарифъ устанавливается путемъ нормальной прибавки въ 40% и не вызываетъ разногласій между сторонами и въ президіумѣ, послѣдній утверждаетъ его, не перенося въ пленумъ. 2) Если въ тарифъ вносятся нѣкоторыя измѣненія, на которыя имѣется согласіе обѣихъ сторонъ, онъ также утверждается президіумомъ. 3) Если возникаютъ какія-либо разногласія между сторонами или въ президіумѣ, утвержденіе тарифа переносится въ пленумъ.

Земская жизнь.

Въ Главномъ Комитетѣ Союза земствъ. Подъ предѣдательствомъ м-стра вн. дѣлъ Н. Рамишвили состоялось междуведомственное совѣщаніе по вопросу о выработкѣ основныхъ началъ новаго положенія о земствѣ. Въ совѣщаніи принимали участіе: члены президіума Главнаго Комитета Земскаго Союза, представитель м-ства фин., инспекторъ администраціи и представитель Тифлискаго уѣзднаго земства. Рѣшено поручить Земскому Союзу выработку основныхъ положеній о взаимоотношеніяхъ между земскими и городскими органами самоуправленія.

Главный Комитетъ Союза Земствъ циркулярно затребовалъ отъ всѣхъ уѣздныхъ земствъ свѣдѣнія, необходимыя для выработываемаго комитетомъ и м-ствомъ вн. дѣлъ положенія о земствѣ. Представленіе мотивированнаго доклада по циркуляру тифлисская уѣздная земская управа поручила предѣдателю Д. Е. Оніашвили и гл. Л. Г. Асатиани, поручивъ имъ обратить особенное вниманіе на бюджетное право районныхъ земствъ и на вопросъ о дѣленіи уѣзда на районныя земства, такъ какъ тифлисское земство—единственное земство въ Грузіи, раздѣлившее уѣздъ на 3 крупныхъ района, тогда какъ остальные уѣздныя земства организовали болѣе мелкія районныя земства въ предѣлахъ бывшихъ сельскихъ обществъ.

Главный Комитетъ Союза Земствъ возбудилъ ходатайство передъ правительствомъ о передачѣ центр. продов. совѣта въ вѣдѣніе Глав-

наго Комитета Союза Земствъ. Помимо указаній на цѣлесообразность передачи продовольственнаго дѣла въ руки земствъ, Главный Комитетъ мотивируетъ свое ходатайство еще и тѣмъ, что фактически все руководство работами централли. продов. совѣта за последнее время лежало на представителяхъ Союза Земствъ и продовольственная политика на мѣстахъ проводилась черезъ уѣздныя земства. Будущую организацию централнаго органа по продовольствію инициаторы ходатайства мыслятъ себѣ въ видѣ особаго продовольственнаго отдѣла при Глав. Комитетѣ Союза Земствъ. Такая организациа будетъ способствовать координаціи дѣйствій отдѣльныхъ земствъ. Ходатайство о передачѣ продовольственнаго дѣла въ руки земствъ вполне выражаетъ желанія земствъ, высказанныя какъ на первомъ, такъ и на второмъ общеземскихъ съѣздахъ.

Главный К-тъ Земскаго Союза ходатайствуетъ передъ пр-ствомъ объ отпускѣ мануфактуры для нуждъ земствъ.

Въ Гл. Комитетѣ Земскаго Союза отъ многихъ земствъ поступаютъ ходатайства о предоставленіи имъ транспортныхъ средствъ. Такъ какъ выяснилось, что грузинское транспортное о-во, на которое возложено все транспортное дѣло, въ ближайшемъ будущемъ не сможетъ удовлетворить нужды земствъ въ транспортныхъ средствахъ, Гл. Комитетъ обратился съ ходатайствомъ къ пр-ству о предоставленіи земствамъ автомобилей, лошадей и муловъ для тѣхъ районскѣхъ гдѣ автомобильное передвиженіе, за отсутствіемъ хорошихъ путей представляется невозможнымъ.

На запросъ Главнаго К-та Союза Земствъ кустарный отдѣлъ мин-ва землед. отвѣтилъ, что онъ держится прежняго своего мнѣнія о томъ, что кустарное дѣло должно быть передано земству цѣликомъ, не дробя его, причемъ отдѣлъ долженъ быть при центрѣ, а мастерскія—въ вѣдѣніи уѣздныхъ земствъ.

По порученію Главнаго Комитета Союза Земствъ, завѣдывающей медико-санитарнымъ отдѣломъ тифл. уѣздной земской управы д-ръ І. А. Ломаури приступилъ къ выработкѣ проекта положенія о медико-санитарномъ отдѣлѣ при Главномъ Комитетѣ Союза. При отдѣлѣ будетъ организовано бюро медицинскаго труда, въ которомъ будутъ регистрироваться всѣ труженники медико-санитарнаго дѣла всѣхъ категорій и удовлетворяться всѣ требованія на этотъ трудъ.

Вслѣдствіе того, что въ отдаленныя земства обычно врачи не желаютъ поступать на службу, Главный Комитетъ Союза Земствъ предполагаетъ возбудить передъ правительствомъ ходатайство о введеніи врачебной повинности для врачей, не состоящихъ на государ-

ственной или общественной службѣ и занимающихся лишь частной практикой.

Статистическіе курсы. 1-го ноября подъ предѣдательствомъ С. Копа состоялось совѣщаніе лекторовъ статистическихъ курсовъ, открываемыхъ Глав. Комитетомъ Союза Земствъ. Лекціи предполагается читать въ помѣщеніи тифлискаго уѣзднаго земства. Для практическихъ занятій наиболее подходящимъ признано помѣщеніе Центр. Статистическаго Комитета.

Совѣщаніе постановило предложить черезъ исполнительную комиссію съѣзда земскихъ статистиковъ союзу городовъ и городскимъ управамъ Тифлиса, Кутаиса, Гори, Сигнаха, Телавы, Поты, Сухума, Сенаки, Озургеть и Чіатуръ, а также Абхазскому Комиссаріату командировать своихъ служащихъ на курсы. Земства запрашиваются телеграфно о числѣ командируемыхъ ими лицъ.

Вопросъ о допущеніи къ слушанію курсовъ лицъ, не командированныхъ государственными учрежденіями, будетъ разрѣшенъ по соглашенію съ Главн. Комитетомъ Союза Земствъ. Совѣщаніе признало целесообразнымъ, въ случаѣ положительнаго разрѣшенія этого вопроса, взимать съ такихъ постороннихъ слушателей плату въ 50—100 руб. Совѣщаніе постановило просить министерство земледѣлія объ ассигнованіи нѣкоторой суммы на содержаніе курсовъ. Лекціи будутъ читаться по вечерамъ отъ 5 ч. до 9 ч. Утверждена слѣдующая программа: 1) Теорія статистики и статистика народонаселенія (30 ч.)—лекторъ С. С. Конъ. 2) Статистика земскаго хозяйства въ связи съ медико-санитарной и школьной (10 ч.)—лекторъ М. Г. Бенаевъ. 3) Практическія занятія по городской статистикѣ (10 ч.)—лекторъ Д. Г. Дивногорцевъ. 4) Теорія и практика земскихъ подворныхъ переписей (6 часовъ лекціи и 1 день для пробной переписи)—лекторъ М. Н. Мандельштамъ. 5) Текущая сел.-хоз., продовольственная и транспортная статистика (20 ч.)—лекторъ А. М. Гончаровъ. 6) Экономическая географія Грузіи (6 ч.)—лекторъ Г. Н. Гехтманъ. 7) Обзоръ сельскаго хозяйства Грузіи (6 ч.)—С. Н. Тимофеевъ. 8) Теорія общественнаго самоуправленія (4 ч.)—М. Н. Смирновъ. 9) Аграрная реформа въ Грузіи (3 ч.)—Н. Г. Хомерики. 10) Аграрная реформа и задачи статистики (4 ч.)—М. Н. Мандельштамъ. 11) Бюджетныя изслѣдованія (3 ч.)—М. Н. Мандельштамъ. 12) Отъночное дѣло (15 ч.)—Г. М. Бенаевъ. 13) Черченіе плановъ и картъ (4 ч.)—С. В. Гошладзе. 14) Составленіе диаграммъ и картограммъ (8 ч.)—А. М. Гончаровъ.

Центр. земское бюро созываетъ 12 декабря съѣздъ земскихъ

агрономовъ для обсужденія взаимоотношеній земскаго агрономическаго персонала и земствъ и оказанія агрономической помощи земствамъ.

Организація земствъ. Земскія выборы по *Ахалцихскому уѣзду* закончены. Избирателей было всего 38.068; приняло участіе—31,177 избирателей. За списокъ соц.-дем. подано 30,570 голос. Армянской нар. партіи—604.

Въ земскій центръ республики Грузіи поступило отъ бюро *районныхъ земствъ Тифлискаго уѣзда*, за подписью предсѣдателя П. Киласонія слѣдующее заявленіе: На первомъ съѣздѣ районныхъ земствъ Тифлискаго уѣзда, состоявшемся 1-го—4-го сентября с. г. въ гор. Тифлисѣ, по обсужденіи вопроса объ организаціи 1-го съѣзда районныхъ земствъ республики Грузіи, было принято единогласно постановленіе о необходимости такового съѣзда для выработки проекта положенія, опредѣляющаго правовыя, финансовыя и продовольственныя нормы органовъ мѣстнаго самоуправленія—районныхъ земствъ и ихъ взаимоотношенія съ районной милиціей, мировыми судьями, уѣзднымъ земствомъ, земскимъ центромъ и правительственными учрежденіями. Для проведенія въ жизнь этого постановленія съѣздомъ было избрано бюро районныхъ земствъ Тифлискаго уѣзда въ количествѣ 3-хъ лицъ: т. т. Киласонія, Маіорова и Шарашенидзе съ правомъ кооптаціи свѣдущихъ лицъ. Приступая къ этой огромной, сложной и крайне важной работѣ, бюро районныхъ земствъ Тифлискаго уѣзда обращается къ земскому центру съ ходатайствомъ оказать свое содѣйствіе, какъ совѣтами, такъ и матеріально въ организаціи перваго съѣзда районныхъ земствъ республики Грузіи, долженствующаго заложить первый камень въ установленіи нормальныхъ взаимоотношеній, столь необходимыхъ для укрѣпленія демократическаго строя страны.

Въ концѣ октября закончились работы 4-ой сессіи *Зугдидскаго уѣзднаго земскаго собранія*. Она продолжалась 14 дней. Управа озабочена проведеніемъ въ жизнь постановленій собранія. На собраніи много вниманія удѣлено было вопросу объ организаціи и положеніи мелкихъ земскихъ единицъ. Въ уѣздѣ всѣхъ мелкихъ земствъ 41, управы ихъ уже функціонируютъ. На хозяйственныя расходы мелкихъ земствъ уѣздная земская управа отпустила кредитъ въ 50 тыс. руб.

Финансы. Яркую картину общаго положенія районныхъ земствъ въ *Тифлисскомъ уѣздѣ* рисуетъ заявленіе бюро районныхъ земствъ,

поданное въ Тифлисскую уѣзд. земскую управу. Въ этомъ заявленіи подчеркивается, что устройство мѣстной жизни земствами тормозится главнымъ образомъ влѣдствіе отсутствія средствъ.

„На 1-омъ съѣздѣ районныхъ земствъ Тифлискаго уѣзда, состоявшемся 1—4 сентября, выяснилась безотрадная картина правового, финансового и продовольственнаго положенія районныхъ земствъ Тифлискаго уѣзда. Районныя земства, организованныя въ большинствѣ своемъ въ серединѣ текущаго года, получили отъ Тифлискаго уѣзднаго земства въ формѣ безвозвратной ссуды по 2500 руб., 2,500 р. взаимобразно и до 40,000 руб. товарами; часть товара до сихъ поръ не продана. Этихъ средствъ совершенно не достаточно для развитія плодотворной дѣятельности районныхъ земствъ. Не приходится говорить о томъ, что большинство населенія уѣзда неграмотное и темное совершенно безразлично отнеслось къ претворенію въ жизнь великой идеи народоправства—къ организациіи районныхъ земствъ, органовъ мѣстнаго самоуправленія, отнеслось даже враждебно къ новому органу, требующему для своего существованія средствъ, взаимныхъ въ видѣ налоговъ съ того же населенія; для полноты надо добавить, что населеніе за послѣдніе два года не несло налоговой повинности. Общегосударственныя и общеземскія налоги, какъ обухомъ, ударили по всему населенію, которое кинулось въ районныя земства съ безчисленными жалобами на свое критическое матеріальное положеніе, съ просьбой объ уменьшеніи, смягченіи, разсрочкѣ въ выплатахъ налоговъ.

По полученнымъ бюро районныхъ земствъ свѣдѣніямъ, за послѣднее время въ уѣздѣ, участились грабежи и разбои, борьба съ которыми поглощаетъ много силъ и средствъ, какъ у районной милиціи, такъ и у районныхъ земствъ; силы и средства, лежаща на населеніе, отнимаютъ возможность у районныхъ земствъ приступить къ организационной и творческой работѣ на мѣстахъ, предоставленію на примѣръ, населенію, продуктовъ первой необходимости, настоятельная нужда въ каковыхъ сильно ощущается, влѣдствіе слабаго урожая во многихъ мѣстахъ уѣзда. Всѣ попытки районныхъ земствъ въ этомъ направленіи не могутъ дать благотворныхъ результатовъ до тѣхъ поръ, пока районныя земства при скудныхъ своихъ финансовыхъ средствахъ будутъ, какъ сейчасъ, форменно висѣть въ воздухѣ. Само населеніе можетъ и придетъ на помощь районнымъ земствамъ только въ томъ случаѣ, если получитъ отъ нихъ хоть что нибудь осязательнаго для облегченія своего продовольственнаго кризиса. Работа районныхъ земствъ на нивѣ народнаго просвѣщенія, единственною прочною фунда-

ментъ демократическаго строя, требуетъ не мало средствъ, каковыхъ нѣтъ у нихъ даже въ минимальномъ размѣрѣ, на примѣръ, на наемъ помещенія, на ремситъ, на содержаніе сторожей и т. д., не говоря о такомъ же положеніи въ медико-санитарномъ, агрономическомъ, аграрномъ, техническомъ и въ другихъ отношеніяхъ.

Бюро районныхъ земствъ Тифлискаго уѣзда обращается съ ходатайствомъ къ Тифлисской уѣздной земской упр. и черезъ нее къ земскому центру и правительству объ отпускѣ каждому районному земству по 20,000 руб., каковая сумма дастъ возможность районнымъ земствамъ, дать населенію самое необходимое, что въ свою очередь облегчитъ полученіе отъ населенія всѣхъ налоговъ и дастъ оборотныя средства для существованія мѣстныхъ органовъ самоуправленія.

Вообще вопросъ объ организаціи налоговой системы представляетъ главнѣйшую работу земствъ. Принимаются мѣры къ разъясненію населенію о необходимости уплаты налоговъ и назначеніи послѣднихъ. Предсѣдатель тифл. уѣздной земской управы. Д. Опіашвили выѣзжалъ въ Сагареджо для разъясненія собранію представителей всего района вопроса о проведеніи налоговой системы. По предложенію Тифлисск. уѣздной земской управы предполагается созвать совѣщаніе изъ представителей министерствъ финансовъ и земледѣлія, представителей Тифлисск. земства и Главнаго Комитета Союза Земствъ для разсмотрѣнія вопроса о совмѣстности сбора галы и поземельнаго налога съ арендаторовъ государственныхъ земель. Вопросъ этотъ выдвинутъ на мѣстахъ. Крестьяне—арендаторы, платящіе галу, указываютъ, что собственники земли не они, а государство, и поэтому протестуютъ противъ взысканія съ нихъ поземельнаго налога.

Въ послѣдней сессіи *Зугдидскаго уѣзднаго земскаго собранія* (въ концѣ октября) было постановлено ввести единовременный санитарный налогъ, сумма котораго опредѣлена въ 3 мил. руб.

Сигнакская уѣздная земская управа, согласно постановленію сѣзда гласныхъ, ходатайствуетъ передъ м-ствомъ внутр. дѣлъ о разрѣшеніи ввести понудный сборъ на слѣдующихъ станціяхъ: Цюрипсъ—Цкали, Карданахи, Гурджаани, Мукузани, Мелаани, и Баджіаури. Доходъ съ понуднаго сбора за годъ въ общемъ ожидается 200 тысячъ рублей.

Въ послѣднее время рядъ земствъ возбуждаютъ ходатайства о разрѣшеніи имъ произвести займы. Такъ, *Горійское уѣздное земство* ходатайствуетъ передъ Главнымъ Комитетомъ Союза Земствъ о томъ,

чтобы ему былъ разрѣшенъ облигаціонный заемъ для покрытія расходовъ по дорожно-строительному дѣлу.

Дѣятельность земствъ по борьбѣ съ вредителями сельскаго хозяйства. Серьезное экономическое значеніе, какое играютъ вредители (вредныя насѣкомыя, полевые мыши, грибныя болѣзни растеній) въ сельскомъ хозяйствѣ, заставило наши молодые земства обратить вниманіе на этотъ вопросъ въ самомъ началѣ ихъ дѣятельности. Нѣкоторыя изъ уѣздныхъ и мелкихъ земствъ успѣли уже и въ текущемъ году приступить къ практическимъ мѣропріятіямъ въ этой области, пользуясь поддержкой Министерства Земледѣлія и, состоящаго при послѣднемъ, Бюро борьбы съ вредителями. Такъ, Ахбулагское земство организовало борьбу съ полевыми мышами и продажу формалина для протравливанія хлѣбнаго зерна противъ головни; вмѣстѣ съ лекарствами населенію раздавались наставленія для ихъ примѣненія, изданныя Бюро. Иорское и Горійское земства также получили мышьяковистый натръ для борьбы съ полевыми мышами. Требованіе на натръ и на командированіе инструкторовъ поступили въ Министерство Земледѣлія также изъ Борчалинскаго земства и еще нѣсколькихъ мелкихъ земствъ, но въ данный моментъ они удовлетворены быть не могутъ, за израсходованіемъ имѣвшихся у Бюро запасовъ натра; къ вынискѣ натра изъ Англійи Министерствомъ приняты экстренныя мѣры. Озургетское земство пригласило инструктора и приобрѣло формалинъ для протравливанія большой партіи пшеницы, закупленной въ Горійскомъ уѣздѣ для задуманной въ широкомъ масштабѣ операціи снабженія населенія носѣвнымъ матеріаломъ. То-же земство лѣтомъ вызывало инструктора для обслѣдованія вредителей кукурузы, а въ слѣдующемъ году предполагаетъ просить Бюро командировать инструктора съ ранней весны и до осени съ порученіемъ детально выяснить главнѣйшихъ мѣстныхъ вредителей сельскаго хозяйства и организовать плановую борьбу съ ними. Аналогичное ходатайство о командированіи инструктора для обслѣдованія вредителей возбудило еще весной и Телавское уѣздное земство, но, по пріѣздѣ инструктора въ Телавъ, ему было заявлено, что земство крайне стѣснено въ средствахъ и вынуждено отказаться отъ осуществленія даннаго мѣропріятія. Взаимоотношенія земствъ и Министерства Земледѣлія въ данной области установлены недавно изданнымъ циркуляромъ Министерства, который устанавливаетъ, что обязанность борьбы съ вредителями сельскаго хозяйства на мѣстахъ лежитъ на земскихъ органахъ, Министерство-же прихо-

дять на помощь отпускомъ (за плату по дѣйствительной стоимости) необходимыхъ химическихъ веществъ и командированіемъ спеціалистовъ и инструкторовъ, причемъ расходы по командировкѣ должны оплачиваться земствомъ въ томъ случаѣ, когда послѣднее просило о командированіи.

Телефонъ и пути сообщенія. Заканчиваются работы по проведенію телефонной сѣти въ Тифлисскомъ уѣздѣ, предпринятія земской управой. Работаютъ двѣ партіи рабочихъ подъ наблюденіемъ техниковъ по проведенію двухъ линий—одна Сартачалы-Марткобл—Тифлисъ и другая—Сартачалы-Сагареджо и ближайшія къ нему селенія. На дняхъ будетъ приступлено къ проведенію линии Бѣлый-Ключъ—Асуреты (Елисаветталъ)—Коды-Тифлисъ. Центральная станція устраивается въ помещеніи уѣздной земской управы въ Тифлисѣ.

По инициативѣ Тифлискаго пригороднаго земства всѣ 4 сельскихъ общества, входяція въ составъ пригороднаго земства, составили мирскіе приговоры объ исправленіи натуральной повинностью грунтовыхъ дорогъ по окончаніи полевыхъ работъ.

Между Тифлисомъ и Бѣлымъ-Ключемъ уѣзднымъ земствомъ уже налажено движеніе омнибусовъ. Омнибусы отходятъ изъ Тифлиса въ недѣлю 2 раза. На-дняхъ откроется движеніе омнибусовъ между Тифлисомъ и Манглисомъ. Тифл. уѣзд. земствомъ внесено въ расходную смѣту 700.000 руб. на ремонтъ шоссеиной дороги Тифлисъ-Манглисъ въ случаѣ передачи ей земству округомъ путей сообщенія, но до настоящаго времени дорога земству не передана.

Манглиское районное земство принимаетъ мѣры къ организаціи правильнаго почтоваго сношенія въ районѣ. Районная управа извѣстила уѣздную земскую управу, что согласна принять на себя обслуживаніе линии Тифлисъ-Манглисъ, если ей будетъ передана половина доходовъ почтоваго округа по Манглисскому району. Сельскимъ комиссарамъ и земскимъ уполномоченнымъ предложено еже-недѣльно пріѣзжать въ Манглисъ для полученія и развозки почты.

Сенажское уѣздное земство расширило и проширило скалистую Накалакевскую тропу „Мухадахили“. Такимъ образомъ, окраина уѣзда соединена съ центромъ удобной дорогой.

По просьбѣ *Рачинскаго уѣзднаго земства* президіумъ Главнаго Комитета Союза Земствъ Грузіи вошелъ въ переговоры съ грузинскимъ акціонернымъ транспортнымъ обществомъ относительно организаціи автомобильнаго сообщенія между Кутансомъ и Опи для снабженія Рачинскаго уѣзда предметами продовольствія. На совмѣст-

номъ засѣданіи съ президіумомъ Главн. Комитета Союза Земствъ, правленіе транспортнаго общества заявило о своемъ согласіи представить 4 грузовыхъ автомобиля, при условіи, что Рачинское уѣздное земство приметъ на себя отвѣтственность передъ правительствомъ за правильность почтового сообщенія. Главный Комитетъ выразилъ свое принципиальное согласіе. Посланъ запросъ Рачинскому земству.

Въ Сенакскую уѣздную земскую управу поступило ходатайство уполномоченнаго сельскихъ обществъ Сагвазаво и Сабокучаво (сенакского уѣзда) объ учрежденіи между ст. Абаша и Носири платформы для удобства населенія, указанныхъ обществъ. Уѣздное земство, ознакомившись съ положеніемъ населенія, признало ходатайство заслуживающимъ уваженія и сдѣлало соответствующее представленіе въ министерство путей сообщенія объ удолетвореніи справедливаго ходатайства сельскихъ обществъ.

Работы по Черноморской жел. дорогѣ приостановлены правительствомъ республики. Отъ Сенаки дорога достроена до Хеты. Движеніе начато. До Зугдиди осталось еще верстъ 18. Эта дорога для республики имѣетъ громадное значеніе, какъ въ стратегическомъ, такъ и экономическомъ отношеніяхъ. Изъ Зугдиди пріѣхала депутация во главѣ съ предѣвателемъ Зугдидской зем. управы въ составѣ городского головы и представителя купечества для возбужденія ходатайства о продолженіи постройки дороги. Делегация представлялась предѣвателю правительства, а также министрамъ. На засѣданіи 11 сего ноября правительство постановило возобновить работы по Черноморской жел. дорогѣ отъ Хеты до Зугдиди и поручило министерству путей сообщенія въ недѣльный срокъ представить смѣту. Къ составленію смѣты приступлено. Къ работамъ привлечено уѣздное земство.

Предпріятія и эксплуатація природныхъ богатствъ. Въ текущемъ году *Кутаисская земская управа* эксплуатировала нѣкоторые изъ имѣющихся въ ея распоряженіи источниковъ путемъ сдачи ихъ въ аренду срокомъ на годъ. Зекарскіе источники сданы за 12.176 руб., источникъ Руа (близъ Кутаиса) за 3,501 руб., Курсеби—за 5,000 руб., Хресили—за 6,000 руб., Чокіани (Исрити)—за 2,000 руб. и Чиргаэти—за 400 руб.

Министерство земледѣлія предложило *Лечхумскому уѣздному земству* принять въ свое вѣдѣніе угле-кисло-железистый источникъ близъ с. Лашкеты со всеми имѣющимися при немъ постройками.

Мѣра эта вызвала тѣмъ, что, по полученнымъ свѣдѣнiямъ, постройки подвергались разрушенiю.

Зугдидское земство давно приступило къ эксплуатаціи природныхъ богатствъ уѣзда. Въ первую очередь предпринята организація лѣсной промышленности, которой весьма способствуетъ географическое положеніе уѣзда. Лѣсныя богатства неисчерпаемы, особенно богаты лѣсомъ горы, расположенныя на границѣ Сванетіи. Благодаря р. Ингури, берущей начало въ этихъ горахъ, облегченъ сплавъ лѣса непосредственно къ Черному морю. На берегу моря, въ Анакли, земствомъ арендуется одинъ лѣсопильный заводъ на полномъ ходу. Тамъ же земствомъ устанавливается собственный лѣсопильный заводъ. У земства имѣется еще 3-й заводъ въ Шамгои на полномъ ходу. Еще въ маѣ закуплено земствомъ у частныхъ промышленниковъ 10,000 срубленныхъ въ горахъ бревень, доставляющихся по Ингури въ земскія заводы. Около 100,000 куб. фут. лѣсп. матеріала уже заготовлено. Земствомъ заключенъ договоръ о доставкѣ лѣсныхъ матеріаловъ съ лицами, имѣющими связь съ заграничными фирмами, на весьма выгодныхъ началахъ. По договору земство получаетъ 30,000 пуд. бѣл. ил. муки въ Анакли. Предсѣдатель зем. управы ознакомилъ съ этимъ договоромъ правительственные круги. Получено разрѣшеніе на вывозъ за-границу $\frac{1}{2}$ милл. куб. фут. готоваго матеріала.

Тифлисскимъ пригороднымъ районнымъ земствомъ приступлено къ оборудованію для нуждъ населенія мельницы около Дигоми и другой — въ Авчалахъ.

Борчалинское земство.

(Отъ нашего корреспондента).

20-го іюля 1919 года открылось первое собраніе Борчалинскаго уѣзднаго земства. Изъ 31 гласнаго сѣхалось 24. Изъ нихъ 7 с. р. (4 грека и 3 армянина) и 17 с. д. (7 мусульманъ, 5 грузинъ, 3 пѣмца и 2 грека). На собраніи присутствовали: тов. м-ра внутр. дѣлъ Чичинадзе, членъ учр. Собр. Э. Сирбиладзе, вице-директоръ канцеляріи и секретарь министерства внутреннихъ дѣлъ. Собраніе открылось прѣвѣтвенной рѣчью товарища министра внутреннихъ дѣлъ. Передъ открытіемъ собранія гласные дали торжественное общае слѣдующаго содержанія: „Я, гласный Борчалинскаго Уѣзднаго Земства, приступаю къ исполненію своихъ священныхъ обяза-

ностей передъ народомъ и правительствомъ Демократической Республики Грузин, даю торжественное обѣщаніе во всѣхъ своихъ дѣлахъ прислушиваться къ голосу трудового народа и собственной совѣсти, служа правдой интересамъ населенія и Республики безъ различія національности.

Выборы членовъ управы. Фракція с. р. не участвовала въ выборахъ членовъ управы, такъ какъ ей предоставлялось одно мѣсто въ управѣ. Число членовъ управы опредѣлилось въ 5 человекъ, изъ коихъ 2 члена по приглашенію, а 3—избраны изъ среды гласныхъ. Приглашены были: П. М. Кавкасидзе с. д., кандидатъ экономическихъ наукъ, грузинъ и Р. А. Рамишвили с. д., кандидатъ экономическихъ наукъ, грузинъ. Избраны изъ среды гласныхъ: Н. С. Панандопуло с. д., народный учитель съ среднимъ образованіемъ, грекъ, Э. И. Кромеръ с. д., съ среднимъ образованіемъ, нѣмецъ и А. А. Шарифовъ гумметъ, студентъ 4-го курса Московскаго Коммерческаго Института, мусульманинъ. Жалованье утверждено: председателю—2,500 руб., членамъ по 2,250 руб. въ мѣсяць. Председателемъ управы избранъ П. М. Кавкасидзе. Постояннаго президіума земскаго собранія не имѣется.

Отдѣлы управы. При управѣ учреждены слѣдующіе отдѣлы: 1) административный, 2) судебный, 3) агрономическій, 4) аграрный, 5) финансовый, 6) статистическій, 7) бухгалтерія, 8) медико-санитарный, 9) ветеринарный, 10) народное образованіе, 11) продовольственный и 12) техническій.

Указанные отдѣлы распределены между членами управы: административнымъ и судебнымъ отдѣлами завѣдуетъ председатель П. М. Кавкасидзе; финансовымъ, статистическимъ отдѣлами, включая сюда и бухгалтерію—Р. А. Рамишвили; аграрнымъ и агрономическимъ—Панандопуло; медико-санитарнымъ, ветеринарнымъ и народнымъ образованіемъ—А. Шерифовъ; продовольственнымъ и техническимъ—Э. И. Кромеръ.

Оклады служащимъ. Инженеру—3,500 руб., уѣздному врачу—3,000 руб., районному врачу—3,000 руб., завѣд. агрономич. отд.—2,250 руб., агроному, завѣдующему фельдшерскимъ пунктомъ, акушеркѣ, фельдшеру, завѣд. ветеринарнымъ отдѣломъ, секретарю управы и бухгалтеру по 2,000 руб. въ мѣсяць. Завѣд. финансовымъ отд. и завѣд. аграрнымъ отд. по 1,800 руб. — завѣдующему ветеринарнымъ пунктомъ, инструктору школы по 1,750 руб.—завѣд. школой, инструктору по сельскому хозяйству, завѣд. прод. отд., статистику, счетоводу, ст. дѣлопроизводителю, продовольственному агенту, касси-

ру по 1,500 руб.— Учителю, конторщику, дѣлопроизводителю, ветеринарному фельдшеру по 1,200 руб.—Сестрѣ милосердія, машинисткѣ, регистратору—1,000 руб.—Сторожу—750 руб.—Курьеру—600 руб.— Районному секретарю—1.650 руб.

Такимъ образомъ жалованье колеблется между 3 тыс. и 600 руб.

Итакъ, Борчалинское земство существуетъ всего 3 мѣс., а фактически, за наимѣншемъ помѣщеніи, оно приступило къ работѣ со второй половины августа, но и за этотъ короткій промежутокъ времени успѣло сдѣлать многое, а именно: обновило весь административный аппаратъ, пригласило врачей, фельдшеровъ, агрономовъ, инженера, акушеровъ, сестеръ милосердія, учителей и т. п. Открыло нѣсколько врачебныхъ, ветеринарныхъ и фельдшерскихъ пунктовъ, выписало изъ комитета снабженія и центр-совѣта товаръ, который почти исключительно обмѣнивается на зерно, картофель, медъ, сыр и масло. О дѣятельности каждаго отдѣла управы въ отдѣльности мы будемъ говорить особо въ слѣдующей статьѣ.

И. Арсеновъ.

Екатеринофольдъ
27 октября 1919 г.

Земство въ Абхазіи.

(2-я сессія Гумистинскаго уѣзднаго земства).

Во второй половинѣ октября состоялась 2-ая сессія Гумистинскаго уѣзднаго земскаго собранія, которая длилась нѣсколько дней.

Послѣ общихъ преній по докладу о дѣятельности Гумистинской уѣзд. земской управы собраніе вынесло слѣд. резолюцію:

„Принимая во вниманіе, что вся работа Гумистинскаго Уѣзднаго Земства протекала въ крайне тяжелыхъ условіяхъ, главнымъ образомъ вълѣдствіе отсутствія средствъ, особенно въ первый моментъ организациі земской работы, когда и Коммисариатъ Абхазіи не приходилъ на помощь Гумистинскому Уѣздному Земству отпускомъ средствъ съ одной стороны, съ другой, что въ работу Гумистинскаго Земства, въ силу обстоятельствъ, въ нѣкоторыхъ случаяхъ вмѣшивался Коммисариатъ Абхазіи,—отчасти вълѣдствіе отсутствія въ земскомъ положеніи опредѣленныхъ указаній, строго разграничивающихъ взаимоотношенія между властью и земствомъ, Гумистинское Уѣздное Земское Собраніе второй сессіи, тѣмъ не менѣе, обсудивъ докладъ членовъ земской управы о дѣятельности земства и докладъ

ревизионной комиссiи, отмѣчаетъ слабую активность въ работѣ Гумистинской Уѣздной Земской Управы и находитъ необходимымъ, въ интересахъ дѣла переизбрать Управу, поручивъ новому составу Управы установить такое сотрудничество съ Комиссаріатомъ Абхазiи, которое не вызывало бы между Комиссаріатомъ Абхазiи и Гумистинскимъ Земствомъ треній, мѣшающихъ правильному ходу работъ въ Гумистинскомъ Земствѣ“.

Далѣе собраніе выноситъ слѣд. резолюцію по финансовому вопросу:

Заслушавъ докладъ С. П. Берулова о необходимости финансированія первыхъ шаговъ Гумистинскаго Земства и принимая во вниманіе, что осуществленіе намѣченной программы своей дѣятельности требуетъ отъ Гумистинскаго земства громаднхъ средствъ, отсутствіе которыхъ тормозитъ всѣ благоприятныя начинанія этого молодого учрежденія, что на созданіе, въ ближайшемъ времени, земскаго бюджета, путемъ прогрессивно-подоходнаго обложенія, невозможно рассчитывать, такъ какъ этому должно предшествовать широкое статистическое обследованіе, что для реального показанія населенію значенія Земскаго Самоуправленія требуется прежде всего финансированіе первыхъ его шаговъ, что сосредоточиваніе въ рукахъ Земства, хотя бы временно, табачнаго экспорта, а равно и товарообмѣна съ границей, помимо успѣшной борьбы съ грабительской спекуляціей и удешевленія товаровъ крестьянскаго потребленія, можетъ дать Гумистинскому Земству притокъ необходимыхъ средствъ для дальнѣйшаго расширенія своей дѣятельности. Собраніе постановляетъ: всецѣло поддержать ходатайства Гумистинской земской управы передъ правительствомъ Республики Грузiн: 1) объ отпускѣ Гумистинскому Земству для финансированія первыхъ его шаговъ, кредита въ размѣрѣ 500.000 руб., 2) о предоставленіи ему права вывоза изъ предѣловъ Абхазiи 30,000 пудовъ листового табака для развитія товарообмѣна съ границей“.

По вопросу о посреднической дѣятельности Земства и объ организаціи продовольственнаго отдѣла при Земствѣ, собраніе принимаетъ резолюцію, вынесенную финансово-экономическимъ совѣщаніемъ изъ представителей Комиссаріата Абхазiи, Абхазскаго Народнаго Совѣта, земскихъ организацій, Сухумскаго городского самоуправления и политическихъ партій: „Заслушавъ докладъ члена Гумистинской Земской Управы С. П. Берулова о реорганизаціи продовольственнаго отдѣла въ краѣ и урегулированіи закупки и вывоза изъ предѣловъ Абхазiи продуктовъ мѣстнаго производства, постано-

вило: 1) обратиться черезъ Комиссаріатъ Абхазіи къ Центральному Правительству Грузіи въ Тифлисъ съ просьбой: а) о прекращеніи выдачи частнымъ лицамъ и торговымъ предпріятіямъ разрѣшеній на право вывоза изъ предѣловъ Абхазіи табаку и др. предметовъ мѣстнаго производства, б) объ аннулированіи уже выданныхъ этимъ лицамъ и предпріятіямъ разрѣшеній, неиспользованныхъ ими по сіе время и в) о предоставленіи всякаго рода правительственныхъ заготовокъ въ предѣлахъ Абхазіи, а также права закупки и вывоза продуктовъ мѣстнаго производства исключительно Комиссаріату Абхазіи, земскимъ и городскимъ самоуправленіямъ; 2) предложить всѣмъ уѣзднымъ земствамъ Абхазіи организовать при управахъ (по образцу другихъ земствъ Грузіи) продовольственный отдѣлъ съ тѣмъ, чтобы по организаціи таковыхъ, былъ созванъ съѣздъ земскихъ представителей для созданія центрального регулирующаго органа, къ которому перейдутъ всѣ функціи продовольственнаго отдѣла Комиссаріата Абхазіи,—сосредоточивъ въ рукахъ послѣдняго лишь одну инициаторскую часть“.

Мѣстное самоуправленіе въ Азербейджанѣ.

Въ предыдущихъ номерахъ „Кавк. Гор.“ сообщались краткія свѣдѣнія о положеніи городскихъ самоуправленій въ нѣкоторыхъ городахъ республики Азербейджанъ. Теперь представляется возможность, по даннымъ, опубликованнымъ въ бакинской прессѣ, дать болѣе подробныя свѣдѣнія о положеніи г. Баку и рядъ краткихъ замѣтокъ о положеніи въ другихъ городахъ.

Баку. Бакинская городская управа въ своемъ докладѣ въ городскую думу, представляя проектъ смѣты доходовъ и расходовъ на 1919 годъ, обращаетъ вниманіе думы на то, что эта смѣта составлена управой „при такихъ тяжелыхъ условіяхъ переживаемаго городскимъ самоуправленіемъ финансоваго кризиса, которому нѣтъ примѣра во всей исторіи существованія Бакинскаго городского самоуправления. Революція выбила городъ изъ обычной колеи хозяйственныхъ функцій и внесла въ его жизнь политическую окраску, расширившую дѣятельность городского самоуправления и сосредоточившую въ его рукахъ нѣкоторые административные органы. Въ связи съ этимъ бюджетъ города значительно увеличился. Расходы по произведеннымъ въ 1917 году выборамъ въ городскую думу и учредительное собраніе, а также стремительное паденіе стоимости рубля силь-

но обременили недочетъ города, и въ результатѣ 1917 годъ былъ законченъ съ дефицитомъ въ 4.331.866 руб. 82 коп. Въ началѣ 1918 года финансы города нѣсколько подкрѣпились отъ лажа на городскіе боны и отъ принудительнаго 5 проц. займа, давшихъ кассѣ 8.444.86 руб. 51 коп., но начавшаяся гражданская война окончательно расшатала городское хозяйство. Возстановленная въ сентябрѣ 1918 года дума очутилась передъ пустою кассой съ массой кредиторовъ и съ разрушеннымъ городскимъ инвентаремъ. Первымъ шагомъ управы было обращеніе къ правительству за ссудой, которая и была выдана въ 1.500.000 руб. на годъ безъ процентовъ. Въ общемъ 1918 годъ былъ законченъ съ дефицитомъ 12.000.000 рублей. Такъ какъ курсъ рубля стремительно шелъ на пониженіе, то расходы города росли съ невѣроятной быстротой, а доходы оставались прежніе. Для увеличенія средствъ были введены квартирный налогъ и пошудный сборъ и увеличены многіе городскіе сборы. Не смотря на это, смета города на 1919 годъ — въ суммѣ 84.152.073 руб. 5 коп. сведена съ дефицитомъ въ 44.029.229 руб. 89 коп., исчерпать который предполагается: 1) отчисленіемъ изъ запаснаго капитала 400.000 руб. и 2) ссудой отъ правительства. Но и этого, конечно, не хватитъ, и городская управа предполагаетъ выпустить внутренней съ выигрышами заемъ, ввести обложеніе съ оборота всѣхъ сдѣлокъ по переходу недвижимостей къ новымъ владѣльцамъ и сборомъ съ торгово-промышленныхъ помѣщеній, а также обратиться къ правительству объ аннулированіи потомственныхъ арендныхъ договоровъ.

Таково положеніе Бакинскаго городского самоуправленія, которое находится сейчасъ наканунѣ новыхъ выборовъ въ город думу.

Въ Нухѣ бюджетъ города на 1919 годъ исчисленъ въ 340.144 руб. Послѣ продолжительной анархіи, въ теченіе которой было почти приостановлено дѣйствіе городской управы, замѣтна нѣкоторая дѣятельность; обращено вниманіе на санитарное состояніе города, для чего приглашенъ спеціальныи санитарный врачъ, возобновлены были функціи амбулаторной лечебницы, которая потомъ превращена въ больницу на 12 кроватей, открыты городскія хлѣбопекарни для бѣднаго населенія, покупающаго хлѣбъ по карточной системѣ; въ области для благоустройства возбуждено ходатайство о принятіи мѣръ противъ наводненія, возстановлено на главныхъ улицахъ освѣщеніе, исправлены улицы, отремонтированы старые мосты и строится мостъ черезъ оврагъ, раздѣляющій городъ на двѣ части.

Въ другихъ городахъ, какъ напримѣръ, въ Гёбкчаѣ, въ Зака-

талахъ, въ Карягинѣ и т. д.—городскія самоуправленія не функционируютъ.

Муниципальные выборы. Съ опубликованіемъ закона о выборахъ въ городскія самоуправленія, въ большинствѣ городовъ приступлено къ работамъ по подготовкѣ выборовъ.

Въ министерство внутреннихъ дѣлъ поступаютъ ходатайства городскихъ самоуправленій о выдачѣ ссудъ на производство выборовъ въ городскія гласные. Постановленіемъ правительства гор. Ганджѣ отпущено на указанную цѣль 200 тысячъ руб. Сальянское городское самоуправленіе ходатайствуетъ объ экстренномъ отпускѣ на производство выборовъ 100 тыс. руб. Ходатайство отъ Бакинскаго городского самоуправления въ министерство еще не поступало.

Министерствомъ внутрен. дѣлъ утверждены наказъ городскимъ самоуправлениямъ о примѣненіи закона о выборахъ въ городскія гласные. Наказъ этотъ и правила о выборахъ, принятыя парламентомъ, министерствомъ предложено издать отдѣльной брошюрой на тюркскомъ и русскомъ языкахъ. Брошюры эти будутъ разосланы городскимъ самоуправлениямъ и мѣстной администраціи для руководства при выборахъ.

При министерствѣ внутреннихъ дѣлъ образована комиссія подѣ председательствомъ директора канцеляріи, въ которую входятъ юрисконсультъ Г. Гадасеничъ, князь Шервашидзе и представители городского самоуправления для выработки деталей наказа, опредѣляющаго подробности порядка производства выборовъ въ городскія думы.

Передъ городскими выборами въ Баку. Городской управой составленъ проектъ новыхъ выборовъ гласныхъ въ городскую думу. По проекту городъ разбивается на 24 участка, по образцу выборовъ, 1917 г. По подсчету статистическаго отдѣленія въ выборахъ приметъ участіе отъ 65 до 75 тыс. гражданъ. Для точнаго выясненія состава населенія будетъ произведена перепись. Всѣ подготовительныя работы должны быть закончены въ теченіе 50 дней. На опубликованіе и исправленіе списковъ назначено 22 дня. Избирательная компанія обойдется городскому самоуправленію въ 1 миллионъ 50 тыс. рублей.

Образованъ комитетъ въ составѣ 17 лицъ для подготовки къ выборамъ въ город. думу. Въ составъ комитета вошли представители думы, совѣта сѣздовъ, центродома, политическихъ партій и профессиональныхъ организацій и т. д.

Въ первомъ засѣданіи избирательнаго комитета по выборамъ гласныхъ Бакинскій гор. думы представитель с. д. партіи Иткяль

заявилъ, какъ сообщаетъ „Зи. Тр.“, что партія поручила ему добиваться въ комитетѣ ходатайства объ измѣненіи закона о подданствѣ, въ части касающейся выборовъ, такъ какъ по этому закону огромное большинство населенія г. Баку лишается избирательныхъ правъ. Гор. голова отвѣчаетъ, что подобное ходатайство не входитъ въ компетенцію даннаго комитета. Попытки къ такому ходатайству уже были сдѣланы со стороны управы и правительству указаны были всѣ недоразумѣнія, могуція возникнуть при толкованіи этого закона, но предсѣдатель протеста настаивалъ на немедленномъ приступленіи къ выборамъ. По смѣтѣ городской думы компанія эта обойдется городу і милл. руб. Въ связи съ заявленіемъ городского головы, одинъ изъ представителей ставитъ вопросъ: насколько правомочны члены даннаго комитета, не являющіеся подданными Азербейджана? На заданный вопросъ спѣшитъ отвѣтить представитель партіи „Муссаватъ“, заявляющій, что „ему трудно молчать“ и „безусловно тѣ члены комитета, которые не чувствуютъ себя подданными Азербейджанской республики, юридически исключаются изъ ея состава“. Гор. голова замѣчаетъ, что даже и по изданному закону иностранцы пользуются пассивнымъ избирательнымъ правомъ. Послѣ разъясненія гор. головы, комитетомъ заслушивается докладъ объ организационной сторонѣ компаніи. Первымъ долгомъ гор. управа произведетъ регистрацію населенія, для каковой цѣли приглашаются 300 регистраторовъ, съ окладомъ по 100 р. въ день. Избирательная компанія будетъ проводиться по плану 1917 г. Вся работа должна быть закончена въ 50 дней, въ число которыхъ не входитъ время, необходимое для исправленія списковъ. Опросъ населенія произведенъ будетъ путемъ заполнения декларационныхъ карточекъ, и городская управа полагаетъ, что подобнымъ способомъ автоматически удастся выяснить подданство и право на участіе въ выборахъ. Во всякомъ случаѣ, по мнѣнію гор. головы, не исключается всетаки возможность каспирования выборовъ при условіи вступленія закона о подданствѣ въ силу лишь съ 6 декабря. Въ заключеніе представитель п. с.-р. Ильинъ оглашаетъ слѣдующую декларацию: 1) Принимая во вниманіе, что положеніе о выборахъ въ Бак. гор. самоуправленіе ограничиваетъ національныя меньшинства и другія категории гражданъ и этимъ самымъ противорѣчитъ основнымъ принципамъ демократизма, организация считаетъ долгомъ высказать свое рѣзко отрицательное отношеніе къ данному положенію о выборахъ. Въ виду этого, организация п. с.-р. делегируетъ своего представителя на первое засѣданіе избирательнаго комитета съ інформаціонною цѣлью, оставляя откры-

тымъ вопросъ объ участіи въ выборахъ въ гор. самоуправленіе—впредь до доклада своего представителя“.

17-го ноября начнется регистрація населенія для производства выборовъ гласныхъ въ Бакинскую городскую думу. Регистраторы будутъ снабжены соответствующими удостовѣреніями за подписью городского головы и завѣдующаго статистическимъ отдѣломъ городской управы. Регистрація продолжится 6 дней.

„Зн. Тр.“ сообщаетъ: „Намѣченный по схемѣ городской думы избирательный комитетъ по выборамъ въ городскую думу, постепенно таетъ. Крупнѣйшая демократическая организація—Советъ Профессіональных Союзовъ уже рѣшилъ воздержаться отъ всякаго участія въ работахъ по выборамъ. Уйдутъ изъ комитета и представители всѣхъ организацій, для которыхъ законъ о подданствѣ со здалѣ обстановку, лишающую ихъ возможности работать со спокойной душой.“

Мѣстное самоуправленіе въ Арменіи.

Союзъ городовъ Арменіи. По инициативѣ эриванскаго городского головы въ мѣстныхъ муниципальныхъ кругахъ обсуждается вопросъ о созданіи Союза Городовъ Арменіи. Предварительная работа по организаціи Союза Городовъ уже начата. Эриванскій городской голова составилъ проектъ устава Союза Городовъ, согласно которому цѣли союза намѣчены слѣдующимъ образомъ: 1) Расширеніе въ законодательномъ порядкѣ сферъ компетенціи городскихъ самоуправленій и улучшеніе ихъ финансоваго и хозяйственнаго положенія. 2) Составленіе городского положенія на армянскомъ языкѣ. 3) Изслѣдованіе, касающихся городского самоуправленія, вопросовъ общаго характера и составленіе соответствующихъ проектовъ. 4) Содѣйствіе вошедшимъ въ союзъ городамъ въ дѣлѣ организаціи ими разныхъ предприятий и въ успѣшномъ ихъ осуществленіи. 5) Установленіе мѣстной и широкой совмѣстной дѣятельности между городами.

Уставъ состоитъ изъ 23 пунктовъ и разосланъ всѣмъ городскимъ главамъ для отзыва, послѣ чего онъ будетъ окончательно редактированъ.

Въ связи съ этимъ проектируется созывъ въ Эривани съѣзда представителей городовъ Арменіи.

Издатель: Глав. Комит. Союза Гор. Респ. Грузіи.

Редакціонная Коллегія:		А. Бритнева.
		А. Джаджанашвили.
		Н. Эліава.

Х Р О Н И К А.

Главный Комитетъ Союза Городовъ Республики Грузіи.

Постановленія Исп. Бюро. Суда Тифл. Пар Универ. Участіе въ фондѣ по снабженію рабочихъ и служащихъ. Командировка д-ра Эліава въ Парижъ. Заказъ Азерб. Правит. на изготовленіе обуви. Участіе въ расходахъ по содержанію примирит. камеры. Установленіе командировочныхъ. Последній № „Кавказск. Города“. (стр. 57).

Контрольный Отдѣлъ. Мѣры, предлагаемыя Контрольнымъ Отдѣломъ при ликвидаціи сотрудниковъ и при передачѣ имущества однимъ лицомъ другому. (Стр. 58).

Технической Отдѣлъ. Осмотръ Завѣдующими Техн. Отд. Потійскаго элеватора. Командировка Инспектора межевыхъ работъ для участія въ работахъ по измѣренію Тифлискаго базиса. Установка новыхъ машинъ въ Типографіи Союза и заготовка тетрадей. Устройство особаго склада технического имущества при Центро-складѣ. Полученіе электр. лампочекъ изъ Германіи. Автомобильное движеніе Хони-Кутаисъ, Хони-Самтреди. Медико-Санитарный Отдѣлъ, Дѣятельность М.-С. отдѣла за октябрь мѣсяць. (Стр. 60).

Дѣятельность Городскихъ Управленій. (Стр. 60—69).

Финансы. *Тифлисъ*: 40%-ная прибавка рабочимъ и служащимъ и источникъ покрытія этого расхода. *Кутаисъ*, уменьшеніе 35%-ной прибавки городск. служ. до 20%. *Сухумъ*: городъ кредитоспособенъ и можетъ уплатить долги. Обязательное постановленіе о разгрузкѣ гор. Тифлиса. Соціальная помощь. *Тифлисъ*: интервью съ завѣдующимъ отдѣломъ труда и общ. призрѣнія. Школы и культурно-просвѣтительныя мѣропріятія. *Чхатури*: повышеніе платы за прав. корреспонденціи изъ Ахалциха, Ахалкалакъ, Очемчиръ и Ланчхутъ. (Стр. 70—73). Снабженіе рабочихъ и служащихъ продовольствіемъ. Проектъ положенія. Участіе Тифлискаго Городскаго Самоуправленія. Регулированіе заработной платы. Повышеніе тарифовъ на 40%. О порядкѣ утвержденія тарифовъ. (Стр. 73—75).

Земская жизнь.

Въ Главномъ Комитетѣ Союза Земствъ. Къ выработкѣ положенія о земствѣ. Ходатайство передъ правительствомъ о передачѣ центр. продов. совѣта въ вѣдѣніе Гл. Ком. Союза Земствъ. Мануфактура для земствъ. Земскій транспортъ. О передачѣ кустарнаго отдѣла въ вѣдѣніе земства. Выработка проекта положенія о медико-

санит. отдѣлъ при Гл. Ком. Союза. (Стр. 75—78). Статистическіе курсы. Съѣздъ агрономовъ. Организация Земства. *Ахалцхское уѣзд. Земство* земскіе выборы. О съѣздѣ *районныхъ Земствъ Грузіи. Зугдидское уѣздное Земство*: 4-ая сессія уѣзднаго Земскаго собранія. Финансы. *Тифлисское уѣздное Земство*: проведение налоговой системы. *Зугдидское уѣздное Земство*: единовременный санитарный налогъ. *Сенакская уѣздная Земская Управа*: ходатайство о попудномъ сборѣ. *Горійское уѣздное Земство*: ходатайство о разрѣшеніи облигаціоннаго займа для покрытія расходовъ по дорожно-строительному дѣлу. *Озургетская уѣздная Земская Управа*: ходатайство о предоставленіи 3½ милл. для оборудованія лѣсопильнаго завода. Дѣятельность земствъ по борьбѣ съ вредителями. Телефонъ и пути сообщенія. Телефонная сѣть въ *Тифлискомъ уѣздѣ. Мангаліское районное Земство*: мѣры къ организаціи правильнаго почт. сношенія. *Сенакское уѣздное Земство*: расширение Накалакевской тропы. Платформы между ст. Абаши и Насири. Работа по Черноморской ж. д. *Рачинское уѣздное Земство*: автомобильное сообщеніе. (Стр. 75—83) Предпріятія и эксплуатація природныхъ богатствъ. *Кутаисская уѣздная Земская Управа*: сдача въ аренду источниковъ. *Лечхумское уѣздное Земство*: углекисло-железистый источникъ въ сел. Лашкеты. *Зугдидское Земство*: организація мѣстной промышленности; установка лѣсопильнаго завода; договоръ о доставкѣ лѣсныхъ матеріаловъ. *Тифлисское пригородное районное Земство*: оборудованіе мельницъ около Дигоми и въ Авчалахъ.

Отъ нашихъ корреспондентовъ: *Борчаліинское Земство. Земство въ Абхазіи.*

Мѣстное Самоуправленіе въ Азербейджанѣ.

Баку: финансовое положеніе города. Нуха: бюджетъ города на 1919 годъ. Въ другихъ городахъ гор. самоупр. не функционируютъ. Муниципальные выборы: ходатайства гор. сам. о ссудѣ на производство выборовъ. Наказъ гор. сам. о примѣненіи закона о выборахъ. Комиссія для выработки деталей наказа. Передъ гор. выборами въ Баку: проектъ новыхъ выборовъ гласныхъ, составленный Гор. Управой. Комитетъ для подготовки къ выборамъ въ Гор. Думу.

Мѣстное Самоуправленіе въ Арменіи.

Созданіе Союза Городовъ въ Арменіи. (Стр. 93).

„НА РУБЕЖЪ“

издательство „ВОЛЬНЫЙ СОЮЗЪ“.

1. Журналъ „НА РУБЕЖЪ“ выходитъ съ половины ноября въ Тифлисъ еженедѣльно въ объемѣ 19—24 страницъ in quarto. Журналъ ставитъ основной задачей теоретическое и практическое отстаиваніе права народовъ на свободное строительство своей національной жизни и государственннй суверенитетъ; пропаганду идей союзнаго объединенія государственныхъ новообразований и народовъ бывшей Россійской имперіи—на почвѣ совместной борьбы демократій съ централистической реакціей и великодержавіемъ во всѣхъ его видахъ, а также выясненіе и установленіе взаимныхъ экономическихъ цѣлей и интересовъ народовъ, слагавшихъ старую Россію.

На столбцахъ журнала будетъ даваться систематическая еженедѣльная хроника о положеніи отдѣльныхъ государственныхъ новообразований народовъ. Въ первомъ номерѣ будутъ напечатаны статьи В. Г. Архангельскаго, И. Кручинина, А. Т. Цаликова, В. А. Чайкина, М. Чокаева и другихъ авторовъ.

„Вольный Горець“

Органъ революціонной демократіи горскихъ народовъ Кавказа—выходитъ ДВА РАЗА въ недѣлю по понедѣльникамъ и Четвергамъ въ Тифлисъ.

Газета служитъ идеѣ возсозданія **ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ** Союза Горскихъ народовъ Кавказа.

Широкое освѣщеніе всѣхъ вопросовъ, связанныхъ съ горской проблеммой, и всесторонняя информация революціоннаго движенія горскихъ народовъ.

Редакторъ: Ахмедъ Цаликовъ.

Издатель: Совѣтъ Обороны Дагестана.

Редакція и контора помѣщаются: Тифлисъ, просп. Руставели, Отель „Европа“.

ПОДПИСНАЯ ПЛАТА:

въ мѣсяць—27 руб. объявленія принимаются: за строку петита впереди текста—3 руб., послѣ текста—2 руб.

საქართველოს რესპუბლიკის ქალაქთა კავშირის

სამექანიკო სახელოსნოები

ქალაქთა კავშირის სახელოსნოებში (ოფის ქუჩა № 19)

იყიღება

კველი რეზინები

(შინები და კამერები)

ნახვა შეიძლება 12 საათიდან 1 საათამდე. გარდა უქმე დღეებისა.

მსურველებმა განცხადება უნდა შემოიტანონ

ქალ. კავშირის ტექნიკურ განყოფილებაში.

МЕХАНИЧЕСКІЯ МАСТЕРСКІЯ

СОЮЗА ГОРОДОВЪ РЕСПУБЛИКИ ГРУЗИИ.

СТАРАЯ

РЕЗИНА

(ШИНЫ И КАМЕРЫ)

продажная имѣется въ мастерскихъ Союза Городовъ (Ольгинская, 29). Осматривать можно съ 12 до 1 ч. дня, кромѣ праздниковъ.

Заявленія подавать въ Тех. Отд. Согора

Деревообдѣлочная мастерская

СОЮЗА ГОРОДОВЪ РЕСПУБЛИКИ ГРУЗИИ.

Къ свѣдѣнію городовъ и Земствъ.

Въ образцовой деревообдѣлочной и мебельной мастерской Союза Городовъ въ Тифлисъ изготовляются **ВСЕВОЗМОЖНЫЕ ЗАКАЗЫ**. отъ художественной мебели до специальной **ШКОЛЬНОЙ, БОЛЬНИЧНОЙ** и проч., а также **ОКОННЫЕ** и **ДВЕРНЫЕ ПЕРЕПЛЕТЫ, ПАРКЕТЫ** и т. п.

ИМѢЮТСЯ ОБРАЗЦЫ И РИСУНКИ.

3 145 5
1919

საქართველოს რესპუბლიკის ქალაქთა კავშირის

ს გ ა მ ბ ა

იღებს ყოველვარ საქმეებს შესასრულებლად ქართულ, რუსულ, სომხურს და არეთვე ევროპიულ ენებზე.

სცვამბას აქვს წიგნთსაკაზბაჲვი და სასაზბაჲვი ბანქანუმი.

საქმეები სრულდება მეტად სუფთად და ჩქარა.

ფასები ზომიერია.

კანტორა ღია არის დღის 8 საათიდან საღამოს 4 საათამდე, გარდა კვირა-უქმე დღეებისა.

მისამართი: ტფილისი, პუშკინის ქ. № 3. ტელ. 6-12.

ერობათა კავშირის მთავარ კომიტეტთან

დაარსდა

სამკურნალო შრომის ბირჟა,

რომელაც იწვევს

აქიმაზს, გვიჩს ქალებს და ფერულებს.

პირობის გაგება შეიძლება თფილისის სამაზრო ერობის სასანი-ტარო განყოფილების გამგესთან ექიმ ი. ლომაურთან, რუხთაველის პროსპექტი, თფილისის სამაზრო ერობის ბინა.